

Lapszámunkat **Kovács Péter Pet'R** festményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 29. oldalon

Orbán János Dénes

Holt

Ez itt a kánon. Rút vidék,
színe nincs, ám fonákja sincsen.
Kicsi szobákban kicsi költők
üldögélnek a kicsi piccsen.

Itt természetik azt a harasztot,
mit nem pipáz el senki sem,
sem az urak,
sem a parasztok.

Legújabb ugar. Holt vidék,
bár még csöpp hullabûze sincsen.
Kicsi szobákban kicsi költők
üldögélnek. Oh, kicsi Isten!

– *Legújabb könyved címe: Széles utcán jár a bánat. Ez az én fülemben az „Ez az utca bánat utca” kezdősorra rimel. A te fülemben is? Ennyire szereted a népdalt, vagy ennyire bánatos vagy?*

– A kötet egyik darabjának a címe ez. A népköltéssel, népdallal gyerekkoromtól „vagyok jóban”, éltem balladák földjén, sőt tanúja voltam, miként válik balladává egy-egy tragikus esemény. Korondi könyvtáros koromban gyakran kerestek fel a Tanorok utca sátorosai (akik mind szép nagy házakban élnek), balladás könyveket kérve. A szövegek miatt: egy-egy ballada sorait meglévő dallamaikra énekelték, s fokozatosan alakították az általuk ismert eset valósága szerint. Kibéden nemrég felakasztotta magát egy huszonöt éves fiatalember. Róla is szól a címadó történet, ott az öregek ma is így beszélnek.

– *Szerintem boldognak kellene lenned... a mai világban, amikor könyvet senki nem vásárol és nem olvas, neked soroznak a „megjelenéseid”:* mit kell tudni a marosvásárhelyi Juventus kiadóról?

– A kis kiadók nem engedhetik meg maguknak, hogy évente egy-két új kötetnél többel jelentkezzenek a piacon. A kilencvenes évek elején indult partizánkodás ma is tart a könyvkiadásban. A pályázatok beszűkültek, csak a legjobbak vagy legszerencsésebbek jutnak intézményi támogatáshoz. A Néptársaság kiadója, az Impress adta ki néhány könyvem, de mára e kiadó számára is elzáródtak a források. A Juventus kiadó Szucher Ervin újságíró tulajdona, annyi a köze az általam szerkesztett

* Bölöni Domokos: Széles utcán jár a bánat. Rövidpróza. Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2007

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam

78. szám

2008. április

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György
www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 4 RON; 2 €

**Mozgólépcsőn
az Úristenhez?**

**Interjú Bölöni Domokossal
Kérdez: Gergely Tamás**

vagy írt kiadványokhoz, hogy ISBN-számot ad, aztán boldogulunk, ahogy tudunk.

– *„A könyv megjelenését dányáni Komáromi István támogatta”... Szponzorok vették át az irodalom irányítását?*

– Komáromi István falusfelem, szegről-végről unokaöcsém. Református lelkész, jelenleg a Marosvásárhelyhez közeli Nagyermyén szolgál. Friss kötetem nyomtatási költségének felét a saját zsebéből állta, minden ellenszolgáltatás igénye nélkül. Szívesen olvassa, amit írok. Az irodalmat mindig is „szponzorok” irányították, csak koronként más-más néven emlegették őket. Néha visszatetsző, hogy bárki bármit kiadhat manapság, ha pénze van hozzá. Megjelentek a könyvkiadás és -forgalmazás hiénái, sakáljai is, ezeket megvetem. Segítettem néhány barátomat, megszerkesztettem köteteket, Fülöp Kálmánt, Székely-

Király László: A lakoma vége

Szöcs Géza: Egy német történet

Podmaniczky Szilárd: Nápolyi anizsok

Hajdú Farkas-Zoltán: A königsbergiek

Kenéz Ferenc: A valóság vakírása

Kőrösi Zoltán: Faltól falig

Kardos Gábor: A film problémája

Lanczok Gábor: Londoni Hiperkocka

Gömöri György: Szövegek Dsidától és Dsidáról

Árpási Zoltán: Az írók lázadásáról

Tarján Tamás: Szemmagasságban

Salekovics Ádám: Boldogtalanok

Fejér Zsuzsa: Ahol a fény eléri a földet

A TARTALOMBÓL

Kávéházunk

● **Budapesten az Eckermann**
(IX. kerület, Ráday u. 56., a Goethe Intézet mellett)
Április 8-án és 22-én 19 órától szerkesztőségi órákat tart **Szöcs Géza**, az Irodalmi Jelen főmunkatársa.

● **Kolozsváron a Bulgakov**
Minden csütörtökön 14 órától szerkesztőségi órát tartanak munkatársaink: **Gáll Attila**, **Karácsonyi Zsolt**, **Orbán János Dénes**.

● **Szegeden a Grand Café**
(Deák Ferenc utca 18., második emelet)
Minden szerdán 18 órától szerkesztőségi órát tart munkatársunk: **Weiner Sennyey Tibor**.

Benczédi Endrét, akik ősz fejjel váltak elsőkötetes szerzőkké – ifjúságukban hallgatniuk, dolgozniuk kellett, egy ideig a fióknak írtak, aztán már annak sem. Hadnagy Józsefet, Bartha Bélát, Nagy Székely Ildikót is hasonlóan segítettem kötethez. A pénz többszörre magánemberek, rokonok, barátok adták össze.

Ezek a könyvek soha nem kerülnek kereskedelmi forgalomba, olyan alacsony a példányszámuk, hogy alig jut a barátoknak, ismerősöknek egy-egy példány. Összeszámoltam, hogy a háromszáz példányból félszáz sem marad meg, ha mindenkinek küldök, akinek adok a véleményére. De legalább olyanokhoz juttatom el, akik el is olvassák.

– *Dányán – mi lenne, ha ilyen volna?*

– Sokan vonták kétségbe egyik-másik település létét. Hallottál például ilyen faluról, hogy Pipe? Nemzetközi hírv tudós született ott: Gyulai Zoltán (1887–1968) professzor, az MTA kristályfizikai tanszékén létrehozott kutatócsoport vezetője. Kányádi Sándor versbe foglalta, hogy a világtérképre „*kis folyónkat, a Nagyküküllőt / bizony, reá sem rajzolták*”. Dányán – ez a kihunyóban lévő falucska a két Küküllő dombjai között – még megvan, bár nevét a média sosem tudta megérteni. A Szent Damjánból jön, ő lehetett az ottani kolostortemplom védőszentje. A kolostor egy szárnya a hozzáépített kúriával a hetvenes években romokban még megvolt, mára semmi sem maradt belőle, a helyén kukorica terem. Utoljára a háromszéki Potsa család leszármazottai éltek benne. Potsa József volt az utolsó ura, akinek egyik azonos nevű elődje vagy rokona Háromszék főispánja volt.

(Folytatása a 14–15. oldalon)

SZIVERI JÁNOSNAK VAN EGY verse, négy sor mind-össze, melynek a végén egy katartikus írásjel található. Nehéznek tűnik revelatív megállapításokat tenni egy lát- szólag jelentéktelennek tűnő írásjel kapcsán. Az evidenciákat ki-, majd tetszetősen visszacsomagolni, szépeket-okosakat mon- dani.

„Minden nevelés, ha a halálra gondolunk” – mondja Thomas Bernhard az *Osztrák Állami Díj* átvételekor, a díjazók által sértőnek ítélt beszédében.

A halál ténye azonban minden esetben botrányosnak mondható az élők szemében, s nemcsak bernhardi mértékkel. Valójában nem tudjuk máshoz viszonyítani az életünket, mint a halálhoz, szeretteink, barátaink halálához, próbáljuk tehát elképzelni, milyen lesz, amikor már nem leszünk.

Fogalmunk sincsen.

A nemtudás szabadságáról beszélünk.

Aki ír, mindig újra kezd valamit. Mintha semmit sem tudna. Az írás egyik lehetséges, egyszerű magyarázata, hogy nem más, mint a halál elől való menekülés. És folytonos félelem, hogy nem lesz elég idő az elévülendő feladatra.

De ki szabja meg, hogy mi az?

Elődbe járulnék, de nem tudlak még egészen megnevezni.

EGY VALAMIT feltétlenül el kell mondanom. Nem találkoztam soha személyesen Sziveri János költővel, nem hallottam szuggesztív előadásában a verseit, s az a komplett, érdes (hangú) versvilág, amit maga köré teremtett, nem az én világom, és verseszménye sem az én ideám.

Mégis.

Verseit mindig szerettem, remek sorai pedig sokáig fogva tartottak, s ezt leginkább csak nagy költők esetében tapasztaltam.

Sziverit azok a versei teszik leginkább nagy költővé, ahol redukált, didaktikusan ismételt poétikai eljárásai és testi-lelki szenvedései valóban egymásnak feszülnek, termékeny szemben állást, majd egyensúlyt teremtve ez által a versekben.

Hangod, mintha hersegne...

VANNAK MŰVÉSZEK, pontosabban, vannak emberek, akik művészként egész életükben a halálra készülnek, vagy éppen az elől menekülnek az írásba, terapikusan kiírják, szinte kiirtják magukból a félelmet.

Ez a feszültség paradox kettősséget szül, a halál és az erotika együtt „járását”. Sziveri erotikus verseiről Zalán Tibor beszél hosszabban, a költő halála után megjelentetett elemző-méltató tanulmányában. Szerinte Sziveri „szerelmes” versei valamiféle szembenállást, harcot fejtenek ki a hatalommal (az őt el nem, be nem fogadó közösségekkel) szemben – mindezt példákon és motívumokon keresztül igazolja.

En még a betegséget is párhuzamba állítanám az öregséggel – ami Sziveri esetében csupán a verseiből kiindulva is jogos lehet, önmagát harmincegynéhány évesen több ízben öregnek titulálja. Mérheterlenül emberi, ahogy a halásosan beteg férfiember a nemi szervét szegezi szembe az őt női ölként elnyelni akaró/elnyeléssel fenyegető világgal. Pedig tudja, hogy hosszabb távon nem tehet (ellene) semmit. „Befogad s kitaszít a világ...” – ahogy François Villon, a Sziveri kapcsán egyik legtöbbit emlegetett költő mondta. Míg a másik, költőnk kapcsán agyonidézett szerző, József Attila is nagyon hasonlóan látja e folyamatot, a világ kitaszítja, de a muszáj visszalóki,

odataszítja a lány, meleg öhöz. Mert az legalább biztonságot ad...

Vagy csak a gyertya krémje?

AZ EGÉSZ SZIVERI KÖLTÉSZET OLYAN – távolabbról, innen, a mából szemlélve –, mintha folyton a halált hívna ki maga ellen – a verssorok végével kopogtatna az Ismeretlen Perspektíva feliratú ajtón –, hol dühösen-indulatosan, hol pedig incselkedve-játékosan...

Visszafelé nézve, persze, könnyű ilyen megállapításokat tenni, mintha verseivel hívta volna ki maga ellen a sorsot, hogy mindaz, amit valaha írt, olyan valóságállapattal rendelkezzen, s abból a végén tiszta költészet párolódhasson le.

Erdemes empirikusan alapon is megvizsgálni, mégigpörgetni a „fekete könyvet”, hogy abszolút meggyőző legyen a halál-tematika állandó s egyre erősebb jelenléte. A lélek és a test szenvedésein keresztül nemcsak az ars poetica, hanem egy emberi magatartás is pontosan kirajzolódik a versekből, egyre inkább átélhetővé téve, felidézve az emberi kiszolgáltatottság alaphelyzeteit. Annak ellenére tehát, hogy olvasás közben az ember egyre rosszabbul érzi magát, mégis folyton vissza-visszalapoz, s elkántál magában egy-egy versszakot, néha kínosan vigyorogva magában/magán.

Kellemetlenül pedig azért érezzük magunkat, mert nem (nagyon) szeretjük, ha folyton figyelmeztetnek bennünket létünk vég(esség)ére. Keresztury Tibor Sziverivel készített interjújából is egy szkeptikus, megkeseredett ember hangját hallani. Az utolsó kérdésre azonban – terveit illetően – szinte katartikus választ ad: „Szeretnék még néhány évet élni...” Ez a kijelentése számomra egyenértékű a verseivel, ugyanazt az emberi magatartást sugallja, a remélt éveket nem látja el semmilyen jelzővel – boldog, termékeny, nyugodt, békés stb. –, egyszerűen csak néhány (akármilyen?) évet kér még. Betegsége, fizikai szenvedései ellenére is. (Am nem adatott meg neki, valakit elszólítottak belőle...)

*Elődbe járulnék akár, de nem tudlak még egészen megnevezni. Hangod, mintha hersegne...
Vagy csak a gyertya krémje?
Valakit elszólítottak belőlem –*

ZAVAR. EZ VOLT halála előtti utolsó verse, így az emlegetett „fekete könyv” utolsó darabja is. Utolsó üzenete, bizonytalan, egyelőre válasz nélküli kérdése. A magyar halálköltészeti és istenkereső hagyomány folytatása, éppen akkor aktuális dokumentuma. (A keletkezés dátuma: 1990. január vége.)

Mintha a megtérés pillanatát térképezné föl. A már és még nem állapotát, a hit általi megnyugvás, a beletörődés és a végső kétségbeesés határát.

Emberi tudásunk legvégső határsávján állva még egyszer visszanez. Aztán, nagyon lassan, már az ismeretlen felé fordul, valami egyre bizonyosabb lesz számára. Amit már nem lehet szavakkal kifejezni. És mivel Sziveri igen nagy költő, tudja ezt. És azt is, valahogy mégis jelezni kell – ezt. Ezért nem tesz ki pontot legutolsó verse, utolsó sorának, mondatának végére. Se három pontot, az túl didaktikus. (Nem akarja nyitva hagyni sem a verset, mindig is szerette a határozott zárlatokat.) Egy gondolatjellet biggyeszt – legutolsó, tudatos és zseniális gesztusként – mintegy az életműve végére.

Olyan ez az írásjel a kötet, az utolsó sor végén, mint amikor a szív abbahagyja a működést. Az EKG-monitoron nem látható több szívritmus-jel, csupán egy hosszú, folyamatos gondolatjel.

Sárközi Mátyás Kovács úr

szarvasi gettóba viszik őket. Mindenki ott volt, csak az öreg Kovácsék nem. Mikor értük mentek, a nagypapa a ház előtt pipázott a lócán, a hetvenkilenc éves nagymama egy széken állt és az ablakokat mosta. „Valaki beköltözik ide a helyünkre, nem hagyhatom itt a házat mosatlan ablakokkal” – mondta. Szarvasról vonat indult a nagy ismeretlenségbe. A nagyszülők férfértek a marhavagonba, a többiek lemaradtak. A szerelvény egyenesen Auschwitzba ment. Másnap újabb vonatot pakoltak meg zsidókkal, de ez Ausztriába vitte az egy csoportban maradt öcsődikeket, akik együtt kerültek von Spee báró nagybirtokoshoz, kemény mezőgazdasági munkára. Életben maradtak. A tizen- négy éves Kovács Mihály lett a báró kocsisa, ápolta a lovakat és vitte-hozta az urakat a hintón a birtok és a pályaudvar között.

A háború végeztével gyalog indultak hazafelé. A fiatalembert a szülei aranyműves inasnak adták Budapestre, hiszen ott a le- hulló reszelék is érték. De hamarosan seftelni kezdett. A kiégett Párizsi Nagyáruház ép előcsarnokában árult östermelői zöldsé- get, miután szert tett egy mérlegre. Majd a nagybátyja ládagyá- rában dolgozott. Rengeteg ládára volt akkoriban szükség, mert az oroszok jóvátételként egész üzemek teljes felszerelését száll- lították a Szovjetunióba. A gyár jól ment, hamar államosították. Kovács Mihály állást kapott egy vidéki baromfifeldolgozó üzemben, megnövelt, majd elege lett az épülő szocializmusból és ifjú feleségével átszöktek Ausztriába, a szögesdrót sóvény alatt.

Kivándoroltak Ausztráliába, ahol Kovács úr vendégelői mo- sogatóként kezdte pályafutását. Egy napon a szakács összeve- szett a tulajjal, pedig este esküvői fogadásra kellett volna főznie. A tulaj a haját tépte. Két pincér hajlandó volt valami vacsorát

Petró János Személyes Hamlet

És csak ült az autóban, nézett hosszan előre. Nem szólt, lassan hajnalodott. Négy óra alatt oly távoli lett minden, amit színházról, színjátszásról, Hamletről gondolt. A szélvédőt lassan elborították az öngyilkos, apró bogarak. Pihent az ablaktörő. Éjjel kettő után máshová érkezett, mint ahonnan délután elindult.

Azt, hogy Eimuntas Nekrošius zseni, kétségek nélkül hitte, hiszen olyan emberek mondták neki, akik ítéletében feltételek nélkül megbíztak. Ám évek kellettek ahhoz, hogy úgy érezze, feldolgozta mindazt, amit látott. De az emlékek, az elmesélhet- tetlen, a megmagyarázhatatlan képek még most is csak filmként peregnek. A Meno Fortas Hamletje után mindent át kellett értékelnie, amit eddig a színházról gondolt. Klasszikus darab nézőjeként nagyon ritkán érezte úgy, hogy a rendező egyen- rangúként kezeli. Eimuntas Nekrošius személyesen megtisztelte azzal, hogy nem rágta szájába sokadszor az ismert történetet. Inkább időt hagyott, nagyon-nagyon sok időt, hogy a jelenetek és a zene költői szépségű összhangjából kibontsa a maga Ham- let történetét. Így esett meg az, hogy negyedóra játék után már nem volt idegen a barbár, hideg, jeges színpadkép, hogy örömmel töltötte el a litván nyelv ritmusa, hogy nem kellett olvasnia az olvashatatlan fényűjságot, ahol csak néha-néha találtak el a magyar szöveg helyes pillanatát. Minden, ami a színpadon történt, maga volt a színház, a költészet, az élet. A négyórányi sűrű élményt azóta sem mesélhette el senkinek. Csak a záró kép, a felejthetetlen öt perc, csak az, amiről mindenkinek mesélt.

A darab elején jeges félelmükben egy dobót vernek az örök, motyogva lesnek, mert kísérteni jött az öreg király. Néhány óra múlva a trónbitorló halott, de Hamlet is halott, keserű a bosszú. Az öreg király a kihalt, üres színpadon húzza-húzza körbe fiát, gyomorszorító, megrendítő szellemtánc. Dobütés a halott testen, megfoghatatlan, világba kiáltott fájdalom. Fájdalom e földi léten túl. Csak a gyász marad, s néhány könnycsepp a nézők szemében. Nem látott még ennél megrendítőbb befejezést.

És csak ült az autóban, nézett hosszan előre. Nem szólt, lassan hajnalodott. Négy óra alatt oly távoli lett minden, amit színházról, színjátszásról, Hamletről gondolt. A szélvédőt lassan elborították az öngyilkos, apró bogarak. Pihent az ablaktörő. Éjjel kettő után máshová érkezett, mint ahonnan délután elindult.

Abudapesti Noran Könyvkiadó felkért, hogy állítsak össze egy olvasmányos, novellisztikus kötetet, érdekes pályát befutott angliai magyar emigránsok élettörténeteiből. Az az igazság, hogy akik a mi földrajzi térségünkben születtek, azoknak az élete, a történelmi viszonyokból következően, többnyire valóban kalandregénybe, esetleg rémregénybe illő. Bár amikor egyszer társaságban arról beszélgettünk, hogy az emigránsok miért hagyták el az országot, és valaki megjegyezte, hogy talán volt közöttük olyan, aki csak kalandvágyból szökött külföldre, erre az volt a tromf, hogy tulajdonképpen otthon maradni legalább olyan kalandnak bizonyult.

Az angliai magyarok közül a legmagasabbra ívelő társadalmi karriert Balogh Tamás közigazdász professzor futotta be, tudomá- nyos téren Gábor Dénesé a babér, művészeti téren Solti György. Balogh Tamás nem csak a lordok házában foglalhatta el helyét pályafutása csúcán, de miniszteri kinevezést is kapott a kormányban, ő volt az energiaügyi miniszter, amikor felfedez- ték, hogy kitermelhető kőolajat és földgázt rejt az Északi-tenger mélye. Gábor Dénes hologram-felfedezését fizikai Nobel-díj jutalmazta, Solti György pedig a vezető operaházak sorába rö- pítette a londoni Covent Garden-t, amiért azután lovagi címmel jutalmazta a királynő.

Sok magyar kiválóság van a brit érdemesek között, de nem mindnek regényesen epizód-teli az élete. Még Lord Balogh- gal sem történt más, minthogy tanult, tanított, miniszter lett Ang- liában. Kovács úr karrierje sokkal inkább inspirált az írásra, bár a végén egy kissé megbicsaklott.

Általában imponál nekem, ha valaki egyrészt törekvő, találé- kony, nem restelli megfogni a kapa nyelét, és így jut el a jómó- dig, másrészt nem hagyja magát legyőzni az élet kegyetlen fo- dulataitól, például attól, hogy fajtájával együtt ki akarják irtani.

Kovács úr, még mint „a kis Kovács gyerek”, faluról indult, méghozzá olyan magyar faluból, amelynek népes zsidó föld- művelő rétege volt. Ezek kapták meg 1944-ben az ukázt, hogy néhány kilós motyójukkal jelentkezzenek a kövesúton, mert a

kotyvasztani, Kovács pedig jelentkezett, hogy ő csinál csala- mádé salátát. Jól megy a sült, és gusztusosan néz ki, kis tálkában. A vendégek már a tortánál tartottak, a fiatal magyar nem győzött mosogatni, amikor egy kövér úr lépett a konyhába: „Ki csinálta ezt a remek salátát?” – harsogta. Nem télt bele néhány hét és a Kovács házaspár megkezdte a savanyúságok kisipari gyártását. Eleinte nem volt problémamentes a vállal- kozásuk: a nem megfelelő tartósítás miatt széturrantak az üve- gek a fűszerüzletek polcain. De aztán egyre jobban ment az üzem, Kovács úr saját furgonjáról darabonként árulta a kovászos uborkát szilveszter éjjelén Sydney oroszok és ukránok lakta városnegyedében, és rengeteget keresett. Saját találmánya is volt: a cukormázás szotyola.

Idővel Angliát preferálta a jobb lehetőségek miatt, és itt ék- szer- és aranykereskedő lett. A királynő jubileumára már a Ma- gyar Állami Pénzverdében készítettett ezüstérmeket. Gyarapod- tak a hazai kapcsolatai.

A pénzverdében rendelt drágakövekkel kirakott sakk-kész- leteket is, melyeket maharadszáknak és sejkéknek adott el. Ahogy omladozott össze a szovjet birodalom és a kom- munisták diktatúrák, úgy szélesedtek Kovács úr budapesti lehe- tőségei. Ő nyitotta az első videokölcsönzőt a Nagykörtúton. Ez- után üttött be a pech-sorozat.

Kovács úr és magyar üzlettársa bankot vásároltak. Az Agro- bank olyan hitelkonstrukciót ajánlott vállalkozóknak, ami a ma- gyar szabályok szerint törvénytelen. Kovács úr börtönbe ke- rült. Nagy nehezen kimászott a slamasztikából, de banktulaj- donosi pályafutásának vége lett. Fiai vezetik az aranytömb-ke- reskedési üzletet, ő maga már inkább a vidéki birtokán tartó- kodik, Londontól egy órányira, ahol kedvtelésből lipicai mé- neket tenyész. Időnként meglátogatják egymást a vele egyidős von Spee báróval; a német kastély vagy az angol udvarház a helyszín. Összebarátkoztak, amikor Kovács Mihály negyven- négyben zsidó kényszer munkán kocsis volt, a gimnazista báró- fióka pedig a sok száz hold örököse.

A lakoma vége

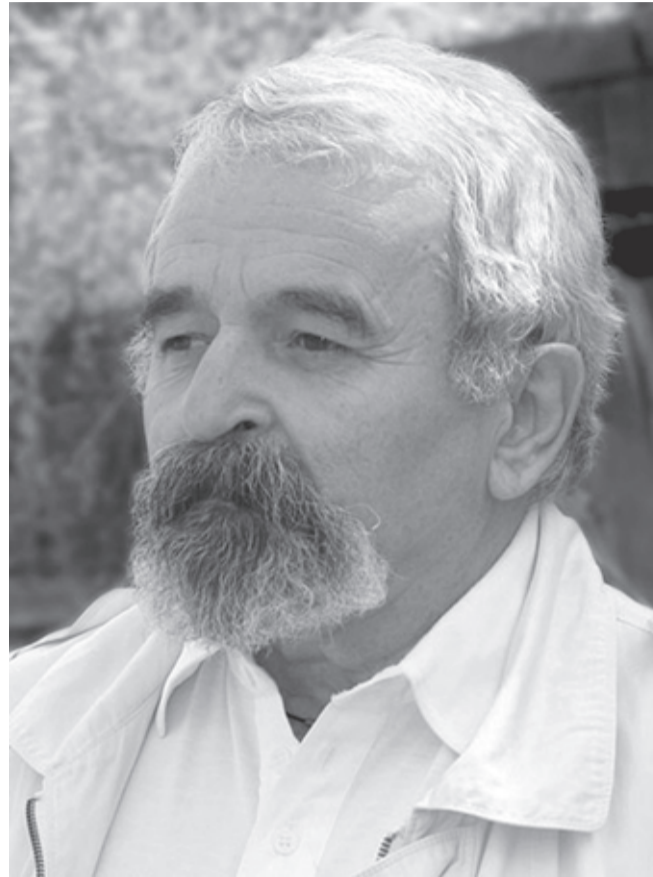
Csukd be a könyved.
 Bátor vagy.
 Verset ettél:
 paraszat táltos.
 Hálás vagyok.
 Nem süllyedtünk az öszvérségig.
 Imáinkban zöldülnek sivatagok.
 S álmainkban Erdély családias,
 mint egy oroszfogság, mint a hó,
 hol jégbajszával, jégszakállal él
 minden vén házban egy Berecki-apó.
 (De hogy te is értsd: egy ElekApó.)
 Székely rozmár a kirakatban,
 báránybőr kucsuját jobb szemére csapva.
 Magtárak padlásán söpröget a sátán,
 megholt gyermek vagy fekete macska.
 Tegyük rendet a történetekben:
 ki kinek pulyája, lelke-csücske, fattya.
 Dédelgetésed léha árulás.
 Magadra számíts, vasbocskorodra,
 sárkányölő botra, fanyűvő mosolyra.
 Ne feledd a hahotát beretvált erdők közt.
 Ember itt nem tudja, merre megy.
 Nem jegyzi krónika káromkodásunk,
 míg omlik az omlandó:
 hegyre hegy.

*

Higgyed a hihetőt,
 amit szemed lát, s
 adjon az Úristen
 jótalálkozást!

KIRÁLY LÁSZLÓ

Családi album

Édesem, alanyi
 poéta koromban,
 mikor néhány asszonyból
 már kiszerettem,
 s puszta voltam,
 mint besenyő vidék,
 és nem bántott
 a *csak veled, a ketten...*

Égő, puszta
 besenyő vidék,
 de égbe szálló
 ménesekkel cifrázva:
 táncoltak a láthatáron
 hollófeketék,
 pergőfű szikrázó
 záporába...

Lázasan utaztam
 egy ország felé,
 mely magát kelleton
 anyámnak nevezte,
 de lakhatatlan volt nekem,
 mint a te szerelmed –
 láthatatlan béklyót
 szőtt a testre.

S én: félnótás ódivatú fenyő.

Vigyázzba állok
 még a himnuszoknál,
 mozdulatlan, világtalan,
 süket:
 ne lássam őket
 szent hangok előtt
 tapogatni üres
 mellényzsebüket.

Erdőben utazom,
 édesem, azóta,
 anyám fényben él,
 magasban, mélyben.
 Fordulj el – csak az Ő
 igazát fogadom.
 Meggyújthat, kiolthat.
 Szándékát nem kétlem.

Sejdítem: mindenki
 mindenki vezére.
 Bárgyúnak vélem
 gyakorta magamat.
 „Ó, köntösöd éke
 az én szemem fénye...”
 Búvok – kit régmúlt
 szerelmek bántanak.

Elfordítom arcom,
 bakancsos angyal,
 dicsstelenségre
 bicegve verselő.
 Halálig fújhatod
 isten trombitáját.
 Tramtata-tramtata...
 Halj meg! Vagy lépj elő!

Bezető képsor, a stáblista alatt, egészen a főcímgig:
Kendős, falusias nő lép ki egy lepusztult állomásépületből. Az épület oldalfala előtti kiskertből elővonszolja a kerékpárját. Elindul hazafele, közben ágyúörgés, brutális front-jelenetek, s csak amikor egy szibériai fogolytábor látványával találkozunk, akkor jövünk rá, hogy mindez nem valóság, hanem a nő emlékei, sőt, annál talán többek is: állandó, kényszerképzetyszerűen kísértő tudattartalmak.

Lejtőn halad lefele, egyre gyorsulva. Odalent egy-két fényecske pislákol. Nem biztos, hogy a kerékpár ennél a sebességnél még kormányozható. Mikor a már nyilvánvalóan fenyegető ütközés pillanatáig értünk, minden elsötétül és hatalmas csattanással megjelenik a

FŐCÍM

1. képsor

Halott szász település utcáin pásztázzat a kamera. (Nem létező kisváros létező utcákból, épületekből összerakva.) Be-betéved egy-egy udvarra, gazdasági épületbe, házba, pincébe, de semmiképp sem úgy, mintha nyomozna, vagy pl. életjelek után kutatna.

A kamera mozgását követve, távolodva, közeledve: hegedűs. Azt lehetne hinni, hogy aláfestő filmzene. Valójában egy 30-40 év körüli férfit követünk. Kezében hegedű, olykor eljátszik valamit, ami éppen eszébe jut. Csak úgy magának, teljesen egyedül van.

1982-ben vagyunk, plusz-mínusz két-három év.

A filmnek nincs aláfestő filmzeneje: csak olyan hangokat hallunk, amelyek a cselekményhez tartoznak, és belőle következnek.

A párbeszédet nem mindig halljuk. Olykor leolvasható a szájról, hogy mit mondhat a szereplő, de legtöbbször olyan érzésünk van, mintha lemaradt volna a hang. Mégpedig csak az emberi hang, amely (amikor hallható) többnyire távoli és azonosíthatatlan nyelvű. Az összes többi zaj (lépések, lövések, ajtócsapódások, koncertek stb.) reális. Együtt az egész hasonlít-hatatlant, egyszeri akusztikát eredményez.

Mindez leginkább azokra a jelenetekre igaz, amelyek a különböző múltakban játszódnak. Ahogyan átérünk a jelenbe, a párbeszéd hallhatóvá és érthetővé válnak.

2. képsor

A férfi belép az üres templomba, sapkáját a szegre akasztja: a családfők, a falu minden családfője a saját szegére akasztja a sapkáját, s ez már évszázadok óta így van. De most már csak ezen az egy szegen van sapka.

A férfi a toronyban. Az óraszerkezetet vizsgálja. Gondterhelt, láthatóan baj van az órával. Kintről kocsizaj.

3. képsor

A templom előtt. Öreg szász órásmester kászálódik ki egy ütött-rogyant, muzeális autóból. A kocsit egyik ablakában német nyelvű felirat: Friedrich Niemenberg órásmester, Nagyszében.

4. képsor

A két férfi a toronyban. Mivel párbeszédük jelen idejű, ezért nem feliratozott, hanem hangos.

AZ ÓRÁSMESTER: Ez egy ismeretlen szerkezet. Egy olyan céh munkája, amely semmilyen feljegyzést nem hagyott hátra az óráikkal kapcsolatban.

A FÉRFI: Egy itteni óráscéh...?

AZ ÓRÁSMESTER: Ebben titok van elrejtve. Hogyan is volna lehetséges másként, hogy egy óra több száz évet járjon, anélkül, hogy egyszer is elromlott volna, vagy csak igazítani kellett volna rajta? Régi titkok ezek, és csak ha közelről látjuk őket, akkor jövünk rá, mekkora mesterek készítették ezeket az órákat. Tudásukat a sírba vitték, és nem tudjuk, milyen elveken működött például ez az óra.

A FÉRFI: És ha valaki szétszedné?

AZ ÓRÁSMESTER: [Kis szünet után, bizalmasan, s mintha félve, hogy meghallja valaki] Erre a ti órátkra mintha nem volnának érvényesek a klasszikus mechanika törvényei.

5. képsor

A férfi a toronyban, az óraszerkezet mellett. Hegedűl.

6. képsor

A férfi. Szobabelső, egy szász értelmiségi család lakhatott benne valaha, a bútorok, az ingaóra, a festmények és könyvek alapján. A férfi régi könyveket tanulmányoz. Sargetius munkáját 1692-ből, a városi toronyórak működéséről, a Ribbers fivére mágikus mechanikáját, egy Erlangenben 1750-ben megjelent könyvet a fogaskerekekről. Jegyzetel.

Bejön az anyja.

Láthatóan beteg, olyan állapotban van, amelyből már nem fog felgyógyulni. [Kettejük párbeszéde is élő, a film alapnyelven – németül? – hangzik el, tehát nem feliratozott.]

AZ ANYA: Fiacskám...

A FÉRFI: Igen, anya.

AZ ANYA: Mikor utaztok, fiacskám?

A FÉRFI: Nem tudom. Majd.

AZ ANYA: Mikorra várnak?

A FÉRFI: Az első koncertünk elsején lesz

AZ ANYA: Elsején. [Fogalma sincs, hányadika lehet.]

A kamera a fejük fölé fordul, erdélyi német falinaptár az 1982-es esztendőre.

A FÉRFI: Aztán a többi három. Még van idő. Ma még csak... van idő még addig.

AZ ANYA: És Nürnbergben? Nürnbergben mikor?

A FÉRFI: Nürnbergben ötödikén. Egy hónap múlva.

AZ ANYA [mond valamit, nem lehet érteni, de a fia érti, leül mellé az ágyra, beszélgetnek]

AZ ANYA: A császármorzsza volt a kedvence, málnalekvárral. Tudod, a schmarni. De lekvárral.

A FIÚ: Érttem... ezt érttem. A schmarni. De a háború mindjárt negyven éve, hogy véget ért. És ezalatt semmiféle életjel. Schmarni.

AZ ANYA: Pedig él... hidd el, fiacskám, él az apád... de ki tudott volna minket megtalálni... Kitelepítés volt... [elmereng]

Te akkor négyéves voltál... És az országba akkor, se be, se ki... senkinek.

A FIÚ: Tudom. „Még a madárnak se nagyon.” [Némi éllel, nem bántóan, csak a közhelyek iránt érzett iróniával.]

AZ ANYA: Hát még egy volt német katonának. Találd meg.

A FIÚ: Találjam meg. Én. Németországban.

AZ ANYA: Találd meg az apádat és hozd el nekem. Ide írom a kép hátára... tudod melyik számot, azt a... az ő számát. Soha... soha... [motyog, elhal a hangja. A kép hátán megfakult tintával, kézzel írott név: Ludwig.] Ide hozd nekem hozzám.

7. képsor

Az apa fényképe. Fiatalember, német altiszti egyenruhában, katonazenész. A fénykép hátoldalára az anya reszketeg keze felírja az azonosító számot.

A FIÚ: (eltűnődve, némi gúnyval és cinizmussal) Schmarni.

8. képsor

Az anya temetése. A fiú az egyetlen gyászoló. A pap és a kántor valahonnan máshonnan érkeztek, és rögtön távoznak is, miként motorkerékpárján a sírásó is. A friss sírhantra helyezett koszorú szalagján a felirat: Szomorú fiad. Dein trauriger Sohn.

9. képsor

A férfi a templomban. Az óraszerkezetben méricskél valamit, igazít rajta. Kintről kocsizaj. Az óra elkezd működni, mintegy fél percig mozognak a kerekek. A férfi elégedetten nézi. Aztán lekászálódik a toronyból. Az üres padosorok közt találkozik össze a két katonatiszttel.

EZREDES: Mayer elvtárs, Jormescu ezredes vagyok. Távozás után a hadsereg veszi át a falut. Maga volt itt az utolsó lakos, s most maga is elköltözik. Biztosítunk magának lakást, Szebenbe is mehet, Brassóba is mehet, ahova akar, bárhova mehet. [Rámutat a mellette álló tisztre] Buruiana kapitány mindenben segítségére lesz.

KAPITÁNY: Hogy civilizáltan tudjon elköltözni.

EZREDES: Ott fog ülni a hatodik emeleten, nem lesz semmi dolga, csak az újságot olvasni.

A FÉRFI: Én zenész vagyok.

EZREDES: Tudjuk. De ha akarja, nyugdíjat is kaphat.

A FÉRFI: Köszönöm, szeretem a zenekarban.

EZREDES: Helyes. Úgy lesz, ahogy akarja.

A FÉRFI: És a falu? Mi lesz veled?

EZREDES (mosolyog): Sokféle célra alkalmas egy ilyen falu. Például (bizalmasan) gyakorlótérnek. Az utcai harcok gyakorlására.

A tiszték beülnek a hadsereg terepjárójába és távoznak.

10. képsor

A férfi az órát igazgatja, az órasúlyokat helyezi el, egyenként 32 kilósak, csörömpöl, láncokat feszít meg, rugókat tisztogat ki, végül helyére illeszti a biztosítókat is. Mint valami kis erőmű, rejtélyes zajokkal lendül mozgásba a szerkezet.

11. képsor

A férfi csomagol. Egyetlen bőröndbe belefér mindene, ideértve a régi gót betűs Bibliát is. Anyja fényképét az apjé mellé teszi a tárcájába.

12. képsor

A férfi a háza előtt, a bőröndjén ülve. Kora reggel. Két terepjáró érkezik. Az egyikbe Buruiana kapitány felügyelete alatt beültetik a férfit, poggyászát szolgálatkészén elhelyezik hátul, a kocsit elindul az üres utcán.

A másik terepjáróból két alacsonyabb rangú egyenruhás száll ki.

13. képsor

A két katona a templomban.
FŐTÖRZS [fülel, majd]: Menj fel és állítsd meg az órát.

14. képsor

KATONA (keserves ábrázattal, verítékezzve): Jelentem, nem lehet megállítani az órát.

FŐTÖRZS: Az istenit, mindjárt itt lesz a tábornok... Ha tudnád, hogy az milyen ideges és rigolyás ember, hallod... Nem bírja, ha ketyeg valami. Adjunk ennek az órának, én azt mondom. Van plasztik elég. Menj és robbantsd fel. Vigyázz, ne csinálj valami hülyeséget.

15. képsor

A katona elhelyezi a gyurma-szerű robbanóanyagot az óraszerkezetben.

16. képsor

A két katona a templom előtt.

FŐTÖRZS: Kész?

KATONA: Kész.

Várják a robbanást. Talán valóban robban is, de hirtelen éktelen szárnyverdeséssel, tán még kurrogással is, egy hatalmas vörös kakas puffan le fentről a lábuk elé.

KATONA (felnéz): Cum naiba a ajuns acolo? Hogy jutott ez föl oda? Olyan magasra? És hogyhogy nem láttam, amikor fent voltam?

FŐTÖRZS: Bata sa te bata de lighioana, ce m-ai speriat... Hogy megijesztettél, istenverte kakasa! Én meg azt hittem, valami angyal.

17. képsor

Koncert a vidéki városban. Szürke zenekar, szürke teljesítmény. Főhősünk sem hívja fel magára a figyelmet, unottan, rutinosan játszik, ahogy a többiek.

18. képsor

A férfi új lakásának erkélyén, egy panelház hatodik emeletén hegedül. Naplemente, a panelrengetegben kigyúlnak a fények.

Bent a lakásban, az ablakon keresztül látszik a tévé, fekete-fehérben fut az adás, mű-néptáncosok mű-néptáncot ropnak. A férfi mellett egy konyhaszéken két üveg (román? bolgár?) sör, egy vendéglőből került hamutartó, anyja fényképe meg az apjé. A fényképekről:

19. képsor

Áttűnés. Az anya és az apa 1945-ben. Szibériai fogolytábor. Az anya – fiatal lány – a konyhabarakk ajtajából figyel a férfiakat, közülük az egyik Ludwig.

20. képsor

1944. ősz, Torda (vagy bármely erdélyi kisváros) Szovjet katonák civilekre vadásznak: járőkelőket terelnek össze, ormóltan teherkocsikra kényszerítik őket. Az egyes házakból is kirángatják a polgárokat.

Húsz év körüli fiú vágódik ki a tömegből a teherkocsi mellől, a katonák káromkodnak, a fiú egy vaskerítés fele rohan, a sorozat éppen akkor éri, amikor félig már átvetette magát rajta, rázuhan a hegyes vascsúcsokra. A test már mozdulatlan, amikor a kiskabát zsebéből lassan kicsúszik és a kövezetre hull egy kulcsosomó.

21. képsor

A kiesett fogoly pótlására – a létszámnak meg kell lennie – a katonák újabb civil felkutatására indulnak. Meg-meglebbenő függönyök mögül rémült tekintetek. Így jutunk el az állomásig. Talán a szomszéd település állomása, mindenesetre messzire, több kilométerre esik.

Az állomás.

A teherkocsikról leterelik a foglyokat. Bevagónírozás.

22. képsor

A katonák még mindig razziáznak. Fiatal, alig fejlett lány (öt láttuk az előbb a szibériai táborban, akkor már valamivel idősebb volt, most 16-17 éves lehet. Az a vézna szőke fajta, nem nőies, bájossága mégis vitathatatlan, ilyen volt a fiatal Rita Tushingham). Az ablakban áll, onnan nézi, amint apját (nagyapját?) kifele tuszkolják az udvarról. A lány keze ügyében még ott a teáscsésze és a kanna: az előbb még teázott. Jajveszélő, középkorú anyja: mi lesz velünk nélküled, édes jó Istenem, segíts rajtunk, ne hagyj el. Ne engedd! NE! Ne vigyék el!

23. képsor

A lány kirohan, utoléri a menetet, ráborul a férfira, aki apja vagy nagyapja. A katonák gúnyosak: nem barátságosak, de nem is agresszívek. Hovatovább megértik, hogy a lány felajánlja magát cserébe az öregért. [De az is lehet, hogy éppenséggel ők javasolják ezt a címikus üzletet.] Röhögés. Végül megkötetik az egyezség, és megtörténik a csere: az apát kilöki a sorból, helyére betuszkolják a lányt. A jelenetben semmi kétértelműség nincs, semmifajta szexualitásra utaló áthallás – inkább a hadseregbeli számviteli fegyelméről beszél, nem az aljasságról. Egy civil az egy civil, a konkrét helyzetben mindegy, hogy vénember vagy fiatal lány.

Az ablakpárkányon ott maradt a felborult teáscsésze.

24. képsor

Vonatban. Ukrajna.

25. képsor

Vonatban. Ural. 1944 decembere.

25. képsor (még mindig, áttűnéssel)

1944 decembere. Német csapatok a keleti fronton, amely ez esetben Magyarországot jelenti. Katonazenekar. Nem fegyveres, nem harcoló alakulat. Többféle helyzetben látjuk: indulókat játszik, bajtársak temetésekor gyászzenét, s amiket szoktak ezek a zenekarok. Nem a frontvonalon, legalábbis nem a lövészárokban van a helyük, de olykor bombázás vagy akna vagy a támadó szovjethadsereg géppisztolysorozatai őket is megtizedelik. Középkép: a harsonás halála.

A zenekar egyik fiatal fűvősa. Trombitás vagy kürtös. Több-ször találkozunk rémült, alig-borostás kamasz-arcával, tizen-nyolc évesnél nem lehet több, inkább kevesebb, leginkább tizen-hét. Ő Ludwig Fromberg.

26. képsor

A tordai foglyokat szállító vonat Szibériában. Havazik. A transzportban nem a mi ismerősünk az egyetlen nő – van még néhány asszony. Állomás, katonák teával teli bádóg tartályt adnak fel a szállítmánynak. Áttűnés: a teával teli csajkából átváltunk az otthon utójára ivott teáscsésze látványába mint emléke. Havazás.

27. képsor

Havazás. A német katonazenekar valahol Magyarországon. Mindenestől foglyul esnek. Orosz katonazenész tanítja be őket szovjet indulókra, a szovjet himnuszra, az Internacionáléra. A Marseillaise-re is, amit váratlan beleéléssel és hozzáértéssel játszanak el.

Ismerősünk, Ludwig, a fiatal katona, félrevonulva. A Stille Nacht-ot vagy az O, Tannenbaumot próbálgatja. Talán Karácsony van, de nem feltétlenül.

28. képsor

A Tordán foglyul ejtett transzport megérkezik a szibériai végállomásra. Mondjuk, Tomszk, Krasznnojarszk, Kolima.

29. képsor

Vízkeresztkor valahol Magyarországon, akár a csákvári Esterházy-kastélyban vagy környékén, Polcz-Alaine leírásából

ismerős helyek és helyzetek. Szovjet tisztok mulatnak, vegyes felállású zenekar húzza nekik: van köztük saját, van helybeli cigány, és elkeverten a fogoly német zenekar tagjai is ott láthatóak köztük. Hegedű, cimbalom, tangóharmonika, nagybőgő, trombita, dobok. A zenészek szedett-vedett öltözékekben: kópott úri bundától különféle egyenruhák darabjain át lakkcipőig, bakancsig, csizmáig minden előfordul rajtuk. Preapokaliptikus tempó és hangulat. Ismerősünk, Ludwig kétségbeesetten igyekszik lépést tartani a ritmussal és általában az eseményekkel. Keményen fújja a kazacsokat.

30. képsor

Átváltás: még mindig a kazacsok, de most már csak egy szájharmonikán fújja a fiú. A szibériai táborban vagyunk, ő is idekerült. 1945 tavasza. A konyhán üldögél, felkötött karral, láthatóan sebesült, s így munkaképtelen, de azért segítkezik a konyhán dolgozó asszonyoknak, ép kezével vödöröt cipel stb. Am főleg szórakoztatja őket: a szájharmonikájával, de apró tréfákkal, történetekkel, bűvészműtáványokkal is. Kölcsonös nyelvoktatás, a nők közt van balti, magyar, lengyel, a férfi foglyok is igen vegyes összetételt mutatnak. A szigor nem katonás, inkább keleties, ráérős: nemigen van hova szőkní innen, az öröket sem választja el áthatolhatatlan távolság a foglyoktól. A szimpátia első jelei a fiú és a lány között.

A tábor bejáratánál a kerítéshez támasztva egy csontról fagyott rab, mellén táblával: MEGSZÖKTEM ÉS MEGFAGYTAM.

31. képsor

A barakk konyhája. Schmarni. Mellé: bíborszínű bogycsokból készített lekvár, kocsonyás, itt-ott még tüskék, szárdarabok is belefőve. Szinte halljuk, hogy ropog a fiú szájában. A lány nevetve nézi.

A fiú néhány szem mogyorót szed elő a zsebéből, megkínálja a lányt.

MARIA: Nahát! Mogyoró!

LUDWIG: Csak hasonlít rá. A neve is valami más.

32. képsor

Az egyik ör szemet vetett a lányra. Udvarlása nem sikeres, végül feleségül kéri. Párbeszédjüket csak látjuk – mint Ludwig, féltékenyen, a távolból –, egyszóval itt sincs érthető beszédhang, az ör egy jegygyűrűt tukmálna rá a lányra, nem fogadja el. Ludwig szívéről nagy kö esik le.

33. képsor

A szibériai fogolytábor. Németgyalázás-verseny. A németeket külön előszólítják. Aki hajlandó, pocskondiázhatja a németeket vagy Németországot. Azt az ígéretet kapja, hogy hamarabb fog szabadulni. A fiú nem vesz részt a műsorban. Egyáltalán, senki nem vesz részt, leszámítva két altisztet – egy hordóhasút és egy kefebajszost. Utóbbi tangóharmonikán adja elő groteszk produkcióját: a szovjeteket dicsőítő, a németeket pedig mocskolódo gúnnyal emlegető, kuplé-szerű dalocskát. Olykor táncolnak is, párhuzamosan emelgetve a lábukat, mint a revütáncosnők. A jelenet képtelenül perverz és groteszk, még a szovjet tisztok sem élvezik, még a legalantasabb szinten sem. Némán nézik egymást.

39–44. képsorok

A fiú és a lány szerelme.

MARIA, villámló szemmel: Te miféle mogyorót hoztál nekem?

LUDWIG: A mokusoktól...

MARIA (hatalmas pofot húz le neki): Nesze! Nem szégyelled magad?!

A fiú meghökken, lefogja a lányt, csók és ölekezés.

Ez a két ember boldog, ott, Szibéria mélyén, és soha többé nem lesz boldog sehhol. És mindig vissza is fognak vágyani ide.

Ahogy kiderül, hogy a lány másállapotos, törvény és szokás szerint hazaengedik. Búcsúzásra alig jut idő, az engedély váratlanul jött.

45. képsor

A hazaérkezett lány, csecsemőjével.

A családi házban mások laknak. Továbbindul.

46. képsor

(Medgyesen vagyunk, a szocialista ipar fellegvárában, amelynek hihetetlen, korom lepte valóságát a világ a Paris Match fotóiról ismerte meg.) A lány itt talált rá a rokonaira. Gyűlölködés, megvetés kíséri őt és apa nélküli („ki tudja, honnan került”, ezek szerint fattyú-) gyermekét, még a saját, családi környezetén belül is. Még az apa vagy nagypapa, akit az ő áldozata mentett meg, az sem kedves vagy szolidáris vele. Inkább számonkérő, ahogyan a megesett lányokkal szokás beszélni. Ha nem is durván, de keményen és mindenképpen megvetően. Nincs kiközösítve, de nemigen vesznek tudomást róla.

A család az asztalnál, vasárnap dél lehet. A lány segít felszolgálni, majd leszedni. Utána lekuporodik a fászládra, kezében tartva a tálcakát, amelyből a fiával esznek. A fiú kb. 4 éves.

AZ ANYA: Volt Szibériában egy fajta mogyoró... egyedül ez termelt meg, semmi egyéb. A nyár ott csak két hónapig tart. A mokusok összegyűjtjenek maguknak egy kosárányi mogyorót, abból élnek, amikor vége a nyárnak. De ha valaki megtalálja a fészükét, és elveszi a mogyorójukat, a mokus tudja, hogy már nincs ideje összegyűjteni újabb tartalékot télire...

A FIÚCSKA: És?

AZ ANYA: És akkor a mokus keres egy villás ágat és felakasztja rá magát.

A FIÚ: A mokus?

AZ ANYA: Bizony... Apád gyakran hozott nekem ilyen mogyorót.

47. képsor

A film bevezetőjében látott állomás. Éjszaka van, sehhol senki, csak a térdmagasságban elhelyezett ellenzős szemaforok tompa kék fénye, egy-egy vasutas bakancsának csikorgása a kavicscon. A peronon az óra éjjel két óra körüli időt mutat. Olykor felugat a hangszóró, torzított, visszhangzó, brekegés-szerű beszéd tör elő belőle. Majd állomási szignál, és a bemondónót halljuk:

Kérjük a második vágánynál vigyázni [közel s távol sehhol senki], az állomáson gyorsvonat halad át.

Az utolsó szavaknál már átváltott a kamera: látjuk az asszonyt, aki a hangosbemondóba beszél. Ő az ismerősünk, a Szibériából hazavetődött anya. A vasúti irodában csak egy kb. 50 wattos égő világít, a bútorzat kincstári és kopár. Egy padon ott kókadozik a fiúcska, kb. 5-6 éves, 1950 körül járunk.

48. képsor

Három-négy perccel később, az anya fiával a peronon, a kettes vágánynál.

Átrobog a gőzmozdonyos gyorsvonat. Isten se tudja, honnan s hová, de a nő csillogó szemmel nézi. A kisfiú is átszellemülten tekint utána.

49. képsor

A fiú otthon, az anyjával. Kopottas hegedűt próbálgat. Régi szász falvédők a konyhában. Nincstelenség. Petróleumlámpa a szobában, víz a kútban, az udvaron.

50. képsor

A fiúcska az iskolában.

Szünet van. A gyerekek heccelődve:

- Nincsen apád!
- Apja neve?
- Nincs is apja!
- Tata necunoscut!
- Vater: unbekannt!
- Honnan jött?
- A gólya hozta! Unbekannter Vater!

54. képsor

Az állomás. Néhány évvel később. Kődös őszi nap. Délután lehet, a peronon s a vágányoknál utasok lézengenek, nem sokan. Vidékiek kinézetűek, alighanem ingázók, a helyiérdekű járatra várnak. Megint a hangosbemondó az anya torzított hangjával:

– Kérjük a második vágánynál vigyázni, az állomáson gyorsvonat halad át. Gyorsvonat halad át, mondom. Vigyázzatok. Halljátok?! Takarodjatok onnan, vonat érkezik. Enértem jön, az én kedvesem vezet, és elvisz engem innen, és tégy engem, mint egy pecsétet a te kebeledre. Ho-hoho-hóó, pusztuljatok innen, mindenki. Vigyázat, gyorsvonat jön értem. Vigyázzatok, mert elegendem volt belőletek. El innen. Ludwig, Ludwig, eljöttél értem. Hát illik-e így megvártni egy hölgyet, kedves Ludwig, de nem haragszom magára. El innen. El onnan a vágányoktól, mert ha én... Halljátok? Mint egy pecsétet a te kebe... az ő kebe... le... lé... Hé! Hagyjatok! Segítség!

Dulakodás zaja, majd a szignál, és átrobog a gyorsvonat.

55. képsor

Az apa, Ludwig megbízásából a testvéröccse expedícióba érkezett Erdélybe, a lány felkutatására. Egy-két fantomtelepülésen is megfordul, teljesen esélytelenül, majd döbbenettel Medgyesen is. Koldusgyerekek hada a korom lepte ipari rettenetben. Sehhol semmilyen támpont vagy fogódzó. A német vendég lesújtva távozik bogárhátú Volkswagenjén, amely teljesen valószínűtlenül hat ezeken az utcákon.

56. képsor

A Volkswagen. Megáll az állomás előtt, ahol a keresett asszony dolgozott még nemrég. Utcakölykök gyűlnek oda. A sofőrnek fogalma sincs, milyen közel jár ahhoz, amiért ideutazott.

– Merrefele kell menni Nagyszebenbe?

A kölykök mutatják. A markukat nyújtják.

57–60. képsor

A gyermeket elvették az anyjától és állami gondozásba adták. Ebben a hatóságokkal való konfliktusban végleg felőrlik az anya. Évek telnek el. Amikor a fiú nagykorú lett, visszajön hozzá. Azon a kihalt településen élt mostanig egy elhagyatott házban egyedül. Most már ketten vannak. A fiú hegedűl, gyakorolgat, zenés lett. Az anya gyakran áll az ablaknál, lesi az utcát, nem pillantja-e meg kedvesét. Sárga levelek hullnak, lassan közejük keveredik a hóesés.

61. képsor

Fekete-fehér televízió.

Az anya megbabonázva hallgatja Kalóz Jenny balladáját Brecht–Weill Koldusoperájából. Mikor vége, kiderül, hogy nem tévéadást láttunk, hanem videó-kazettát. Az anya visszatekeri, és újra hallgatja előlről.

64. képsor

A férfi a vonaton, a zenésztársakkal. Az ablakból egy nagyon távoli templom tornya. Akár azé a holt városé is lehet, az ő városáé. A férfi elalszik. Vad csatajelenet, háborús közelharc: ez most valóban az a település, ahonnan kilakoltatták. Harc a templomban. A családi ház, terepszínű egyenruhák, katonák lövészárkokat ásnak. Majd a temető: az anya sírján folyik a dulakodás [Maria Mayer, elhunyt 1982-ben; még ott az egyetlen koszorú is a hanton, rajta a szalag: Dein trauriger Sohn], közelképpen a katonák bakancsai. Zihálás, ordítás. A hadsereg gyakorlatozik a kiürített településen. Buruiana kapitány. Ezeket a jeleneteket a férfi képzelte el a vonaton.

65. képsor

Nürnbergben, a nyilvántartó hivatalban.

A fiú és a hivatalnok. Látjuk, de nem halljuk, amint magyarul megmutatja a fényképet, a hivatalnok fénymásolatot készít mindkét oldaláról. Végül nyilván azt kérdi a fiútól, hol lakik, mert az előveszi a zsebéből a szállodaszobája kulcsát, amelynek rézlemezen olvasható a hotel neve. A hivatalnok ezt is följegyezi.

66. képsor.

Jelenidő. A férfi a müncheni szállodához tartozó kocsmában. Egy korsó sör mellett az apja fényképét nézegeti. Az asztalon néhány üres korsó.

Az asztal mellett, fejmagasságban, a falon plakátok. Közte az is, amely az Erdélyből jött zenekar produkcióját hirdeti.

67. képsor

Fantázia-képek, a fiú képzelődik. Az apa arcával elképzelt jelenetek, mintha háborús filmekből ollózott szekvenciákat látnánk. Az apa mint harcokcsizó parancsnok. Aztán egy század élén, díszlépésben vonul. Beszáll egy vadászbombázóba. Kézigránátot hajít. Majd díszkoporsót látunk, Ludwig Fromberg őrnagy nevével, díszsortűz, temetési pompa. Ugyanaz, front-kivitelben: néhány német katona hevenyészett sírt ás, belehelyezik a ponyvával letakart holttestet, egyszerű keresztet ütnek össze két deszkából, rajta a felirat: L. Fromberg. Majd mozdonyvezetőként látjuk, az ötvenes évekbeli monstium gőzmozdonyban, kihajol, átveszi kedvesétől, és a magasba emeli a fiát. Aztán a vonat elmegy, s a fiú mégis ott marad a sínek mellett, bámul az eltűnt szerelvény után.

68. képsor

Egy-két másodpercre a kocsmá, majd további fantáziák. A fiú, amint a megkerült apát fogadja. Az apa őszülő tábornok, Wehrmacht-egyenruhában, kitárt karral közeledik. Fia közömbös, elutasító, hátat fordít az apjának, bünteti. Az apa kitárt karja megbénul a levegőben, majd lehull. Tehetetlenül nézi távozó fiát.

69. képsor

Jelenidő. A müncheni kocsmá. A hivatal munkatársa érkezik az apával. Rámutat a sőre mellett ábrázoló fiúra. Az apa arca felderül. Nézik egymást. Az apa észreveszi saját régi fényképét az asztalon. Leül a fia mellé. A hivatalnok távozik.

Az apa kis, keszeg ember, semmi harcias, németkatonás nincs benne, leginkább egy pincérre emlékeztet vékony bajuszakájával.

70. képsor

A két Ludwig, apa és fiú. A fiú inkább barátságatlan. Az apa magyaráz, széles gesztusok, sebesen beszél. Csak távolról halljuk, érteni egyáltalán nem lehet, ezek is többnyire kötőszavak. (...aber... was ich eigentlich... stb.) Ugyanígy a fiúval is, de töle súlyosabb szavakat is hallunk (nein, sie ist gestorben). A jelenet egyáltalán nem családiás.

75. képsor

A fiú hátramegy a konyhához. A szakáccsal vagy a pincérral tárgyal. Rámutat az asztalukra, a szakács bólint.

A fiú, anélkül, hogy az apja észrevenné, ingujjban kilép az utcára. Kabátja bent maradt, ott lóg a kocsmasztal melletti fogason.

76. képsor

A pincér kihoz egy tányér schmarnit az apának.

AZ APA: Nekem?

PINCÉR: Igen, a kedves fia rendelte. Málnalekvárral.

Az apa a császármorzsat eszegeti, villára szúrva, a lekvárba mártogatva a darabkákat. Szeme megállapodik a fiáék koncertjének plakátján.

77. képsor

A fiú egy moziban, ugyanúgy ingben. Háborús film, talán a Vaskereszt. Aztán kijön, már késő este van, az utcákon kóvályog. Megáll egy bordélyház előtt, vélhetően be is megy.

78. képsor. Másnap. A koncert

A zenekar szürke produkciója, közepesen telt ház. Az első sorban ott ül az apa.

Véget ér a zenekari darab, a férfi következik mint szólóhegedűs, időnkénti zenekari kísérettel. Ahogy játszik, mindjobban eltér a kottától. A zenészek értetlenül néznek egymásra, órá meg idegesen, látható, hogy nem képesek követni, azt hiszik, megőrült.

A hegedű most már teljesen elszakadt bármiféle leírt partitúrától. Egy ideig mintha Bach a-moll szólószonátája volna felismerhető abban, amit hallunk. Lázongó, szenvedélyes, hol sötét, hol felemelő beszéd, beépítve magába olyanszerű idézeteket is, mint pl. Bach d-moll toccatája, de Kurt Weill is benne van, mármint a Koldusopera Kalóz Jennyje; mindenképpen katartikus, egyszeri improvizációja egy nem akármilyen, hajdan nagyra hivatott hegedűsnek. [De semmiképp nem arról a happy endről van szó, mintha egy fantasztikus előadói pálya indulásának lennének tanúi, az operatársaság-filmek sémája szerint, kb.: ismeretlenből jött egyszerű olasz ember, lehetőleg halász, gyönyörűen énekel, eleinte sok az ellensége, de a vége világsiker: Scala, esetleg a Metropolitan.]. Nem. Itt annak vagyunk tanúi, ahogyan valakiben átszakadnak a belső gátak, és e zenében és rajta keresztül egyszerre beszél, sőt vitatkozik egymással a szenvedés és a szemrehányó, de megnyugvó, felszabaduló öröm. Ebben a produkcióban, természetesen nem epikusán, hanem sűrített-szublimált formában ott van minden, amit eddig láttunk: az anya áldozata és szenvedései, Szibéria, a kiközösítettség, a folytonos apavárás, férjváras, német tragédia a 20. században stb.

79. képsor. A koncert

A feszültség, a közönség értetlensége izgatottságba, később ekstázisba vált át. Az apa, amint lassan fel fogja a zene felidéző mágiáját, és megérti, szó szerint átéli az elmúlt három és fél évtizedet, azt, hogy mi történt a kedvesével és miként nőtt fel a fia.

Nem tudjuk, mi történik a koncertet követően. Vélhetjük, hogy boldog vég: nagy egymásra találás és összeborulás, ahogy a családi harmonia kívánja, de az sem zárható ki, hogy apa és fiú soha többé nem találkoznak, mert a viszony közöttük immár felépíthetetlen.

A szerző megjegyzése és ajánlott bibliográfia. A novella alapjául szolgáló történet valóságos. Megírásához a szerző felhasználta Bogdan Suceava egy novelláját, valamint Szolzenyicin, Varga László és Rózsás János műveit, általában pedig a szovjet légerekek foglalkozó irodalmat.

Apácák járnak az utcán fehér öltözetben, kezükben tömött reklámszatyor, kottapapír, élelmiszer. Az egyik apáca oldalra sandít, szeme sarkából figyeli a szerelmespárt, amely csókolózva vezet két hófehér vadászkutyát. A túlradó bőséges és az egyszerű tisztaság egymás tükörképei.

Terített asztalok az utcán, nem ül mellettük senki. Oldalt egy néger férfi, szétvetett lábbal néz előre, emitt trikóra próbál kabátot egy fiatal srác. Ha majd asztalhoz ülnek a vendégek, lassacskán elfelejtik, mit is ünnepelnek ma, mert velük szemben a kőfal minden nap így marad.

Két rendőr baktat az utcán, a szemük fényesen ragyog, mintha csillag bújt volna beléjük. Nem látnak, nem néznek sehová, csak mennek. Pedig mellettük az asszony apró dobozokat árul az asztalon. Cigaretta, harisnya, parfüm? De mindegy is, a rendőrök számára láthatatlanok.

Utcazenészek dobbal és gitárral, minden lendület az övék. A hangjuk betölti az utcát, míg valahol egy másik zenekar hangjaiban el nem tűnik.

Léhúzott üzletrács előtt fekszik egy férfi, a hasa alatt kartonpapír. Fekete dzsekit és fehér zoknit visel, lábai kényelmesen lógnak. A csukott üzlet mellett nyitott telefonfülke, melyben egy nő elmerülve beszél. Papucsos, mezítelen lába a köves padkán veri a taktust, melyen a férfi békésen szundikál.

A tengeri kikötőben régi bárka áll, árbocrúdja világos fából kifaragva. A hajótest minden porcikája aprólékos mestermunka. A móló peremén négy férfi üldögél, horgásznak és sört isznak zakóban. A történelem mostanra képtelen fölmérni, hogy az ember merre kanyarog.

Korom, por és leomlott vakolat. Antennák erdeje a lekoszlott házfalon. Fölöttük az ég épp olyan kék, mint ötezer évvel ezelőtt. Csak az ember képes akkorát változni, hogy a meghasonlásig elfelejtse régi önmagát.

Nappal van, de a piaci sátrak alatt lámpafények világítanak. Apró gyerekek kenyeret majszol, pulóveres férfi kocsiában tolja a kisfiát, s emitt jó falat húсок fölött árus magyaráz. Hogy amikor a másik soron árult, sokkal rosszabbul ment a bolt, de mióta itt van, elégedett. Az asszony csak hallgat, már döntött az egyik húsdarab sorsáról.

Asszony robogóval, ölében a lánya vezet. Férfi robogóval, ölében a fia vezet, hátul a lánya. Fiúk robogóval a szűk síkator bejáratánál. Mindahányan ácsorognak ott, egy fehér pulóvert viselő fiúra néznek, aki a távolból várja születésnapjára a nagypapját; valószínűleg robogóval érkezik.

Az ősz hajú férfi bajsza is ősz, sovány és szikár testén kockás inget visel, kezei hátra vetve. Kerek szemüvegén át néz, tisztán és erősen, mintha ellensúlyát adná a mögötte húzódnó időnek.

Podmaniczky Szilárd

Kormos falon szentképek lógnak, egy padka tetején időtlen kórlás tüveg, dobozok, ládák, mind hasznos-haszontalanok. Szögre akasztva lóg a hófehér frottír törölköző.

Lovas katonák járnak a zöldben, biztonságot sugároznak. Szél keverget a pálmaliget ágai között, egy asszony gyermekét tolja a kocsiában. Az autók zaja csak távolról ér idáig, egymást követik a forró aszfalton a porban. De már nem hallani azt sem, a lovak lába trappolva kopog a köveken.

Két gyerek egy mellvéd előtt, biciklivel jöttek. Szájukon légszűrő, a távolban szürke gyárak ontják a füstöt. Egészen más világot képzelnek ide, ahol szabadon lélegzik az ember. De ez van, ebbe születtek, itt tart a gépesített ember. Ezzel együtt a biciklijük is egy közeli gyárból származik.

Székeket farag az idős mester, precíz, mint egy szemvillanás. Trikót visel, szemüveget, vékony karja izmos, rajta hosszú ér fut át. De hát kinek dolgozik ilyen nagy lendülettel? Mögötte

százával állnak az egymásra rakott székek, mintha Bábelt akarná kirakni, ami alul székláb, fölül hátra vetett támlafa.

Együtt élni a múlt idővel. Vagyis folyton csak a múltnak élni. Fehér ruhában ősi zászlót vinni, ereklyét, ami a születéstől fogva ugyanarról beszél. Hinni Istenben, és menni az utcán. Gyalog, robogón és kocsi. Aztán este elaludni, és reggelre ugyanígy ébredni. Ó, Madonna! Látod ezt?

Turisták járják a síkatorok mélyét, piros hátizsák, könnyen fűzhető bakancs, laza rövidnadrág az öltözet. Az utcai zsidó használt könyvet kínál, bár ki tudja, mitől lesz igazán használt egy könyv. A betűi mind megvannak, nem olvasták ki. De talán mégis jobb lesz egy álarcos ördög, vöröslő nyelve kényesen erotikus.

Maradona eredeti hajszála a képkeretben, mellette a fénykép, hogy mégis kitől származik. S ott egy kupa, vagy inkább serleg, amit nyert vagy elivott az isteni csatár. Ha nincs mit imádni, a kávéba is kétszer több cukor kell.

Kenyeret, hagymát, sült pástétomot. A kenyér héja a szemnek is ropogós, a hagyma édes, a polcon olívában úszik a napon szárított paradicsom. Amott sonkát töm a hentes a kíváncsi vevő szájába. Ilyet még nem ettél, apukám, mióta a szemed kihaladt! A férfi koncentrálni, hány grammot is mondjon, nehogy túl legyen az innen.

Két fekete csik a kapufa a falon. A nagyobbak sorba állnak, hogy kapura löhessenek, a kicsik a földön fekvé figyelik a kapust. Figyelik a rúgó lábat, ami most éri el a labdát. Ha bemegy, lecserélik a kapust. Ha nem, esküszik, ma megfogja még a napot is.

Az oltár előtt fehér ruhában áll a menyasszony, mellette a férje fekete zakóban. Két oldalt a padosorokban rokonok, barátok figyelnek, hogy emlékeztetükbe vessék ezt a napot. Középen vörös szőnyeg fut az oltár felé, melyen az ifjú pár lépdelt az imént. Most egy kisfiú guggol rajta, bal cipőjét kötözi.

Pletyka

Laska egyszer azon kapta magát, szomorodik amiatt, hogy túlságosan szürke, észrevétlenül emberré vált, aki mellett csak úgy elmennek az emberek, akiről még egy ízes pletyka sem kering. Ezen változtatni kell, döntötte el. Gondolt egy merészet, átsétált a szomszédba, ott csodálkozva fogadták, hisz nem volt szokása a szomszédolás, leült, meg sem várta, hogy hellyel kínálják, majd fojtott, síri hangon előadta: megverte a feleségét, s ne csodálkozzanak, ha az elkövetkező napokban veszekedni hallják őket, mert Laskáké válnak. Ezt el kellett mondanom, tette hozzá még magyarázkodóan, mert a szomszéd, az szomszéd, ugye; azok együtt érzően bólogattak, Laska pedig távozott.

És leste a hatást, az eredményt. Legnagyobb megdöbbenésére semmilyen szóbeszéd nem kapott lábra, pedig – gondolta dohogva – legalább a verekedés jelenetét milyen szépen ki lehetett volna színeztetni!

Várt néhány napig, egyre csalódottabban. Aztán megrázta magát, hogy csak azért sem, nem adja fel; újra átment a szomszédba, ezúttal derűsen mosolyogva elmesélte, hogy sikerült kibékülniük a feleségével, és együtt maradnak.

Másnap, legnagyobb megkönnyebbülésére beindult a pletyka, hogy válnak...

Arról, hogy mi a normális

Tengernyi problémája közepette Laska egy napon csüggedten állapította meg, hogy lassan a feje tetejére áll körülötte a világ, a bevett módszerek csődöt mondanak, a dolgok visszajukra fordulnak. Az élet kezdett furcsának, kiismerhetetlennek, idegennek tűnni, Laska hasztalan erőlködött, képtelen volt visszatalálni a helyes kerékvágásba.

Aztán egy napon egy könyvben azt olvasta, hogy álljon terpeszállásba, hajoljon mélyen előre, s nézzen ki a lábai között. Laska ekképp tett, körülnézett, s megnyugvással vette tudomásul,

hogy így a világ sokkal barátságosabb, ismerősebb, normálisabb. Jó lesz hát így maradni. A pozíció ugyan kényelmetlen volt, de Laska kicsiségre sosem adott.

Laska, a macskabarát

Egy napon Laska Lajos újdonsült főnöke szinte mellékesen megjegyezte, új lakást vettek, embe- reket kell fogadnia a költözéshez. Laska szeretett jó viszonyban lenni a feletteseivel, tudta, ezzel jó pontokat szerezhet, ezért nyomban felajánlotta önzetlen segítségét. A főnök párásodó szemekkel el is fogadta. Így hát aznap Laska munka után két másik kollégájával (minő véletlen) bútorokat cipelt. A lakásban volt egy macska. Szemmel láthatóan nagy becsben tartották. Igen, a főnök kedvence. Párnázott fotelben heverészett, nyújtózódott, ásitózott, de többnyire árgus szemekkel figyelte őket. Bár a macskákat ki nem állhatta, hogy főnökére még jobb benyomást tegyen, két bútor darab között megpróbált megbarátkozni a bestiával. Ő nevezte így, persze csak magában, miközben száját a cica-szelídítés negédes hangjai hagyták el. Buzgóságában annyira hitelesen alakította a macskarajongót, hogy a miák bedőlt neki. Laska ugyan nem tudta, illik-e egy ilyen úri macskát olyan közönségesen vakargatni, ahogy a többi mezei példányt szokás, de azért igyekezett kitenni magáért.

Estefelé azonban megtörtént a baj. Már búcsúzkodtak, de ekkorra a macska már úgy megszerette Laskát, hogy nem akart elmaradni mellőle, folyton hozzá dörgölözött, mígnem Laska egy óvatlan pillanatban rálépett a lábára. Teli talppal. A macska kétségbeesetten elnyáogta magát. Laska megdermedt, majd térdre esve rimánkodni kezdett: bocsáss meg, bocsáss meg! A macska fájdalomban berohant az asztal alá, továbbra is nyávogva.

Az eltáv eléggé furcsára sikeredett, Laska hazafelé is egyre csak azt dünnyögte, bocsáss meg, bocsáss meg, miközben arra gondolt, ha a macska nem bocsát meg, akkor a főnök...

Porszívó

Kőrösi Zoltán Faltól falig

Végre süt a Nap és sárga a fény, csaknem olyan sárga, mint a Kőrúton végigsöprő villamos, nem veszel észre semmit, aztán máris csillámló porfelhő lebeg a sinek felett, lassan szítál, s mire elnyugodna, jön a következő szerelvény, kattogás, sípolás és por, hogy megmutassa, mi lakik körülöttünk, s mi lakik bennünk. Március van, ám ez a város már elhasználta az egy évre megengedhető légszennyezettségi napjait, így mondják a hozzáértők, számokkal és adatokkal szeretnék meghatározni, mi az, amit még az emberi szervezet elvisel.

Azt is mondják, hogy a bőrünk minden egyes pontjára több kilométernyi levegőoszlop nehezedik, de ezt úgysem lehet elhinni, méghogy olyan örületes súlyt cipelünk és nem is tudunk róla, hát a por is legfeljebb a tavaszi sárga fényben mutatja meg magát, a villamos ablakából, ne nézz oda, és nincsen rémület, tudjuk, a tekintet a hibás, hiszen megszervezi a látványt, nem mondhatjuk meg, hogy mi jön elénk, de nem is bámuldozhatunk felelőtlenül. Én például a villamos ablakán néztem kifelé, lassított és megállt a szerelvény, amikor a Krúdy utca sarkán, az egyik ház kapualjában megláttam egy férfit, nem is férfi volt már, hanem maga a megtettesült félelem, kitárt karokkal tapadt a falhoz, a megadás és a rémület ősi mozdulatával, háttal a falnak és megdögleni. Terpeszben állt, megrekedve a lépések között, valami kantáros nadrág, bakancs és színes trikó volt rajta, de nem is azt néztem, hanem a kezét, a görccsösen kapaszkodó ujjait, ahogyan a bordás vakolatot tapogatta, a fejét elfordította, az arca is a falhoz tapadt, a bal karja a falon, így szögezte fel magát erre a hugyos és kopott sarokra, belevetette a lassan ülepedő, poros létbe, a jobb karjával erőlködve a súlyos kapuszárnyat tartotta, homályos, baljós kút volt mögötte az átjáró, fénytelen lépcsőház, onnan jövőnk és oda megyünk. Úgy állt ott, mint aki az utolsó szakadék peremére szorult, sápadt és torz volt az arca, lenézni nem mer, de mozdulni se, sziklává lenne maga is, de a teste nem engedte, ki tudja, miféle film pereg már a tekintete előtt. Szemernyi kétségem sem volt, nyílik a villamosajtó, le kell szállnom és segíthetek neki, bátorság, le van szarva a férfiszemérem és a félelem, akár egy szóval is visszaránthatom még a zuhanás előtt, olvastam már ilyesmiről, félelem a tértől, a ránk zuhanó valóságtól, a látvány több kilométernyi oszlopaitól, de én majd odamegyek, egy jó szó és egy kinyújtott kéz, mind a kettőnk félelmét könnyedén győzhetem le. S már léptem volna, tudom én, hogy az ember a lehetőségek metszéspontja, amikor a porfelhőn át megint a falhoz tapadó szerencsétlenre pillantottam, és megállt a lábam az utolsó lépcsőfok előtt, mert ugyan valóban a falhoz tapadt az a férfi, és a két karját nagy erőfeszítéssel emelte, de csak azért, hogy az egyikkel a kapuszárnyat tartsa, a másikkal pedig a kaputelefon gombját nyomhassa, sőt, akkor már láttam azt is, hogy ebben a kezében cigaretta füstölt, nem a bordás vakolatba kapaszkodott hát, hanem cigarettázott, és az arca nem a rémület okán szorult a falhoz, hanem mert a kaputelefonba beszélt, cigarettafüstöt fújt és közben még röhögött is, nyilván lejött egy cigit elszívni az utcára, és nem akarta, hogy a kapu becsukódjon mögötte, és a teste azért fordult ki olyan kétségbeejtően, mert mindközben egy felsliccelt szoknyájú nő sietett el a járdán, az után nézett, ráadásul a látványt kommentálta a kaputelefonon át. Állt a villamos, és én is álltam a lépcsőn, utolsó lépcsőfok, utolsó lépés a szakadék előtt, és a pillanatnyi csendben már hallottam is, ahogyan az a férfi a kaputelefonba beszél, kurva jó csaj, bazdmeg, te is felpróbálnád, mi, te állat, ordította, és a szeme fehérje kifordult, ahogyan a sliccelt szoknyás nő után nézett, s megint teli szájjal röhögött.

De akkor már jelzett a villamos, hogy záródnak az ajtók, éppen idejében húzódtam vissza, létbe vetettséggel, naná, megrándult a szerelvény, indultunk tovább, még láttam, hogy a férfi eldobja a cigarettáját, újabb szög a város koporsójába, a falhoz tapadva visszalép a lépcsőház alagútjába, a sötétbe a fényről, csapódott a kapuszárny, a csikk kék füstje összeolvadt a felkavarodó porral, éreztem, hogy a bőröm minden egyes pontjára több kilométernyi levegőoszlop nehezedik, vigyázni kell, mert a tekintet szervezi a látványt, kapaszkodtam a fogantyúba, sárgán sütött a Nap, szítált a por, sárga fény csorgott mindenütt.

KENÉZ FERENC

A valóság vakírása

Köszönöm neked, én istenem,
 hogy mindig erős jeleket
 küldtél felém.
 Hagytad kíméletlenül megszenvednem,
 amit megneveztem.
 Hagytad, hogy nevetségesen ragaszkodjak
 a cipőm fűzőjéhez.
 S hogy ne tekintsem elmeháborodásnak
 a betevő falat helyett
 ördögmozgással foglalkozni.
 Hagytad, hogy olyan barátokat
 választhassak, akik mellett már
 életem végéig kitarthatok, úgy vélem,
 még ha le is löknek holnap
 az autóbusz lépcsőjéről.
 Hagytad, hogy minden, ami
 énvilágombéli volt, küldő szó
 legyen egy másik világba.
 Mindig sorsdöntő pillanatokban
 adtál jelzést felém.
 Mármint nem azt illetően,
 hogy hol a világitótorony,
 hanem, hogy merre a tenger...

A befejezetlen mondat

Bármit kérdezhetek!
 Mindent elmondok magamról.
 Nem kell semmit eltitkolnom.
 Végigmondhatom életem bibliáját.
 Honnan jöttem, hol vagyok, merre tartok.
 Mindent elmondhatok,
 amit pontosan felismertem.
 Igaz, van néhány
 talányos dolog, amihez igazodom.
 Ilyen az úszómester
 naponta fölhangzó sípjele
 az óceán partján.

A döbbenet mindennapjai

Úgy ébredek, nap nap után:
 szemben a tökéletes toronnyal.
 S aztán modellezem, rajzokat,
 maketteket készítek napestig.
 Néha tucatszám állnak
 a próbatornyok a szobámban.
 Egy idő után aztán már látni sem
 bírom őket. Szinte rosszul vagyok
 a tornyocskáktól.
 Így hát időnként kiviszem
 a terekre, s szétosztom azokat
 a toronytalan emberek között.
 „De bájos! De helyes kis torony!”
 hallom innen is, onnan is.
 Aztán másnap zúgó fejjel ülök
 ismét a terepasztalhoz.
 Szemben a tökéletes toronnyal.
 Odakinn, az ajtón túl,
 azaz a hátam mögött,
 időnként dörömbölés hallszik,
 valakik eszeveszetten nyomják
 a kapucsengőt odalenn,
 majd a lépcső alján vihogva,
 számárfület mutogatva,
 integetnek a tökéletes
 torony felé.

Rendje, módja szerint

Bizonyos értelemben
 ez itt már a történelem előtti kor.
 A látványtárak, a kipreparált
 társadalmi modellek, a kissé
 koszlott eszmerendszerek,
 az üvegszívek kora.
 Persze, némi élet azért
 maradt itt még a múltból.
 A kissé nehezebben megközelíthető,
 kevésbé kivilágított,
 hátsó fertályokon.
 Az iskolamester
 időnként odavezeti a színjeles
 nebulókat, s míg azok
 peracet hajigálnak, kiflivégeket
 dugdosnak át, kajánul,
 a deszkák között,
 az iskolamester,
 maga sem tudva,
 hogy sírjon-e vagy hahotázzon inkább,
 végül is ennyit mond: „Látjátok,
 hát ilyenek a bölények az istállóban!”
 Másnap a nebulók,
 annak rendje s módja szerint,
 megírják jeles dolgozataikat
 a történelem előtti korról,
 az élet nagy körforgásáról,
 tíz és tizenegy között,
 farkaséhesen,
 a nagyszünetig.

– Két hónappal ezelőtt, 1986 novemberében rendezték az Írószövetség közgyűlését, amely meglehetősen viharos körülmények között zárult. Azóta sincs nyugalom, kilépések, úzenetek jellemzik a szövetség és a hatalom viszonyát. Hogy látod a történeteket és a pillanatnyi helyzetet?

– Az írók zöme – nyugodtan ki merem jelenteni, nem kell ezt másként nevezni – igenis szembefordult a fennálló rendszerrel. Ez így van, még azok esetében is, akiknek esetleg piros könyvecské van a zsebében. A hatalomnak kell annyi realitáserzéssel rendelkeznie, hogy ezt tudomásul vegye. Hogy ennek nem örül? Ehhez joga van. Valamilyen formában hangot is adhat ennek, de nyolcvanötben vagy nyolcvanhatban 1952-es hanghordozással fenyegetőzni – öngól.

– Berez János felszólalására gondolsz?

– Igen, és nem csoda, ha senki nem hajlandó megijedni. Erre Sánta Feri azt mondta, amit mondott. Pedig Sánta Feri tudtommal rendelkezik piros könyvvel.

Azt mondják, Csoóri Sanyi élete legjobb beszédét tartotta. Pontosan azzal, hogy higgadt volt, visszafogott és irtózatosan kegyetlen. És senki nem volt hajlandó megijedni.

Azután ott van Csurka ügye, akit nagyon középszerű valakinek tartok, de akkor se tiltsunk el írókat az írástól. Buktassuk meg a színpadon, maradjon el a közönség, ha rossz a darabja. Csurka valójában nem jó író, de azért, mert New Yorkban mondott valamit '56-ról, és azt Püski megjelentette, még nem kell eltüntetni.

Ha Berez egy vonalat képviselt, akkor az buta, ostoba vonal. Mi igazán nem szeretjük Aczél, mert Aczélban volt valami furcsa, talán a jovialitásnak egy nehezen elviselhető válfaja. Ugyanakkor Aczélról tudtuk, hogy képes megkülönböztetni a jó írókat a rossz íróktól.

– Azt hiszem, Aczél Györgyben volt is, meg van is egyfajta alázat az irodalom iránt.

– Igen, mintha Berez úr ezt nem tudná, és ez őt nem is nagyon érdekli. Nagyon úgy néz ki, hogy a hatalmon kívül semmi más nem érdekli. Másrészt nem is ért hozzá – különben nem beszél volna így négyezerötven, már amúgy is nagyon dühös íróval. A napokban itt járt Tornai Józsa, de elkerültük egymást. Beteg voltam, nem mentem el az estjére, ahol bemutatták a könyvét.

– A páva szépségét, amit Kohánról írt?

– Igen, nem mentem el, mert nagyon rosszul éreztem magam. Gondoltam, este úgyis bejön hozzám. Hát nem jött be: azt mondta, nem akart zavarni. Másnap délben egymásba botlottunk a városban, de egy óra múlva indult a vonata. Bizonyos dolgokat nem sikerült tisztáznunk. Te hallottál erről valamit: állítólag a párttag írók 150-en vagy 154-en tettek be igazán Aczélak azzal, hogy fogalmaztak egy petíciót, amit Alföldy Jenő olvasott fel. Nem tudom, mi állt benne. Tornai Jóskaival ezt már nem tudtuk megbeszélni.

– Ezt én se tudom, csak azt, hogy százötvenvalahányan írták alá.

– Csak annyit tudok, hogy három párttag nem írta alá. Ez a petíció volt az egyik legkeményebb hozzászólás a közgyűlésen. Mi lehetett benne?

– Annyit tudok, hogy nem dicsérték meg a hatalmat.

– Ez egyértelmű. Tornai szerint a másik botrányt az idézte elő, hogy Berez nehezményezte: a választmányban csak három kommunista van. Ekkor valaki közbekiáltott, hogy azt a hármat is úgy csempészték be. Erre kitört a röhögés. Ilyen baklövés nem szabad elkövetni: nem lehet „nehezményezni”, hiszen az Írószövetség önálló szervezet.

Még akartam valamit mondani az Írószövetséggel kapcsolatban. Ma kaptam meg a választmány listáját. Csoóriék valóban mindenkit kibuktattak. Nem hallgattad, amit a tanácskozásról adtak a rádióban?

– Nem, sajnos nem tudtam.

– Ma este még egyszer meghallgattam a Kossuthon, 7.10-kor adták. Hogy ez a Fekete Sándor még az emberek szemébe mer nézni! Az 1956. decemberi munkája élete legnagyobb írása volt. Első részében körülbelül olyan mocskolódo hangot üt meg Kádárékkal szemben, mint ahogy most Csurkába mart bele. Ahogy a patkány, övön alul támad.

A Szabad Európa Rádióban egy újabb ötvenhatos sorozat megy. Amúltkor az ötvenhatos írásáról beszéltek, ma a második rész ment le, ebben már Grósz elvtársék kurzusának higgadt elemzéséről beszéltek. Semmi üvöltés. Metszően briliáns, találó mondatok. Kádárról talán már szó sem esett, a neve talán egyszer hangzott el. Húha!

Utólagosan átgondolva Fekete Sándor ötvenhatos írását, olcsón úszta meg kilenc évvel. Ha valakit utálok, akkor őt nagyon, de az az írása óriási!

Amikor tegnap este leadták a szöveget, itt volt két barátom. Kétségeim voltak, nem lövök-e túl a célon, ha azt mondom, nagyon tetszik a szöveg. Mondtam a fiúknak, hogy szégyellem kimondani, de el kell ismerni: nagyon jó a szöveg. Nem tehetőséglen a pasas, csak jellemzőtört.

– Az az írás megjelent-e azóta valahol?

– Annak idején röplapon terjesztették, az olaszok pedig tavaly kiadták magyar és olasz nyelven. S lehet, hogy ezt nem tudod, de Fekete most kinn van Londonban. Azt hittem, kitör rajtam az elmebaj. Félelmetes volt. Tegnap volt egy hete, hogy délután adták a rádióban Fekete Sándor ötvenhatos írásának a bevezetőjét. Azt kerestem a Szabad Európán, pontban fél nyolckor

Az írók lázadásáról

Árpási Zoltán

magyarországi publicista kötetbe rendezte **Simonyi Imre (1920–1994), az Arad megyei**

Simonyifalván született gyulai költővel, több mint húsz esztendeje készített beszélgetéseit. A Költő az innenső parton című, az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban megjelenés előtt álló könyvből kis ízelítőt közlünk az alábbiakban: a különc, rendkívül egyenes jellemű, de csak kevés embertársát becsülő Simonyi ezúttal a magyar írók 1986. évi lázadásáról beszél.

Az eredeti szövegben a személyekkel, történésekkel stb. alapos munkával összeállított jegyzetekben foglalkozik a szerző, kiigazítva a helyel-közzel adódó, az emlékezet kihagyásaiból származó, dokumentálható tárgyi tévedéseket.

rámement a 49-es hullámhosszra, amikor tisztán megszólalt egy ismeretlen magyar hang, vagyis nem zavarták az adást.

A fene egye meg – mondtam magamban –, biztosan bejött az Amerika Hangja, amikor elkezd: „Itt a BBC, megkezdjük a kerekasztal-konferenciát”. A beszélgetés résztvevői: Czigány Lóránt, Sárközi Máttyás, Fekete Sándor és még valaki. Majd azt mondják: „Kezdjük Fekete Sándorral!”. Hát, morgok magamban, elment az eszem, biztos rosszul hallottam a nevet, mire a BBC bemondja, hogy Fekete éppen kiküldetésben van Londonban.

Most tesztek egy kitérőt: többször elmondtam neked, mennyire bánt, amiért engem időnként a Csoóri Sanyiékhöz kötnek. Nekem nincs közöm senkihez. És nekem lesz igazam, mert nagy baklövés követnek el, hogy így el vannak telve győzelműktől.

– Az Írószövetség közgyűléséről beszélsz?

– Igen, és tipikusan ugyanaz a helyzet, mint '45-ben, amikor Tildy azt mondta, „agyongyöztük magunkat”. Tildy nem volt hülye, ő arra célzott, hogy az úri Magyarország 57 százaléka csizmás kiszagdnak, további hét százaléka parasztnak vallotta magát. Ilyen nincs! Hatvannégy százalékot nyert a két parasztpárt. Azt Rákosiék cseszték el, de csúnyán. Tudniillik, letről a Jámborok dezinformálták Rákosit, hogy győzni fognak. Rákosi megetette vele Vorosilovot, Sztálin pedig azt mondta, meg kell csinálni a választást. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy a választás előtt ilyen eredményre számítottam. Hasonlóra sem. Magamban – amiben nagyon melléfogtam – a polgári demokrata pártot 15 százalékra saccoltam, s lett belőle jó másfél százalék. Mert a polgárság úgy döntött, hogy a kiszagdákra szavaz, amit nem tudhattam előre. Ha egy pártot mondhattam volna győztesnek, Pesten a szociáldemokratákat neveztem volna meg. Így is elérték 26 százalékot.

Azt is vedd figyelembe, hogy Budapesten múltbeli okok miatt sok volt a szavazásból kirekesztett. Közülük sokan szintén a kiszagdákra szavaztak volna.

– Mekkora lehetett az arányuk?

– Nagyon nagy, húsz-huszonöt százalék. A '47-es választások előtt egy pillanatra én is ki voltam rekesztve, de én nem hagytam annyiba. A kékcédulás választásról van szó. Kapok egy papírt, a szerkesztőségbe hozza a postás, egyenesen a városházáról. Azt hittem, hirdetem. Ehelyett arról értesítettek, hogy töröltek a szavazólistáról. Fellebbezhetek két héten belül. A kirekesztésnek két oka van: tagja voltam a Kékek klubjának, és – most figyelj – közismert antifasiszta vagyok. Nagyon csúnyát akartak mondani. Kékek klubja? Valamelyik nyomdásznak elmondtam, de soha nem hallott ilyet. Hát a GYAC, az kék-fehér volt, már az is bűn?

Felmegyek az Otthon kávéházba, a lap lement a nyomdába, jön be Csonka Pista és Gyarmati Lajos. Mindketten kaptak papírt valamilyen szöveggel, mindre jutott valami, volt kétszáz ilyen címmundatuk, kire mi jutott. Rám ezt a kettőt osztották. De az olyan lexikális tudású ember, mint Csonka Pista, azonnal kiszúrta: „Hohó, volt ilyen, hogy Kékek klubja, ez a kappanhangú Márai bíró nagyon jól tudja.”

– Ki volt ez a Márai?

– Városkutató ember, kappanhanggal. A Kékek klubja címszó alatt a következő szöveg állt: exkluzív arisztokrata tömörülés, a szabadkőművesség valamiféle rokona, de zártabb, kékebb.

Most már marhulok, szóval arisztokraták földalatti tömörülése volt a Kékek klubja.

Ez jutott rám, és a „közismert antifasiszta”. Na, most jön a történet folytatása. A Körös-partra mentünk, a régi leveleothonba, ahol most a vashid áll. Ott működött a felülvizsgáló bizottság, a régi városháza ajtajától jobbra. A háromtagú testület így nézett ki: egy Steiner nevű jövevény zsidó, közepén egy bizonyos manikűrös Mancsi, és László (Ludvig) Mátyás, közismert volksbundista, aki '45 előtt általa a kommunistákat. Győzőmü hármas.

Beléptünk: „Jó napot”. Fogadták: „Jó napot”. Három rendkívül fagyos arc. Akkor jöttem én: „Jé, Mancsi, te vagy az?!” Mancsi, aki diákkoromban a Körös-parton árulta a testét, le-sápadt, nem tudta, hova nézzen. Mondom: „Kérem, én a Kékek klubjának tagja vagyok, plusz közismert antifasiszta, ezért nincs választójogom” – mondtam teljesen ártatlanul. „Azzal vége!” – üvöltötte László (Ludvig) Mátyás. Steiner úr, a zsidó azonban – aki nem volt egészen hülye – megszólalt: „Micsoda?” „Tessék csak végigolvasni!” – jegyeztem meg. Elolvasta és közölte: „Azonnal felvenni a listára!”

– Meglehetősen messzire jutottunk az Írószövetség közgyűlésén történetektől. Arról volt szó, hogy hasonlatos a helyzet a kiszagdáknak negyvenötös választáson elért eredményéhez, amit Tildy Zoltán úgy kommentált: „agyongyöztük magunkat”.

– Bizony, túlgyözött állapot van most is. A marhák, mármint az Írószövetség elnöksége kiadott egy hat-nyolc mondatos nyilatkozatot: szeressük egymást a hatalommal, mi szeressük a hatalmat és a hatalom is szeressen minket! Ezt a választmány létrejötte után egy héttel bocsáthatták ki. Amikor meghallottam, azt hittem, valami rossz vicc lehet.

Ha az én jelenlétemben hangzik el, mint ötlet, hogy írjunk egy ilyen nyilatkozatot az elnökség nevében, mert meg vagyunk ijedve, az ötödik mondatnál megjegyeztem volna, hogy két évem van ellene. Aztán, ahogy ismerem magam, a bornírtág ilyen foka láttán három mondat után elküldtem volna őket a jó édesanyjukba.

Érdekes módon a kommuniké a sajtóban nem jelent meg, a BBC-ben hallottam róla először. Az említett adásban azt mondták: „Akkor talán kezdjük azzal a kommunikéval, ami Magyarországon nem jelent meg. Sándor, mi a véleményed róla?” Erre Fekete a következőket válaszolta: „Ha nem jelent meg, mert ki tudja, amióta kinn vagyok, azóta megjelenhetett, tehát ha nem jelent meg, annak két oka lehet. Az egyik, hogy blöff, a másik, hogy gusztagustalan a szöveg.”

Olyan én soha nem mondanék, hogy mindenben egyetértek a kormánnyal, mert én egyáltalán nem értek egyet a kormánnyal! „Kell ez nektek, Csoóri Sanyi?” – kérdeztem tőle. Erre azt válaszolta: „Jó, tudjuk, hogy ilyet nem engedhetünk meg magunknak, de ez is benne van a szöveggel.”

– Úgy értette, hogy a játékszabályban.

– De ilyen hibát elkövetni! Most végignéztam a választmány tagjainak a névsorát – ennyi jelentéktelen író egyhellyű! Hetvenegy név: ezek politikusok, nem írók! Mondjuk, szép mutató volt, ahogy félreállítottak embereket. Nagy Gáspártól Csurkaig mindenki bent van a választmányban, a másik oldalról pedig mindenkit kibuktattak. Aztán beszartak, és megadták Feketének a lehetőséget, hogy ilyet mondjon a pofájukba a BBC-n.

A kerekasztal tizenöt percig tarthatott, és én puff lettem, azt hittem beleőrülök abba, hogy Feketéből áldozatot csinálhatnak. Jaj, mondott egy nagyon cifrát: „Ezek a Csurkaék a pluralizmusról beszélnek. Hát, kérem, nem elképzelhetetlen a pluralizmus”. „Hogy érted ezt, kedves Sándor?” – kérdezett vissza a riporter. „Úgy, hogy a kiléptek után még mások is kilépnek, s alakítanak egy másik írószövetséget, írók egyesületét vagy valami hasonlót, és akkor pluralizmus lesz.” Tudjuk, hogy az Írószövetség állandóan lapot kér magának, ő meg sejtetni engedte, hogy nekik lapjuk is lesz. Mindezt a maga gunyoros stílusában. Valóban nagy esély van arra, hogy két írószövetség lesz. Másnap a Szabad Európa a következőket mondta be. Három párttag író összehívott egy...

– ...hétfőn már meg is tartották a megbeszélést.

– A nagy kérdés, hogy a mintegy 150 párttag író közül hány vall színt. Közülük hány tagadja meg az Írószövetséget és csatlakozik ezekhez? Ez nagyon nagy erőpróba. Ha kilép még hatvan-hetven író, úgy nyolcvan-kilencven lesznek, ami még mindig törpe kisebbség az egészhez képest. De akkor már valamit el tudnak kezdeni.

Jövő hétre vagy az utána következő hétre az elnökséget meghívták Moszkvába. Szerintem ott be fognak szarni. Cseres helyében – ha Gorbacsov vagy valamelyik embere vádaskodni mer –, én keményen fellépnek. Azt mondanám: „Drága Szergej Szergejevics, minden látszat ellenére ez még mindig Magyarország, én pedig a magyarországi Írószövetség elnöke vagyok. Ezután miről beszélgetünk?” De ezt nem merik megcsinálni. Más kérdés, hogy egyáltalán meg akarják-e őket szorítani? A tegnapielőtti Gorbacsov-beszéd óta ez kicsit vitatható. Nem mernék rá se igent, se nemet mondani. Tehát a helyzet hallatlanul cifra.

– Gorbacsov gondol, amit gondol, de itthon is mondhatnak még valamit.

– Sose hittem volna, hogy valaha is Aczél szemszögéből fogom nézni a világot. Ezt ő sem tudta elképzelni. Hú, Aczél után egy Berez! Semmi köze az irodalomhoz, a kultúrához. Nem tudja, ki Németh László, hogy Krúdy miért van, nem tud semmit. Azt hiszem, őt csak a hatalom érdekli, de az nagyon. Nem nagyon szerettem Aczél, de azért neki volt tartása. Az egykori zsidósínházban, a Goldmark-teremben, ahol segéd-színészkedett, az volt a szlogenje: „Gyerekek, ha nem muszáj, ne csesztünk ki egymással túlságosan!”

Figyeltem Berez arcát az '56-os filmsorozatban. Hogy mekkora öröme teltt visszahallania önmagát.

– A Velünk élő történelem címmel futott sorozatban?

– Igen, rosszhiszeműen nézett a lencsébe, nagyon nagy szigorral, és förtelmesen hazudott '56-ról. Miért csinálta? Akkor most mit várhatunk tőle? Vállalják egy másik írószövetség kockázatát, vagy marad az Írószövetség, ha marad? Mint említettem, már Fekete is eljártott a gondolattal: „Egy másik írószövetség, írók egyesülete, erről úgyis volt szó”. Valóban volt szó, hogy az Írószövetség megszűnik, és Írók Egyesülete lesz. Hogy ez miért lett volna jó, nem tudom.

Hogy Galabárdi és mások szervezkedni fognak, az nem volt kérdés; hogy támogatást kapnak mindehhez a hatalomtól, az

axel springer

AS-Nyomda Kft.
6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401; Fax: 76/481-204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B formátumú ofset rotációs gépeken:
- színes napi- és hetilapgyártás
- könyv- és folyóirat-nyomtatás
- Ragasztókötés
- Irkafűzés

JÓ MINŐSÉGI PONTOSSÁGI RUGALMASSÁGI!

sem volt kérdéses. De vállalja-e a hatalom annak ódiáját, hogy egy 500:120-as arány jöjjön létre? Nem tudom, a párttagok közül hány félti az állását, és lép ki meggyőződése ellenére. Szerintem olyan párton kívüli is lesz, aki csatlakozik hozzájuk. Mindig szokott lenni ilyen. Felduzzadhat a létszámuk akár 150-re is. Hogy ezt vállalják-e, és mindazt, ami ezzel jár, nem tudom megmondani. Nem tudom, hogy Bereczéket mennyire ragadja el az indulat. Ebben a 71 tagú gyülekezetben mennyi lehet a párttag? Túl sok biztosan nem. A többit tudatosan kiszórták. Csakhogy ez titkos szavazással történt. Fekete Sándor azt mondta, hogy lényegében mi a nyugat bérencei vagyunk, satöbbi, satöbbi, és nagyon haragszik, amiért kikerültek a választmányból. Tény, hogy Csurkákék korteshada erősebb, mint a másiké – ez rendszerint így szokott lenni.

– *A politikában is így van.*

– Nagyon sántít az érvelésük. Miért nem szervezkedtek jobban, miért nem ők nyerték meg a többséget? A névsor viszont – mint mondtam – szájalmas. Nem kérdés, hogy a szívem hozzájuk húz, de kik ezek? Egy sor ismeretlen van a választmányban. Az elnökség összetétele pedig kifejezetten provokatív.

Mint említettem, főként Sánta Feri olvasott be nekik, de egy Kiss Gy. Csaba nevű reagált a legkeményebben. Nem tudom, ki az a pali. Kritikus lenne? (Kiss Gy. Csaba – Bp., 1945. ápr. 2., irodalomtörténész. Az irodalomtudomány kandidátusa 1986; Kodály Zoltán-díj 1997.) (Szerk. megj.)

– *Nem Könczöl Csabáról van szó?*

– Nem, Kiss Gy. Csaba. Benne is van a választmányban, Könczöl neve szóba se került. Nekem Tornai Jóska mondta, amikor itt volt, hogy neki is elakadt a lélegzete, amikor Kiss Gy. Csaba felszólt. Nem nézte ki a paliból. Igen, Kiss Gy. Csabát mondott. Íróknak nem ír. Esztéta lenne?

Jovánovicsot illendőségből beválasztották, hogy ne bukott emberekkel kelljen együtt dolgozni. Hubay is benne van, aki párton kívüli. Összesen van vagy hat-nyolc párttag, közöttük Annus József, aki úgy került be, hogy húzták magukkal. De ezt a hülye kiáltványt kiadni, hogy mi jól fogunk viselkedni... Erre Berecz azt mondta, hogy „én meg nem értek mindenben egyet a kormányral, he, he, he”.

Amikor meghallottam, azt mondtam: kellett ez nekünk, gyerekek? Ennyire hülyét csinálni magunkból? Tudom, hogy megy ez ilyenkor, a politika az embereket kijátssza egymás ellen. Én azt mondom: törje a fejét Berecz. Ezt a meccset megnyertük, törje a fejét ő. Utána majd mi törjük a miénket. Ezek meg le akartak vele ülni. Berecz nem engedte közzétenni a sajtóban a történeteket. Végül akkor este felolvasták a szöveget a BBC-ben, azzal hogy a magyar hallgatók most hallják először.

Annyit tudok, hogy eleve volt egy pánikhangulat, pedig Fekete Gyula nem szokott ijedős lenni. Allítólag ő ment Bereczcel beszélni. Szóval, egy kis fejvesztettség van a győztesek közt. Piti palik. Mindenesetre én kíváncsi vagyok, hogy ezután hogyan tovább. Csináljon Berecz két szövetséget! Tartsa a hátát érte!

– *A héten feloszlatták a választmányt. Pontosabban Köpeczi közölte, hogy nem ismerik el.*

– Ebben biztos vagy?

– *Tegnap mondták. Nem tárgyalnak az elnökséggel, de Cseres Tiborral – mint magánemberrel – igen.*

– Ezzel elvetették a sulykot, akkor pedig...

– *Az Írószövetség külkapcsolatainak intézését a minisztérium veszi át.*

– Ez az évszázad öngólja, Csoóriéknak nem kell emiatt fájni a fejük. Ennek ellenére továbbra is azt mondom, az elnökségnek nem lett volna szabad így nyilatkoznia.

Még mindig nem értem, Fekete Sándor hogy tehetett ilyet. Tudom, hogy Csoóri Sanyi megőrülne, ha azt mondanám neki: „Mondok neked egy nagyon csúnyát: ha a Fekete eszével rendelkeznel...” Szerintem pokolian okos az a pali.

– *Fekete Sándor?*

– Igen, a Fekete, szinte hallom, ahogy a mellére csap és azt mondja: én nem értek mindenben egyet, ilyet nem mondanék soha!

– *Most annál inkább meg meri tenni, mert helyzetben van.*

– Most már teljesen. Nagy húzás volt egy olasz kiadó részéről, hogy felajánlotta Fekete Sándornak, írjon előszót ötvenhatos röpirata, a Hungaricus elé. Írja meg mindazt, amivel egykori múltjából nem ért egyet. Azt mondta, megírja, de az eredeti szövegből a mai neveket, Kádárét és a többiekét hagyják ki. Erre az olasz kiadó azt mondta, ez az alapolgozat meghamisítása lenne, ezért nem mennek bele. Majd közölték, hogy ők nyugodt lélekkel publikálják Fekete dolgozatát, mert szerintük még a mai Magyarországon sem ítélnének el valakit egy dologért kétszer, márpedig ezért egyszer már el volt ítélve. Ennek ellenére nem hiszem, hogy Bereczék túl boldogok a Fekete-ügy miatt. Hú, hogy az oroszokról miket írt! Nagyon csodálkozom, hogy csak kilenc évet kapott. Szóval, keveslem. Amikor semmisségeért adtak jóval többet!

Ha netalán megismétlik az adást a Szabad Európa Rádióban, feltétlenül meg kell hallgatnod. Lúdbőrözött tőle a hátam.

Visszatérve Bereczékre, irdatlan hibát követnek el, ha igaz, amit mondtál. Sejtettem, hogy az Írószövetségben nagy változások lesznek, de ennek az ódiáját épp most vállalni, a moszkvai enyhülés perceiben, napjaiban, heteiben... Vajon az elnökség küldöttsége Moszkvában alárendeltként vagy egyenrangú félként fog tárgyalni? De miért tárgyalnának egyenrangú félként?

– *Kérdés, hogy egyáltalán kiutaznak-e?*

– Nem tudom. Kíváncsi vagyok, kiket válogatnak össze az elnökségből. Cserest a közepesnél gyengébb kvalitásúnak tartom, amennyire ismerem, embernek is, írónak is mérhetetlenül közepes. Persze én túl igényes vagyok.

Veress Miklóst egyszer bemutatják, az ES-nél volt főmunkatárs, negyven év körüli fiatalember.

– *Szerény, halk szavú fiú.*

– Nem tudok róla semmit. Egy szót sem váltottunk. Nem tudom, miért ő lett a főtitkár, csak annyit tudok, hogy minden úgy történt, ahogy Csoóriék akarták. Amúgy semmi egyebet nem tudok a paliról. Néhány versét olvastam az ES-ben, nem rosszak.

– *Tíz évvel ezelőtt még tudtam, hová tartozik, ma már nem tudom én sem. Tagja volt a KISZ Központi Bizottságának.*

– *A Mozgó Világot nem ő csinálta egy időben?*

– *De igen, ő szerkesztette, aztán távozott a Mozgó Világ éléről – ismereteim szerint a többiek miatt. Alexa, meg nem tudom még kik voltak ott abban az időben. Allítólag nem azt az utat akarta járni, amit ők, mindvégig a kötélen próbált táncolni.*

– *Nem az ő korszakában tiltották be a Mozgó Világot? Valójában nem is volt az betiltva, hanem átjárták a...*

– *...igen, P. Szűcs Júliának.*

– *Nem volt közben egy másik szerkesztő? Ugye volt, a Kulin Ferenc?*

– *Igen, Veress időben lelépett. Amikor...*

– *...ő le akart lépni, vagy mennie kellett? Erről se tudok semmit.*

– *Bírálta őt a KISZ Központi Bizottsága, mert a KISZ-é volt a lap. Majd átvette a minisztérium, mint a többi irodalmi lapot. Szóval a KISZ bírálta, mire azt mondta, nem csinálja tovább. Kiszállt belőle. Hogy miért nem csinálta tovább, nem tudom. Azért, mert a munkatársainak nem tudott volna a szemébe nézni, miután együtt mentek végig azon az úton, ami végül ide vezetett, vagy másért, nem tudom.*

– *Kulin mennyi ideig csinálta? Egy-két évig?*

– *Két-három évig, annál tovább biztosan nem, mert a Mozgó Világot már vagy három éve betiltották, illetve azóta új szerkesztősége van. Veress '81-ben jött el onnan.*

– *Azóta van az ES-nél, nem tudom, melyik rovatnál.*

– *Igen, mint említettem, a KISZ KB-ből ismerem, nagyon csendes, halk szavú fiú, nem sok vizet zavart. Jó szándékú, tisztességes, nem hiszem, hogy Csoóriék oldalán állna, de azt se, hogy a másikon. Szerintem taktikai okokból játszották be a főtitkári székbe. Amikor meghallottam, hogy beválasztották, erre tippeltem.*

– *Szóval, neked biztos információd van a titkárságválasztmánnyal kapcsolatos döntéséről?*

– *Igen, mint említettem, tegnap mondták. A megyei lapok főszerkesztői értekezletén hangzott el.*

– *Adtam ennek esélyt, de azért reménykedtem, hogy a hatalom nem veszi el a fejét.*

– *Finomabban fogalmaztak, nem azt mondták, hogy feloszlatták, hanem hogy a miniszter, Köpeczi nem ismeri el a választmányt.*

– *Tisztázzuk, ehhez már titkárság kell. Köpeczinek ehhez semmi köze. Ez az ügy képtelenség, ez ostoba sztálinizmus! Ennek ellenére sem vagyok hajlandó közéjük tartozni.*

– *Mármint Csoóriék közé?*

– *Igen, a kvalitásaik miatt nem. Ilyenformán nézetileg sem tartozom közéjük. Akiben nincs kvalitás, ahhoz nekem semmi közöm. Azt az elnökségi nyilatkozatot nem szabadott volna kiadni, hogy Fekete ne heherészhesen.*

Szerintem taktikai megfontolásból nem hozták nyilvánosságra. Vagy talán azért, mert Bereczék leállították, hogy a BBC-ben olvashassák be először. Szerintem egy példányt ők maguk küldtek ki Londonba.

– *Minden lehetséges.*

– *Bizony, a Fekete kiküldetésében is benne lehetett a kezük, mert neki mindent szabad. A végén még fegyvert is fog csempészni, elmegy Iránba, az ajatollahhoz. Szóval Bereczék óriási hibát követtek el. Még egyszer kimondom: én nem tudok fegyvertársa lenni ezeknek.*

Elmondok most neked egy esetet. Nyolc vagy kilenc évvel ezelőtt, amikor Csoóri Sanyiék gyűjtést rendeztek a cseh chartásoknak, éppen Pesten tartózkodtam. Tudták, hogy ott vagyok, és megkerestek, hogy csatlakozzam hozzájuk. Fogalmam nem volt, mit akarnak, de aztán felvilágosítottak. Azt hiszem, az volt az a pillanat, amikor harag nélkül, de elszakadtunk egymástól. Ők továbbra is ragaszkodtak hozzám, én viszont mindig fenntartással viseltem irántuk. Mondtam, hogy én egy nagy egyéni játékos vagyok. Tehát szólistának, zsonglőrnek nagyon jó vagyok a cirkuszporondon, de nem vagyok jó csapatban. Erről ennyit. De azonban, egy kitételrel, most csapatjátékos leszek. Erre lefagytak. „Ha a chartások alaprogramjában – miután azt nem ismerem –, egyetlen pont benne van.” Visszakérdeztek: „Mi az a pont?” Azt válaszoltam: „Az, hogy a Felvidéket adják vissza az anyaországnak. Ebben az esetben én leszek az első aláíró!” Meghökkenetek: „Ez nincs benne.” „No, akkor addig nem írom alá, amíg ez a pont nincs benne.”

– *Sejthető volt, hogy ilyen pont nem szerepel benne.*

– *Rettenetesen kemény pali vagyok, de olcsó fenegyerekeskedésre soha nem voltam kapható. A legnagyobb fenésegeket megcsináltam, de mindig egyedül tettem, nem kellett nekem hozzá csoport. Elmondtam neked, hogy Görgényi Ferkó temetésén mit műveltem?*

– *Nem.*

– *Most halt meg az utóda, nagyon derék zsidó fiú.*

– *Január elején, Lukács József.*

– *Igen. Szóval Gyulán temették Ferkót, teljes Budapest lent volt.*

– *Ez mikor történt?*

– *Hetvennyolcban. A Filozófiai Intézet megbízott igazgatója volt, de tudta, hogy nem fogják kinevezni. Idegbeteg volt, meg ivott és győgyszert is szedett. Szóval leírták. Hogy mennyire volt öngyilkosság a halála, s mennyire járult hozzá a vak véletlen, ma már nehéz megmondani. Az egyik legszerettebb gyerekem volt, annak ellenére, hogy sok mindenben nem értettem vele egyet. A kétláltság jellemezte. Gátlátalanul volt kétlaki, a karrier kóros megszállottja.*

Eljött a temetés napja. Három barátom érkezett Debrecenből, köztük Dávid Öcsi. Közöltem velük, hogy kimegyünk a temetésre. Öcsi erre azt mondta: „Imi, ez neked nem tesz jót!” Németh László temetése után megfogadtam, én soha többé nem megyek temetésre, de erre ki kellett mennem. Nem volt bekalkulálva, hogy Ferkó meg fog halni. Az volt bekalkulálva, hogy ő vesz részt az én temetésemen. Ki kellett mennem! Haladtunk a temető felé, közben megjegyeztem: „Na, most figyeljetek, itt valami történni fog!” Egyikük, egy kicsit balfék gyerek, félénken megkérdezte: „Mi fog történni?” Mondtam, maradj hátra Öcsivel, egész Budapest itt van, én most adózom előtűk a Feri emlékének.

Felálltam a halottasház lépcsőjére, előttem a Filozófiai Intézet teljes stábjá, az ávó, egész Budapest. Tudod, nagyon jó színész vagyok. Ott álltunk a lépcsőn, amikor odasúgtam Öcsinek: „Most figyelj a pofákat!” Leléptem a három lépcsőről, megindultam előre. A koporsó közepénél megálltam. Körbenéztem. Elmondtam magamban a Miatyánkot, amikor jött egy katasztrófális pillanat, amitől majdnem röhögőgörcsöt kaptam: nem tudtam a Miatyánkot!

Majd hangosan is elmondtam. Egy helyen eltévesztettem. Látnod kellett volna a megdermedt arcokat. Amikor kijöttünk a temetőből, megjegyeztem: „Ennyivel tartoztam Ferinek!” Szerintem Nyizsnyij Novgorodig szólt a telefon. Úgy távoztunk, mintha semmi se történt volna. Amikor a kórház sarkához értünk... Mi volt annak a presszónak a neve?

– *Ibolya presszó.*

– *Ibolya, igen az Ibolyánál Öcsi nagyon csendesesen megjegyezte: „Ez még tőled is zseniális volt!” Adott esetben kitorrajtam az elmebaj, és olyankor maszek örületekre vállalkozom. Ha golyózapor van, az se érdekel! De én azt csak maszkeul tudom megcsinálni. Ehhez nekem nem kell se Csoóri, se Csurka, egyedül akarom megtenni.*

Később hallottam, hogy a feleség attól rettegett, hogy szónoklatot tartok, amitől rettentően megijed. Ilyen hülye nem vagyok! Ehelyett odaálltam a bolsik elé, és imádkoztam. Én, a tökateista. Mondom, ennyivel tartoztam Ferinek, s a rendszernek.

A koporsó mellett mereven néztem előre és imádkoztam, csakhogy az ötödik mondatnál elakadtam. Ötven éve nem mondtam el a Miatyánkot. És képzeld, elkezdett a hasfalam zizegni. Egyszer meg kell majd írnom, milyen érzés volt mondani a Miatyánkot, és nem tudni, miközben provokálni akartam vele. Hű, az úristenit!

Rizlingcipő

Emőke regényt írt, Rizlingcipő címmel. A könyvbemutató reggelén feszülten illegett a tükör előtt. Attól tartott, az olvasói közül valakinek biztosan feltűnik majd, hogy Rizlingcipő a könyv címe, s közben pedig a történetben nem lehet rizlingcipőra utaló jeleket találni. Anna néni, Emőke édesanyja szerint meg kellett volna hagyni az eredeti címet, azaz a Várostermi nosztalgiait. Igaz, a regényben egyetlen fejezet sem szól várostermről, s a hangneme sem mondható nosztalgikusnak, de azért az mégis csak egy jó cím volt – duzzogott Anna néni. Emőke a negyedik felpróbált ruha után végre elégedetten feszített a tükör előtt, ez lesz az, mondta mosolyogva, de rögtön el is pityeredett, mivel eszébe jutott regényének idétlen címe; Rizlingcipő, hogy lehettem ilyen felelőtlen, rimánkodott a tükör előtt. Róbert bácsi, Emőke édesapja kilépett a spájból, s egy tavalyi kolbással hadonászva megjegyezte, hogy mindig ez a kapkodás, nem tudtok nyugton maradni. Róbert bácsi szerint lányának a regénye remekmű, a címe gyakorlatilag lényegtelen, de ha már lehet választani, az öreg mindenképp a Szárazszigetelés Nagyatádon-ra adná a voksát. Sajnos már nem lehet választani, eldőlt, a könyv címe Rizlingcipő. A könyvbemutató gördülékenyen lezajlott, az est házigazdájaként szereplő könyvtáros kérdéseire frappánsan válaszoló Emőke egy szimpatikus írónő benyomását keltette a megjelentekben. Amikor az egyik olvasójától egy rizlingcipőt kapott ajándékba, Emőke meghatózott. Titkon remélte, hogy létezik rizlingcipő, ám az még mindig bántotta, hogy a regényében nem szerepel ez a kedves kis izé.

Horror

A bácsinál besötétedett. Mivel vezetékést hívnia ingyenes, felhívta a szomszédját, mi a helyzet, semmi különös, mondta a szomszéd, süt a nap, mint az állat. A bácsi hangja elváltozott, halkán jegyezte meg, ő ezt másként látja, illetve nem látja, mármint a napot, mivel este van, öreg este, ködös novemberi kilátástalan éj. A szomszédja annyit válaszolt, hogy nincs ideje ostoba viccekre, még öntöznie kell a kertben, ilyenkor már nem akkora a hőség, talán nem ég ki a fű, meg egyébként is, jöjjön ki, ha kvaterkázni van kedve. A bácsi meredten tette vissza helyére a kagylót. Kiment a verandára, felkapcsolta a kerti villanyt, s átkukucsált a szomszédba. Tök sötét. Nem is volt otthon senki. Odalépett a rozoga deszkakerítéshez, hahózott párat, majd az elszáradt gaztengert látva rájött, hogy a szomszéd ház lakatlan. Szíve a torkában dobogott, visszasietett a lakásba, ismét felhívta szomszédját. A vonal másik végén bejelentkezett az üres ház. A nagyszoba szólt elsőként. Búgott, mint ahogy egy üres szoba teszi, ha belépsz. Majd átadta a konyhának. Kongott. A bácsi a fürdőszobát kérte a kagylóhoz, percekig várt az első vízcseppenésre, de hiába, a házból rég kikötötték a vizet. Végül a padlás kért szót. Dohos dunyhák szusszantak, gerendák roppantak, egér motoszkált, aztán megszakadt a vonal. Áramszünet. A bácsi gyertyát gyújtott. Minden bizonyos

Juhász Gyuláról értekezni főleg. Újat mondani róla alig lehetséges, de a hozzá kapcsolódó legendákat aláhúzni vagy megkérdőjelezni talán szabad.

Emlékezni rá kötelességünk.

Verseit olvasni kell.

„Versed szürke – mondták –, tiszai homok,
Bár zománcán olykor gyémánt fény lobog!”
Ezt tartották Juhász Gyula költészetéről.

A riadt, démonaival küzdő, gyakran rémületbe révedő költő talán maga sem hitte, de lelke süllyedő Atlantiszáiban érezte, hogy: „Gyémánt csillaggá vált a tiszai homok”.

Valóban ő volt „a Nagy már ott is, Váradon”?

A Nyugatban mindössze 38 verse jelent meg. Költőtársainak e szám sokszorososa.

Hogyan fogadta Juhász, Babits 1926. augusztus 3-án jó szándékkal írott levelét, amelyben ezt olvashatta: „Jobb, ha írásaid nem jönnek a Nyugatban”?

Mit gondolt, amikor tisztelgő látogatása alkalmával Szomorv Dezső kiüzent neki: „ilyen nevűt nem ismerek”.

Először Kosztolányi érkezett be. Babits is előzött. Juhász lemaradt. Egy fővárosi szerkesztő-asztal sem jutott neki.

Szenvedett ezért is, másért is. Mindenért.

Beteg agysejtjei fátymszerűen ítélték szenvedésre?

Csak a Gyulácsi Lajos által megálmodott Nakonxypán hozhatott volna számára nyugalmat?

Sárvári Nusi méltatlannak bizonyult Juhász Gyulához. Az Anna-versek születéséhez elég volt szökecske, szemekéje, hangja selyme.

Különben Dénes Zsófia *Úgy ahogy volt és...* című könyvében leír egy általa Nagyváradon, 1942-ben begyűjtött legendát.

Amikor a segédszínész már nem győzte hallgatni a költőt féltő váradiai szemrehányásait, egy alkalommal az őt hazakísérő Juhász Gyulát ekképpen bátorította:

– Ne menjen el, csak meggyújtom a lámpát. Jöjjön be.

És tárva-nyitva hagyta az ajtót.

Amikor a petróleumlámpa felgyulladt, Anna visszament Juhászért.

A költő a lépcső legalsó fokán ült összekuporodva. Arcát a tenyerébe temette. Lehet, hogy sirt. Hirtelen felállt, elfordult és köszönés nélkül eltűnt az éjszakában.

Másnap Nusi a színházban felháborodottan panaszkodott.

– De ilyet! Még így se jártam. Na, merjen „ez” még valakinek panaszkodni.

HARTAY CSABA

Kisprózák

megőrültem, motyogta a láng felett. Inkább nem beszélek erről az egészeztől senkinek, futott át a döntés az agyán. A különös eset valahogy mégis kiszivárgott, s a történet egy újság legutolsó oldalán kapott helyet. A bácsit azóta nem lehet elérni telefonon.

Húzónevek

James Erfedstinder volt a legnagyobb. Legalábbis ebben a tudatban alkotott, hiszen ha ennél alább becsülte volna magát, lehet, hogy nem sikerültek volna ilyen zseniálisra a produktumai. Képzelnék csak el, hogy James Erfedstinder úgy állt volna neki műveinek létrehozásához, hogy na, jó, egy erős közepes vagyok, összeütök ma is valami átlagosat. Mi lenne velünk, művészetpártoló és értő hallgatósággal, ha James Erfedstinder ekképp vélekedik saját értékeiről? Talán maga a kultúra korai halála, és itt most nem túlzok. Aki ismeri James Erfedstinder művészetét, az bizonyára így gondolja. James Erfedstinder oly sokat tett világunk összművészeti és kulturális örökségéért, hogy hozzá hasonló talentummal és eredményekkel talán csak maga Erhardt Verkst Oliviuust büszkélkedhetett, igaz, kettejük összehasonlítására csakis Ervist Realcht Ingverdesnt lenne képes, hiszen ő az, aki legalább akkora lexikális tudással, olvasottsággal és sokrétű művészeti jártassággal rendelkezik, mint maga Gerfilnedst Olkum Bells. James Erfedstinder viszont önmagában egy csoda, magasan kiemelkedve Erhardt Verkst Oliviuust, Ervist Realcht Ingverdesnt, valamint a Gerfilnedst Olkum Bells uralta igen erős mezőnyből. James Erfedstindernek volt egy heppje. Nem csípte, ha Erhardt Verkst Oliviuunthoz, vagy Ervist Realcht Ingverdesnthez, esetleg Gerfilnedst Olkum Bellshez hasonlították, mondván, ennyi idegen hangzású névtől besokall a műértő olvasó, és a magas kultúrától egyszerűen átnyergel egy kereskedelmi tévécsatorna sztármagazinjára. James Erfedstinder tehát nemcsak hogy a művészet legnagyobbja volt, de mindig is tudta, mi a döngés.

A banán

Jeochlinder Devterb Agnewstick Elniké egyik fő tanulmányában kifejti, hogy hajlamosak vagyunk elaprózni a dolgokat, a történeteket túlmagyarázzuk, felesleges részletekbe bocsátkozunk, amikor egész egyszerűen kimond-

hatnánk egyes szavakat körítés nélkül, mint például a banán, mindenki tudja, miről van szó, felesleges egy banános mesét előadnunk. Jeochlinder Devterb Agnewstick Elniké az Akusztikus forráspont című esszéjében rávilágít a hétköznapi élet terminusára, mintegy kivétve élénk a banánt, hogy az is rácsodálkozzon erre a gyümölcsre, aki eddig nem különösebben törődött vele. Jeochlinder Devterb Agnewstick Elniké szerint a banán társadalmunk modellje, képletszerűen: F4 + F3 + F2. Jeochlinder Devterb Agnewstick Elniké a betűjelek mögé banánokat képzelt, tehát F4= 4 db. banán, és így tovább. Jeochlinder Devterb Agnewstick Elniké életének utolsó szakaszában ráeszmélt, hogy hajlamos volt túlbonyolítani a banánnal kapcsolatos elméleteit. Önmagát okolta amiatt is, hogy a hosszú, kissé kimondhatatlan nevét nem változtatta meg idejében Brick Brews-ra. Utólag az Akusztikus forráspont című esszéjét is megbánta, mondván, Banán címmel még sikerre is vihette volna banános elméleteit, mivel az Akusztikus forráspont cím alatt az olvasó nem számított banános eszmefuttatásokra, ebből következőképpen, aki viszont banános elemzésekre volt kíváncsi, az sohasem talált rá az Akusztikus forráspontra. Most már mindegy, mondta egyik utolsó interjújában Jeochlinder Devterb Agnewstick Elniké.

Valami

Volt egyszer egy bácsi, aki mindeddig még nem. De tényleg, egyáltalán. A munkatársai már régen túlestek az elsőn, volt, aki nem is emlékezett rá, pontosan mikor történt meg vele. A bácsi ma is úgy kelt, hogy talán ezen a napon, végre, de semmi. Másnap ismét fellángolt benne a remény, de megint csak a szokásos. Talán én vagyok a környéken az egyetlen, aki egész életében nem, elmélkedett magában. A kocsmába lépve csupa olyan haverral találkozott, akik természetesen már igen, sőt, a pultosról azt rebesgették, hogy ő állítólag már többször is. A bácsi két hosszúlépés közt odahajolt a pultozhoz, és nincs mit vesztenie alapon rákérdezett a dologra. A pultos kissé zavarba jött, tekintetével jelzett is, hogy sem a hely, sem az idő nem alkalmas, azzal törölt egyet a ragacsos pulton. A bácsi tudta, hogy nem egy nagy valami ez az egész, csak túlmisztifikálják. Úgy döntött, elébe megy a dolgoknak. Másnap korábban kelt, kitalálta kerékpárját a kapun, és mint derült égből a részeg sárkányrepülő, ott termelt előtte a nagy dolog, az úgy, a lehetőség maga. Ekkor sajnos fellépett egy kis komplikáció. A bácsi, mivel ő eddig még sohasem, izgatottságában igencsak esetlenül fogott hozzá a dologhoz, s elbaltázta az első, és egyben utolsó esélyét. Ott állt, remegő lábakkal, kiszáradt torokkal, párás tekintettel, és nem és nem és nem. Tudta, ő már sohasem, számára ennyit tartogatott az élet. Délután, a munkahelyén őt is utolérte a pletyka, hogy a sarki kocsmáca csapásával állítólag tegnap éjjel ismét megesett. A bácsi irigy dühében megfogadta, hogy ő bizony a bűdös életben többé nem. A sors fintora, hogy alig telt el pár hét, és a bácsi sajnos ismét.

Réhon József

Nem volt elég erős az életre

125 éve született Juhász Gyula (1883. április 4.–1937. április 6.)

Eörsi Júlia, aki *Tiéd a sír* című regényében a költő feleségének vallja magát – egyházi házasságot kötöttek (?) –, s aki sokat talpalt Juhász Gyula verseinek elhelyezéséért és kötetbe foglalásáért, sem hozott számára boldogságot. És Kilényi Irma, a „kedves Titkár”, aki hősies kitartásával meghosszabbította ugyan a költő életét, de megnyugvását ő sem hozhatta el. Juhász a közelébe sodródott nőalakok közül a legtöbbet Kilényi Irmának köszönhetette. Ez a megnyerő külsejű, értékes bensővel rendelkező leány igyekezett gyógyítani a költő lelkének üszkösödő sebeit. Becsvágyat igyekezett oltani a halálra éhes lélekbe.

Az egyik hozzá írott nyolcsoros vers magába foglalja a költő életének minden tragédiáját.

„Túl minden kión és halálon, / Feléd száll egy szó, a szavam, / Benne egy meghiusult élet / Minden jósága, vágya van. / Hiába: meg nem válthat engem / Minden remény, hit, szeretet. / Talán a szörnyű végtelenben / Még találkozhatom veled?”

Juhász Gyula nem egyszer kényszerült arra, hogy állásért, segítségért kilincseljen. Máskor kishitűen visszahúzódott. Nem mert, vagy nem tudott élni a felkínált lehetőséggel.

Mert segítették.

Lehet, hogy késvé, lehet, nem eléggé.

Félve gondolt arra, mi lesz, ha nem kapja meg a Baumgarten-díjat.

Amikor neki ítélték, azt hajtogatta, rajta ez már úgy sem segít, más valaki jobban megérdemelné.

Eörsi Júlia regényében részletesen leírja Klebelsberg Kuno kultuszminiszter és Juhász Gyula találkozását. Ha kicsit másképpen is, Péter László is megörökíti ezt a találkozást.

Szegeden, egy kávéházi délelőttön, a Hági vendéglő teraszán nézett szembe egymással a történet két szereplője. Barátai nőgatták a költőt, közönlötte a minisztert. Juhász egy kemény nemmel válaszolt.

Közben Klebelsbergnek is szóltak, hogy ott ül Juhász Gyula.

A miniszter felállt asztalától s Juhászhoz lépett:

– Igazad van, úgy méltó, hogy én lépjek eléd. Szervusz Gyulam. Isten tartson meg.

A helybeli, jelenlévő jobboldali vezérférfiak nem kis megbotrányozására Klebelsberg tüntető szívéllyességgel szorongatta a zavarba jött költő kezét.

Így történt, vagy mégsem?

Tény, hogy 1928 végén valóban elkezdtek folyósítani csekélyke nyugdíját.

A következő történet nem legenda. Valóság.

A költő születésének 60. évfordulója közeledtével, Nagyváradon a Premontrei Főgimnázium második emeleti feljárójának a falán felavatták Lercher Júlia Juhász-reliefjét.

Ez 1943. március 9-én történt, s az már csak számomra fontos, hogy az ünnepségen kisdíakként magam is részt vettem. Ekkor találkoztam először Juhász Gyula nevével.

Többször végiggondoltam.

Ha a történelem nem szól közbe, ha Juhász Gyula erősnek bizonyul az életre, ha a premontreiek ragaszkodnak magyar–latin szakos civil-tanárukhhoz, a költőt akár tanáromként is tisztelhettem volna.

Erre az ünnepségre a szegediek koszorúját Kilényi Irma rendelte meg, de másvalakivel helyeztette el. A „kedves Titkár” mint annyiszor máskor, a háttérben maradt.

Legendát költők, ha azt sejtetem, hogy valamelyik oszlop mögött ő maga is meghúzódott?

Az aradi születésű Kilényi Irma (1891–1944) Ertsey Péter szerint a húszas évek legelején Aradon két alkalommal is irodalmi estet szervezett a költő műveinek népszerűsítésére.

Zavaros évek voltak.

Ettől függetlenül, 125 évvel a költő születése után illik emlékezni, tisztelni a *Három város* (Máramarossziget, Nagyvárad, Arad) szerzője előtt.

Már magyar megnevezésével is problémák adódnak. Mi nek fordítsuk? Königsbergi húsgombócnak? A húsgombóc nálunk levesbe való, míg ez letagadhatatlanul főétel. Königsbergi vagdalthúsnak? Isten őrizz, ilyen csak a katonaságnál ettünk, olyan volt, mint a fűreszpor! Königsbergi gombócnak? „Kiugrott a gombóc a fazékból”... a végén még hungarikumot csinálnak szegényből! Königsbergi fasírtnak? Jaj, csak azt ne! Kifásírozna Kant, ha élne.

Először húsz éve kóstoltam a königsbergieket. A nürnbergi lágerben. Otthonról mennünk kellett, kaptunk turista útlevelet Törökországba, mert oda nem kellett vízum: *one way ticket!* Fehér Lada, apa, anya, kislány Sztambulba. Szerencsénk volt, akkorjában a román útlevélnek zöld színű borítója volt, mint a nyugat-németnek. Eltakartuk a szocreál címet, s mondtuk németül, hogy azok vagyunk. Mire a konzulátust körülzáró, vízumra várakozó embergyűrű csodák csodájára szétnyílt – Szézám tárujl! –, s már bent is voltunk a légkondicionált *Bundesrepublikban*. Azóta a zöld a kedvenc színem, és Írország.

Édesanyám brassói szász lány, s ezt a *bundesnémetek* is számon tarthatták, mert két nap múlva megvolt a ki-be-települési vízum, hogy hajóra ülve (Lada is, muszáj volt a török miatt) megkerüljük a görögöket, és Velencében szerencsésen partot érjünk napnyugaton.

Első állomásunk Nürnbergben, a népi németek (értsd erdélyi szászok és bánsági, szatmári, dunai svábok, és nyugat- és keletporoszkok, és volgai, sziléziai, bohémiai németek) gyűjtőlágere volt, ahogy ezt a sztambuli *Bundesrepublik* lelkünkre kötötte.

Két tízeletes tömbház. Hitler stadionja mellett. Első pillantásra meg lehetett állapítani, hogy az övé volt, mert alaposan felverte a gyom.

Egyik tömbben szállásunk és az étkezde. A másikban napjainkat múltattuk adminisztrációs- egészségügyi- és biztonsági szervek kérdéseinek keresztútjában.

Az ebédlőben csaknem mindenki lengyelül beszélt, elvéve néhányan oroszul. Hatéves kislányom meg is jegyezte, hogy itt másképpen beszélnek németül, mint otthon, Erdélyben.

Nem tudom, hogy a kantin főnöknője, testes, parancsoló hangú matróna, Kelet-Poroszországból származott-e, de tény, hogy egyik napon *Königsberger Klopse* állt az étlapon. Ha Königsberg, akkor Kant és német lovagrend. Vagy fordítva. Vajon ők is különleges fűzőbe csomagolták magukat éjszakára, hogy ellenállhassanak a hús kísértéseinek? Hús!

A leírhatatlan színű labdacok sárgászöld mártásban úszkáltak, ez meg tele volt sötétzöld bogarakhoz hasonlító bogyókkal. Villámmal vigyázva szétvágtam az egyiket, megmártottam a szószban, s miközben a szához emeltem, eszembe jutott a vicc a két román atyafiról, akik életükben először próbálkoznak a banánnal. Kolozsváron megvásárolnak egyet-egyét, s felülnek a dési személyre. Nézegetik, tapogatják, kicsit tán még irigykednek is rá. A bátrabbik elkezd hántani. Társa kimeredt szemekkel figyel, miközben a vonat teljes gözzel rohan a mezőségi éjszakában. Eljön a visszafordíthatatlan pillanat: *ál mai voinicel* (ejtsd: öl máj vojnicse!), beleharap a vastag, fehér hernyóba. És ebben a pillanatban megszakad a vonat áramellátása (mindennapi dolog banántalan hazákban), mire a másságra nyitott emberünk elordítja magát: *Nu mincã! Orghe'ni!* (ejtsd: Nu münkő! Orgyest! Ne egyél belőle, me megvakúsz!). Szóval én is beleharapok, majd családom felé fordulva halkan megjegyzem: össze fogjátok hányini magatokat. És eszembe jut a lefordíthatatlan népi bölcsesség: *Was der Bauer nicht kennt, das ißt er nicht*. Bajorul: *Was da Baua ned kennnd, frisst a ned*. Szóval hogy az istenadta nép ösztönszerűen nem vesz magához idegen edelt.

Délutánunk szabad lévén, korgó gyomorral elmentünk egy *echte* nürnbergi henteshez felvágottat vásárolni. Mennyei illat: füstölt és főtt sonkák, hidegsültek, kocsonyák, kolbászkarikák, véresek, májasok, szalámirudak. Lányom elbizonytalanodva megrángatja a kabátom: parizer nincs? Merthogy otthon csak az volt, nagyritkán. Csak azt ismertem. Dehogynem! S már rendelem is büszkén: *Bitte zweihundertfünfzig gramm Pariser!* A kancaarcú frank lány szégyenlősen lesüti a szemét. Mutatom, hogy ott, abból kérek. *Ah so, Lyoner möchten Sie?!*, mondja, de most már pukkadozik a nevetéstől. Jó, látom, hogy az a legolcsóbb, de akkor sem kellene gúnyt űzni a vásárlóbból, aki itt állítólag: király. Nem élek csecsemőkirályi hatalmammal, mert a lány villájára vesz egy szelet parizert, és kedvesen odakínálja csillogó szemű kislányomnak... Eme furcsa történet csattanójára csak jóval később jöttem rá. Akkor már jócskán benne voltunk a királyságban. Nagy buli után készségesen felajánlom egyik csinos kolleganőmnek, hogy hazaviszem. Erre nyakamra kacsolja porcelánbőrű karjait, magához hús és fülembre kérdi: *Hust du ein Pariser dabei? És persze van hozzá párizsid is?* Bután nézhetek rá, mert megpaskolja arcomat és valami olyasmit suttog, hogy nagyon bukik keleti macsóságomra, de azért nem szívesen esne tőlem teherbe. *Sapientia sat!*

Nagynevű író (magyar? német? vagy fordítva?) egyszer azt mondta (írta?), hogy minket, erdélyieket nem lehet komolyan

venni, mert ahelyett, hogy a lényegről beszéljünk, egyfolytában történeteket mesélünk. Szóval miután legyűrtem az első falatot, s ösztönszerűen figyelmeztettem volna családomat a veszélyre, agyamon átcikázott a Dél-Porosz Cirkusz, az „elvesztett keleti térségek” meg Krivoj Rogba deportált brassói nagyapám, meg a felkoncoltatás utáni állapot, amikor mindent meg kellett enni. Nem ezért jöttem ide!, csaptam volna le éhesen villámat (nem

Königsberger Klopse nach einem alten Originalrezept benötigen zwar etwas Zeit, aber die Mühe lohnt sich. Ein altbackenes Brötchen würfeln und mit Milch einweichen. Zwiebel fein hacken und in Butter glasig dünsten. Abgekühlt mit Rinderhack mischen. Brötchen in ein Mulltuch geben und ausdrücken. Brötchen mit dem Hack verkneten. Ei und feingehackte Sardellenfilets darunter mischen. Petersilienblätter feinhacken und zum Hack geben. Stengel für die Brühe aufbewahren. Hack mit Pfeffer, Salz, Muskat und Nelkenpulver würzen. Fleischbrühe mit Petersilienstengeln, Piment, Lorbeerblatt, Pfefferkörnern und 3 EL Kapern mit Sud kräftig einkochen lassen. Mit Wasser wieder auffüllen. Auf dem Hack kleine Klopse formen und in der leicht siedenden Brühe ca. 10 Minuten gar ziehen lassen. Nicht kochen, da die Königsberger Klopse sonst hart werden. Mit einer Schaumkelle auf der Brühe nehmen und warmstellen. Gewürze entfernen. Von der Sahne 2 EL abnehmen und mit Eigelben verrühren. Beiseite stellen. Restliche Sahne in die Brühe geben und mindestens um die Hälfte einkochen lassen. Topf vom Herd nehmen. Eigelbe in die Brühe rühren. Wieder auf den Herd stellen und auf mittlerer Temperatur unter Rühren eindicken lassen. Dabei nicht kochen lassen, da die Eier sonst aufflocken. Sauce mit abgeriebener Zitronenschale und Zitronensaft würzen. Mit Pfeffer, Salz und Muskat abschmecken. Restliche Kapern zufügen und Königsberger Klopse in der Sauce erwärmen. *D---azu Salzkartoffeln reichen.*

csaptam, csak tettem). Főleg nem a poroszokért. Akkor inkább Heineért (se zászlóm, se himnusom).

Húsz éve kerülöm őket, noha azóta poroszokat is megkedveltem, s a néhai hányingert okozó zöld bogarakkal, étkeknek ravaszok ízet kölcsönző kápri bogyóval bensőséges barátságot kötöttem. Meg a königsbergiekkal. Olvastam rettenetes kivándorlásokról, az ellenséges természetről és emberekről, árulókról, útonállókról, napnyugat felé tartó kétségbeesett ekhós szekerekről, felderítőkről, pozdorjává törött kerékgyakról, hóviharban keresztülmetszett köldökzsinórokról, vérszomjas ellenségről. Becstelenül legyilkolt borjúkról, malacokról. Gyerekekről. Megszámlálhatatlan lóról. Nem, a lovak nem hibásak! Mi közöttök zászlókhöz, himnuszokhoz jégesőben, hóviharban megszakadó, hűségecses trakénerek, hidegvérűek, pónik, becses paripák? Mint egy westernben. Nem, szó sincs itt westernről! Ezek nem az ígéret földjére jöttek, hanem megígézték földjükről menekültek. Napnyugat kapujában lemondtak mindenükről. Visszafordíthatatlanul. Pótolhatatlanul. Helyrehozhatatlanul. Elvesztették múltjukat; németekből soha sem lesznek cowboyok.

S a königsbergiek?

Hogy azóta már a *never say never*hez is közelebb kerültem, meg hát Szöcs Géza barátomat ennyire érdeklí ez a Königsberg-téma, elhatároztam, hogy ki-be-telepedésem huszadik évfordulójára magam próbálkozok velük. A königsbergiekkal.

A világhálón jeles helyet foglalnak el. Azt is mondhatnánk, hogy benne vannak a német nemzeti eledel *top ten*jében. Az ötvenedik receptúra után befejezettek nyilvánítottam a keresést és nekikezdtém elkészítésük alapos tanulmányozásába.

A legnagyobb dilemmát az alapanyagok kiválasztása jelentette. Milyen húsból? Marhából és disznóból keverten? Borjúból és disznóból? Vagy csak zsírosabb borjúnyakból? Meg hát a fűszerek. Kápri bogyó egyértelműen szükségeltetik. De mi legyen a citromhéjjal meg a szerecsendióvirággal? És persze a *Grätchenfrage*: tegyük-e bele szardellát? Oj, vé! Se hús, se hal! Ebből a szempontból a mesterien főző törökök a legkövetkezetesebbek: *halk lokantasi* (húsos étterem) – *balik lokantasi* (halas étterem). Sztambulban ismeretlenek a königsbergiek.

*

Két száraz zsemlet-zsömlét tejbe áztatok, nagy fej vöröshagymát, két cikk fokhagymát meghámozok, felaprítok, és vigyázva, hogy meg ne piruljanak, vajban (csábít a pirított, füstölt szalonna, de most inkább ne!) megdinsztelem.

Borjúnyakat, szalonnát felkockázom, régi húsőrölővel (nagyanyámé volt, de most nem mesélünk!) ledarálom a leg-sűrűbb lyukú koronggal. Sorrend: borjú, karaj, kötés petrezselyem keverve, majd három szardella (nem tudok ellenállni!), legvégén tejbeázott zsemle, hogy egy csepp se maradjon a drága masszából a darálóban.

Két tojást masszába keverek, fűszerezem: jócskán borssal, szerecsendióvirággal, citromhéjjal, vigyázva sóval, tekintettel sós vízben úszott szardellákra. Alaposan összedolgozom.

Nedves tenyérrel ping-pong labdányi (milyen jó lenne ide egy más szó... golflabda! ez még silányabb!) königsbergieket gyúrok, mancsolok, gyomászolok (ez már túl sok!), borjúcsontokból főzött, fővő húslébe csúsztatom, lassú tűzön húsz percig úsztatgatom, főzögetem, becézgetem, vigyázva, hogy egyedül gyakorolják azt, mert nagy hajlamot mutatnak összeragadáshoz, egyesüléshez. Edényt finoman rázogatom, hogy kedvükre forgóldhassanak. Idő teltével habszedő kanállal meleg lábosba teszem őket, hadd pihenjék ki újjászületésük fáradalmait: a königsbergiek.

Fehérbor-ecettel feleresztett húsléhez vajban dinsztelt (maradjon így!) mogoróhagymát adok, erős tűzön felére sűríttem. Leszűröm. Tejszínt keverek hozzá. Újból leszűröm. Tojássárgát kevés lével elegyítek, csendesen rottyogó mártáshoz (lassan fővő sauce) adom. Tűzről nyomban leveszem. Worcesterrel, lehetnyi cayenn-i borssal fűszerezem. Kettébe vágott kápri bogyókat, felaprított szardellákat (én is apám, Cézár, merthogy valamikor nekünk is volt tengerünk!) beleszórom. Órája türelmes melegben várakozó königsbergieket szósszal finoman nyakon öntöm.

Rinascimento Kant és német lovagrend. Vagy fordítva.

Lisztes főtt krumplival adom fel, olyan azonnal szétomlóval (a csiktusnádi homokban terem a legjobb belőlük, de nem mindenütt kaphatóak). Rüdeseimi rizlingeket bontok hozzá, a világ legzamatosabb fehérborát.

*

Húszéves itt-távollételem ünnepeztük barátaimmal. Megevésük közben említést tettem a fordítás dilemmájáról. Ízlett-forma a főztöm, nem nagyon figyeltek rám: a fiatal königsbergiek izmosak voltak, s a krumplival engedelmesen elegendő palástjuk kellemesen pikáns. Csak Yvonne, Hans francia barátomje emelte rám sötétbarna szeméit. Villájával vigyázva kettészelt egy königsbergit, megmártogatta a szószban, megízlelte, és így szólt: „*Quelles de veau Königsberg, relevées aux anchois et nappées de sauce aux câpres*”.

MÁTÉ ANGI

Kicsi

nem sietek nagynak
csak kicsi magnak
gomolyabognak
cinketoroknak
szíve csücsöknek
négyelt tücsöknek
maradok annak

Életes

mint harminchat s
harminchét közé
szorult higany
vagy órában rekedt kakukk
ha már keresve van
elakadtam
innen ki nem
sem jelbeszéd
sem hegyi
baráti váll melyre fej lehull
semmi fenneni lökdösés
sima látletet
tengetni cövekelt életet

Piacos

csurgó nénik
feje tócsa
szemöldöke
bodzos bodza
szomorú szatyorban
lappan saláta bomba
árak röpködnek rettenet
sopánka mérleg hackerek
szotyron ülök
szotyrogok
nyerítnek alattam lóbabok

Öleléses

sürgönydróton ellágyulnának
a tátítik
mint kismamák láttán
a váll vasutásé postásé
megilletődne
hogy órá nehezedik
ez az édes teher
egymás kezeit mosnák a vámosok
csakhogy elérjen hozzád
karomból
a felbélyegzett ölelés

Pamlagos

heverni pamlagon
míg szárad a dél
mit lelkem kötélén
úgy csiptet két gondolat
miként testre harap
a konok kamasz
valaki nincs valaki van
köztük hasas a dél
lóleng a nap

(Széttérülő újság zizegése hallatszik. A férfi félhangon olvas, saját magának)

„...„A Szahara öntözése” – képtelenség. „Vízrebocsátás...”
A fenébe is, megint víz!? Gyerünk tovább. Végre valami más.
„A rosszul kitömött madár megbosszulja magát. Számos panasz
érkezett hozzánk, amelyben az iskolai élővilág-oktatás segéd-
eszközékként használt, az egzotikus madárvilág bemutatására
szolgáló preparátumok helytelen kitöméséről tudósítanak. Az
ilyesfajta fogyatékoságok megnehezítik a pedagógusok mun-
káját. A kormoránokból és a kócsagokból rossz helyen áll ki a
kóc és a csepű – hogy a vízi madárvilág csak e két legjellegze-
tebb képviselőjét említsük...” – vízi! Nem tetszik ez nekem.
„...elkorcsosítják a fiatalok képzelőerejét, másfelől pedig té-
vesen alakítják ki a fogalmakat ezekről a szép madarakról az
ifjú fejekben. Kérdezzük: Ki vállalja magára a felelősséget e
torz képért a fiatalok szemé-
ben?” – Hát tudom én...?

(Vízcsöpögés hallatszik, elő-
ször éppen csak hogy, később
folyamatosan egyre erősebben,
mintha egy rosszul elzárt csap-
ból folyna. A vízcsöpögés egyen-
letes, eleinte ritka, később egy
bizonyos gyorsulással sűrűbb
lesz, egészen addig, amíg meg
nem állapodik egy aránylag
gyors ritmusban.)

Eső?
(szünet, csöpögés)
Azt kérdezem, tán az eső
esik...?

(szünet, csöpögés)
Senki sem felel. Á, persze, hiszen nincs is itt senki, egyedül
vagyok.

(lépések, az ablaktábla elhúzósa)
Nem. Az üveg száraz, az utca szürke, poros, az ég tiszta. A
csillagok... De mégis víz, ez határozottan víz.

(szünet, csöpögés)
Na tessék, megint csöpög.
(az ablaktábla visszatolása, csönd, csöpögés. Lépések
visszafelé)

Tehát, hol is tartottunk? Aha. „Ki vállalja magára a felelős-
séget...”

(csöpögés. Feldühödött hang)
En ilyen körülmények között nem tudok gondolkodni! Ez a
csöpögés elvonja a figyelmemet.

(szünet, csöpögés)
De valójában minek is nekem figyelnem?
(szünet, határozott hang)

A figyelem számomra a szellemi munkához kell. Hiszen
engem kérdeznek, hogy ki vállalja magára a felelősséget.
Válaszolnom kell hát.

(szünet. Növekedve fulladozó nevetés)
De mit feleljek? Ne áltassuk magunkat. Ne túlozzunk, ne
túlozzunk...

(szünet)
És ha a fürdőszobában? Ellenőrizni kell.
(távolodó lépések, közeledő lépések)
A fürdőszobában minden rendben.

(gyufa sercenése, kifújás, vagyis cigarettára gyújtás)
Gondolkodjunk csak nyugodtan. Eső – nem. Fürdőszoba –
nem. Talán a mennyezetről csöpög? Az lehetetlen, felettem nem
lakik senki. De nézzük meg. Bátorság!

(rövid szünet)
Nem. A mennyezet nem ázik. Ez is kizárva.
(szünet, csöpögés)

Hát akkor mi a helyzet? Hogyha sehol sem csöpög, akkor
nem is kell vele törődni. Egyébként is, kérdezett egyáltalán va-
laki engem valamiről? Nem emlékszem. Van nekem éppen elég
más gondom. Levelet írok a barátomnak. Már rég kellett volna
írjak neki.

(különbféle hangokon dalolással)
Nem csöpög, nem csöpög, nem csöpög...
(papír betekerése az írógépből, írógépkattogás)

„Kedves Barátom! Oly régen nincs semmi hír felőled. Hall-
gatásod különféle sejtésekre indít. Közülük a legvidámabb –
az, hogy valami baj történt veled. A legszomorúbb pedig – az,
hogy elfeledtél engem...” Nem, jobb fordítva: „A legvidámabb
közülük – az, hogy elfelejtettél engem, a legszomorúbb pedig
– az, hogy már nem vagy a világon.” Képmutatás, de legalább
illelmes. „Amikor eszembe jutnak azok a fiatalok éveink,
amelyeket a vízilabdacsapatban töltöttünk együtt...” Miféle ví-
zilabdacsapatban?! Idiotizmus, még csak ehhez hasonló sem
volt, úszni se tudok. Eltévesztettem volna valamit? Vagy elfe-
lejtettem? Együtt töltöttük? Rögtön, de mit is? „A mi fiatalok
éveinket.” Ami? Fiatalok? Éveinket? Egyáltalán „töltöttük”?
De így magában, hogy „töltöttük”, annak semmi értelme. Ki-
húzzuk.

(ritmikus, gyorsütemű betüverés. Ezzel együtt a csöpögés is
hangosabb és gyorsabb. A gépirás megáll, a csöpögés tovább
tart, ismét gyufasercenés, füstkifújás, köhögés)

Nedves ez a cigaretta. Förtelem.
(ismét írógépkattogás)
„...Amikor is már megszűntünk gyermekek lenni...” Nem,
hagyjuk ezt békében. Úgysem emlékszem már, hogy kinek is
akartam írni.

(papírhúzás az írógépből, a papír összegyűrésének zör-
gése, a kosárba dobása)

Nem sikerült. Pedig oly gyakran írtam, egyik levelet a másik
után. S mindegyiket ilyen hülye kétségek nélkül. Csak úgy, a
szívemből. Nem, nem nyugszom bele. Végül is volt valamiféle
múlt, ami történt, éltem... De hisz nyilvánvaló, hogy éltem.
Emlékszem... Mire emlékszem? Általánosságban véve min-
denre. Például... Hát például mire? Például mindenre? A példa

Slawomir Mrozek

az, hogy például mindenre? Ez így nem vág össze. Hát akkor
fordítva, talán mindenre például... De ha mindenre, például
erre meg arra, így sem áll össze. Tehát mire is emlékszem val-
ójában: minden részletre például vagy részletesen például min-
denre? De már messzire mentem...

(csönd, csöpögés)
Nem, én éltem, nekem vannak erre bizonyítékaim! A levelek!
Hol vannak a leveleim? Kaptam leveleket! Megmutatom! Be-
bizonyítom!
(fiók kihúzása és becsukása)
Itt vannak!
(papírzörgés)
Kezdjük akár ezzel.
(olvas)
„Kedves Üngyülü-büngyülükém...”

(zavartan)
Igen, Üngyülü-büngyülükém.

Itt áll, hatalmas betűkkel. Nincs
mit tenni. „Kedves Üngyülü-
büngyülükém. Amióta elmentél,
pusztaság az egész üdülő.”
Milyen üdülő? Nem emlékszem.
Miért nem írt világosabban?
„Magamban járom az erdőt,
habár Mieczek úr a 'Villa We-
nedyt-ből' tett már ajánlatot
közös tóparti sétára.” Ó, a caf-
ka... „de nem mentem vele”.
Brávó! „Tegnap isteni rántott
szeletet tálaltak föl ebédre, éppen
olyant, amilyent te úgy szerettél,”

és rád gondoltam. Amikor eszembe jut... amikor eszembe jut...”
(a vízcsöpögés ismét kissé hangosabb és gyorsabb)

Itt valami nem kivehető. „Amikor eszembe jut a...” Kissé
elmosódott, úgy tűnik, nedves lett a papír... „...eszembe jut
a...?” Talán a „mi”. Persze a „mi” – „mindig ve...” Semmit
sem lehet elolvasni. Mít „mindig”? „...a te ál...” Nem.
„...áb...” Vagy „álmok nélküli” vagy „ábrándok nélküli”, ismét
egy vízpacni. Nem is csoda, valamiféle tavat emlegetett... „En.”
Folt. „En...” Aha. „En téged... téged... nagy...” Folt. „Soha...”
Folt. „Soha... tlak... tlek...” Folt. „...ira... ető...” Folt! Folt!
„...téged...” Folt, folt, folt!!!

(szünet, csönd, csöpögés)
No, igen...

(csönd, szünet, csöpögés. Mérges hang)
De hol őrizgessem őket?! A zsebemben? A keblemen? A tár-
cámban? Éveken át? A leveleket, mint mindenki, a fiókban őrz-
zöm. Valódi tölgyfa. Ott mindig szárazság volt. Talán az én
hibám? Ő maga ír valamiféle töről, ott a környék lápos, ingo-
ványos volt, emlékszem... Nem, nem igaz, semmire nem em-
lékszem! Miért nem csapották le, vagy szárították ki, miért nem
rendezték a terepet?! Mindenkinek jobb lett volna! Az egész-
ségre is, a mezőgazdaságnak is...

(meggyőződés nélkül)
Igen, a mezőgazdaságnak is...
(szünet, csönd, csöpögés)
Egyébként is, talán olyan fontos ez? Név, születési idő, me-
netrend... Csak a zene fontos, az akkori idők zenéje.

(lépések. Amatőr zongorajáték, a „Fascination” melódiája,
hamisan)

Ó, ez az. Ez létező, harmonikus, ez az egyetlen...
(kivehetően hamis)

...Csodálatos...
(hamis. A hang néhány pillanatig dúdol, hamisan a hamis
kíséret mellé)

És lehet, hogy csupán éppen az ilyen szintézisről van szó? A
többi lényegtelen.

(még néhány akkord. Heves tüszentés. A csöpögés kez
csurgássá válni)

Nátha, vagy micsoda...? Átvizesedett volna a lábam?
Mindenesetre kalucsnit húzok.

(szekrény kinyitása, bezárása, elégedett hang)
A jó kis kalucsnik. Ezek nem engednek megfázni, védenek.
Csakhogy ez a víz, mintha nem ebből az irányból, nem alulról...
Mintha felülről... Föl lehet húzni a kalucsnit a fejre? Nem, ter-
mészetes, hogy nem... De talán mégis meg lehet próbálni? Hisz
nem lát senki.

(szünet, csordogálás)
Na nem, mit is művelek? A fenébe ezekkel a kalucsnikkal!

(a kalucsnik visszhangja, ahogy a sarokba csapódnak.
Vízcsobogás)

Levegőt! Mi van velem? És minden olyan gyanútlanul kez-
dődt. Amikor gyerek voltam, meg amikor fiatalember, minden
olyan világosnak tűnt. Mint a tenger szintje fölé emelkedő sziget
egy áttetsző nyári napon a hajó fedélzetéről nézve. Minden
olyan... száraz, homálynélküli... Akkoriban nem volt víz. Per-
sze tenger volt, de az más. Csak a sziget volt, a hajó, a tenger.

(sirályok erős vijjogása hallatszik. Nevetés)

Nem hagyom magam becsapni. Felnőtt vagyok. Itt nem le-
hetnek sirályok. No, legföljebb olyan kicsik, egészen picurkák,
és egyébként is, azok rosszul kitömött, hamis vízi madárkák.
Tudom biztosan, olvastam az újságban.

(a sirályok elhallgatnak. Győzedelmes hang)

Na, nem megmondtam?
(szünet, indulatos hang)

Nem, ne, maradjatok! Csak tréfáltam! Vagytok, vagytok! Le-
gyetek! Legyen hát tenger, inkább legyen az, a tenger az nem
víz, az valami több...

(szünet)
Elszálltak.
(szünet. Csoszogás hallatszik, mint egy pocsolólyán keresztül)
Úgy tűnik, hogy egyre több lesz, folyton emelkedik.

JÓZSA PÉTER fordítása

Beszéd a palackból

Szócs Géza rovata

Kertész Dániellel az Eckermann kávéházbeli keddi esték egyikén ismerkedtem meg. Hamar kiderült, hogy kivételes képzőművészi érzékenysége, festői tehetsége – amelyről mostani kiállítása ürügyén külön tervezek írni – olyan visszafogottsággal és szerénységgel párosul, ami korunkban teljesen idejétmúltnak, helyén nem valónak és valószínűtlennek számít.

Azt is csak szabódva, majdnem pirulva említette, hogy irodalmunk néhány jeleséről néhány éve készített néhány fotót, s úgy érintőlegesen az is kiderült, hogy ezek nagyjából közöletlenek. Hadd ne részletezzem, hadd kezdjem a végén: a néhány íróról kiderült, hogy több mint ötven, a néhány fotóról kiderült, hogy több száz és a néhány évről kiderült, hogy két-három évtizede. Örömmel közlöm lapunk minden kedves olvasójával: a továbbiakban Kertész Dániel fotóit sorozatban fogjuk hozni, olykor talán az érintettek neheztelése mellett is – hiszen ki szeretne szembesülni azzal, hogy hajdanában éppen milyen különös arcát kapta el egy azóta elfelejtett pillanatban egy azóta elfelejtett, illetve soha nem is ismert fotós... Ennél csak az idegesítőbb, ha azzal szembesülünk: milyen lelkesek,

idealisták, angyaliak voltunk hajdan, milyen ártatlanok és megyerődek...

Mióta e rovat kítüzte céljául rejtett értékek, elveszett kincsek feledésből és ismeretlenből való előhívását, ilyen látványos, ennyire lenyűgöző lelet még nem került az Irodalmi Jelen publikumának szeme elé. Most a költő szomorú képeinek közlésével József Attila és Márai születésnapjára is emlékezünk, meg mindarra, amit ezekhez a születésnapokhoz szokás nagyüzemi léptékekben társítani, főleg a JA-éhoz, olykor túllihegett kincstári rutinossággal. A továbbiakban persze nem a Palackban lesznek e fotók fölkelhetők, de biztosan elég feltűnőnek lesznek ahhoz, hogy ne lehessen szórakozottan továbblapozni rajtuk. Hogy Stiller Kriszta, akinek rendkívül erőteljes, szuverén, mindannyiunk figyelmét felkeltő versei közkezen forognak a szerkesztőségben, meddig fogja bírni e fotók lírai kommentálását és értelmezését, ez nyilván nem számítható ki – ha belefáradna a műfajba, egyikről-másikról írhat verseket is.

S most tessék elmélyedni a költő tekintetében, arca üzenetében, ballonkabátja metafizikájában.

Stiller Kriszta

A sorok

és az angyalok

Szerettem az évszakot, ugyanakkor ambivalensen gyűlöltem mindent, ami a régi, óvodáskori telekkel kapcsolatos volt. A zsinórra fűzött kesztyűt, amitől a kabát kényyszerzubbonyá vált, a tilalmat, hogy nem ugorhatok rá kedvem szerint bármelyik jégvárás tócsára, de leginkább a szám elé kötött sálát. Így utólag visszagondolva, volt abban valami szimbolikus, hogy egy állandóan dalolásra, csacsogásra vágyó kislány a felnőttek közé kilépve némaságra kényyszerült. Mindig szürke volt az ég, amikor apu késő délután értem jött. A galambok védett helyekre kuporodtak be, csak egy-egy bátrabb mert szárnyalni, szembevágva a metsző széllal. Két verset is tanultunk, amit szerettem volna elmondani. Lopva odanéztam apura, és próbáltam kicsit lejjebb húzni a sálát, de észrevette, és rögtön megigazította. Fáradt volt. Az apukák mindig fáradtak verseket hallgatni, a kislányok pedig nem tudnak verseket mondani a szájuk elé kötött sál miatt. Pedig az egyik karácsonyi volt, a másik meg pont villamosmegálló. Így csak magamban mondogattam az álldiga-várdigát, a havas járdaszegélyt nézgetve. Jó volt, hogy mégis tudok verset mondani, még ha nem is hallja senki, csak az angyalok. Az angyalok mindent meghallanak. Nagyon szerettem volna látni egyet, hiszen jobb angyalt várni, mint villamost, de a kavargó hóesés miatt állandóan vattapamacs méretű pelyhek estek a szememre, ezért nem tudtam tovább felnézni. Megint le kellett, a havas aszfaltra. Ekkor láttam meg az angyaltolat. Rögtön tudtam, hogy csakis azé az angyalé lehet, aki az előbb a verset hallgatta. Biztosan leesett róla, amikor felettem szálldosott, de az is lehet, hogy direkt nekem küldte, hogy tudjam: létezik. Amikor apu nem figyelt oda, gyorsan lehajoltam, és zsebre tettem. Nem akartam, hogy másé legyen, sem azt, hogy valaki észrevegye. Az enyém lett a tolla. Budapest felett ma is mindig szürke az ég. A kislányok is ugyanúgy szeretik a verseket, mint régen. A koruk szerint már jócskán felnőttek számító kislányok is. Talán, mert a versek ugyanúgy szépségből és tisztaságból állnak, mint a gyermeki lelkek. Angyalt azonban ma sem lehet gyakran látni, mint régen. Keveseknek adatik meg. „Én láttam angyalt. Az se jó. Futott, nem értem el.” Ők mindig egyedül szállnak. Egy lény mit is tesz önmagában? A szárnyát csattogtatja, mint egy szellőzködő madár, és versekbe zárja a lelkét, és az álmait. **Nemes Nagy Ágnes** verseiben a libbenő toll tanított meg téli villamosmegállókban daktulusokat vacogni, és segített megérteni azt, hogy az angyalok szinte mindig láthatatlanok. Elsuhannak mellettünk, de a tollukkal jelzik, hogy itt jártak.

Kertész Dániel fotói Nemes Nagy Ágnesről

(Folytatás az 1. oldalról)

A Damjából az elmúlt ezer s valahány év alatt Dányán lett, ahol az -án nem rag, hanem a szótesthez tartozik. (A sajtóban máig a torzított Dánya, Dálya stb. alakban jelenik meg, még abban a lapban is, amelynél kenyeremet keresem). Helyesen így kell mondani: Dányán, Dányánban, Dányánból, Dányán felé stb. De ez nem sokat számít, mert nemsokára csak a négy temetője őrizi, amíg őrizheti, az emléket.

– Dányán és Marosvásárhely között hosszúnak tűnik egy karrier, valószínűleg...?

– Karrier... Nincs nekem affélém, tisztelt uram. A mi falunknak nincs „híres embere”, hacsak ide nem számítjuk Bölöni Lászlót, a román válogatott kitűnő labdarúgóját, aki francia földön edzősködik, ő ugyanis – apai ágon – Dányánból származik, gyerekkorukban néhányzor ellátogattak oda bátyjával, Istvánnal, a nyári szünidőben, és fociztunk „a kertek megett”.

Koós Ferenc *Életem és emlékeim* című életírásában szerepel egy Bölöni Domokos nevű dányáni szolgadiák, aki negyvennyolcas honvéd volt, és Désnél magát Bem tábornokot sem engedte át, amíg meg nem adja a parolát. Bem kiszállt kocsijából, megveregette a vállát, és megdicsérte a vásárhelyi református kollégium diákjából lett harcost: *Brávó, szekler!* De további sorsáról nem beszél a fáma. Valószínűleg tőle származik az a Bölöni-ág, amely derék szabómestereket is adott a városnak.

Egyébként Dányán „beköltözött” Marosvásárhelyre. És Medgyesre, Dicsőszentmártonba, Erzsébetvárosra, Segesvárra, Szebenbe. Halottak napja táján derül ki, mennyi a hazajáró. Magam „elsőgenerációs” értelmiségi volnék, a falu eddig egy magas rangú román katonatisztet, két orvost, két-három mérnököt és almérnököt, egy papot és (személyemben) egy tanár-író „gyöngyözött ki” magából. Ha nem jön a kollektívizálás kényszerű-sanyarú korszaka, legfeljebb gazdasági iskolába adnak, az sem lett volna utolsó: Csombord ma is híres a gazdatársadalomban. A hatvanas évek elején azt mondták: menekülj innen! Gyermekként láttam világháborús rokkant nagyapámat, szekertünk elé fogva vontatni az uraságtól megőrzésre házuknál rejtgetett könyveket a község háza udvarára, ahol nemsokára elégették a kötetek közönségesebbjét, az aranyozott bőrkötésűeket pedig elharácsolta a pisztolyos „jegyző”. A falurombolást jórésztben Ceaușescu hírhedt parancsa előtt már elvégezte az erőltetett tévesítés, nemzedékeket nyomorított meg, városra kergette a fiatalokat, temetőbe az öregeket. Megaláztatott, méltatlanul, nyomorultul haltak ki a megutált világban.

Lemaradtam a nemzedékeimtől. Nem járhattam elit iskolákba, jobbára helyettesítő emberek oktattak, de azért volt két kiváló magyartanárom, Bakó Jenő és Gáspár György, akikre felnézhettem. Megvédtek például a matematikától, amit rosszul tanítottak nekünk, sosem tudtam behozni a lemaradást, ezért megutáltam. Nem mehettem Kolozsvárra egyetemre, mert nem volt pénzünk, anyai nagyszüleim és elvált édesanyám neveltek. Újranősült apám máig hozza az érettségi bankettre ígért kosztümöt. (Nem kereste a kapcsolatot, s aztán én sem. Pár éve hunyt el.)

A tanárképző főiskoláról kétszer is kirúgtak, önhibából persze. Csak a harmadik nekirugaszkodásra végeztem el (nem volt bennem kitarítás, untam is a sok haszontalan, terméketlen tárgyat), már katonaviselt emberként, s elsőéves koromban megszületett a fiam is. Dányánba hétvégeken mentem haza feleségemhez, anyámhoz és a kisfiamhoz, de vasárnap hajnali háromkor már talpon voltam, kilenc-tíz kilométernyi gyaloglás után (többnyire latyakban-sárban) értem a völgyi faluba, s onnan a hatóság marosvásárhelyi inga-busszal a diákotthonba. Nyolckor kezdődtek a kurzusok és szemináriumok. Nem mindig értem be időre. Nem csoda, ha útilaput kötöttem a talpamra.

A korombeliek rég túl voltak első (Forrás-) kötetükön, amikor az enyém is végre megjelent. Vigasztal, hogy Bajor Andor és Szilágyi István írtak hozzá ajánlást.

Igazából sosem tartoztam semmiféle csoportosuláshoz, ide-oda csapódtam, aztán ha láttam, hogy nem nékem való, csendesen elmaradoztam.

Tizenhét évi egyhelyben-tanítás (topogás?) után jöhettek vissza Marosvásárhelyre, 1990-ig számomra „zárt város” volt. Dányán–Korond–Marosvásárhely: ez bizony kicsiny világ. De Korond fölerősítette bennem, amit mindig is sejtettem: hogy az életmód, a szóhasználat, a szokások stb. azonossága vagy igen közeli rokonsága révén a mi „alföldibb” kistájunk, a Küküllők közti, Vízmelléknek nevezett vidék: épp olyan székely, mint a havasalföldi, a sövidékiek világa – bár népeink székelység-tudata elváltak az idők folyamán, a nyelv erős romlásnak, korcsosulásnak indult. Sokáig nem értettem például, mi az, hogy „kérmedzik a víz”, ahogy nagyapám mondogatta őszutón – míg Korondon a házigazdám egy reggel el nem szólt magát: „Itt a tél, körmödzik a tócsa”. Vagyis vékony jégréteg lepte el a vízfelületet.

– *Jelenleg tehát újságot írsz – közérthetően „átlagmagyarok-nak”. Befolyásolja-e ez a prózáiról Bölönit? Más szóval, Dányánban is kell hogy értsék rövid prózát, ha „befizetnek” rá...*

– Újságot még egy-két évig írok, engem nem tudott kikezdeni a napilap taposómalma. Szeretek terepre járni, ismerem a vidéki ember észjárását, megnyílnak előttem a falusiak, nem esik nehezemre a nyelvükön írni, közérthetően fogalmazni. Mindig könnyen fogalmaztam, ezt Petőfi János vitézének és Arany Toldijának köszönhetem (a trilógiának, melyet hatodikos koromban már végigolvastam). Amikor megjelent az Erdélyi Szótörténeti Tár első kötete, két hét alatt elejétől a végéig elolvastam, jegyzeteltem belőle, pedig régies nyelvvezete próbára teszi az értelmet, apró betűi gyilkolják a szemet. A lapnál nem szabják meg, miről és mit írnak. Nem „küldenek” terepre, ügyis megyek, ha hívnak. És ahol csak megfordulok a Sűrűlött Grádcis irodalmi körrel, mindenütt felszedek ezt-azt, egy témát, egy sztorit, gyakran az ismerőseim keresnek meg, ők adják a „házi feladatot”.

– „Rövidpróza” a műfaji megnevezése a Széles utcán jár a bánatnak; mi az, hogy rövidpróza? Magad karcolatnak, satírának, tárcának, minek neveznéd ezeket a „rövideket”?

– Nem szeretném felcímkézni őket. A műfaji meghatározás mindig is kényes kérdés volt, és az is marad. Ilyenkor Sinkó Zoltán Kritikus Örnagya jut eszembe, aki azt mondja a Közlegény Íróknak, hogy *Maga ne sokat törje a fejét, a kirelejumát, hogy mit ír. Maga csak írja, a kirelejumát, aztán mi megmondjuk, hogy mit írt meg, a kirelejumát!*

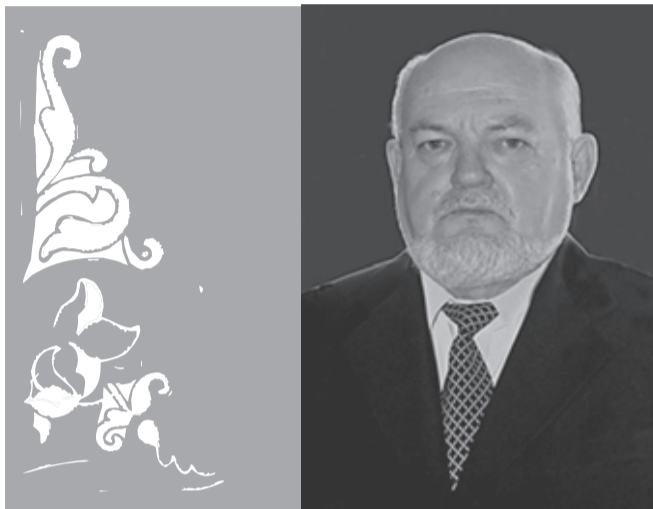
Az, hogy „rövidpróza”: összefoglaló fogalom az értelmezésben, és jobbára a terjedelemtől utal. Aprólékosabb osztályozás nyil-

ván kimutatja a humoreszktól a novellinóig, a tárcától a satíráig, hogy mi minden hemzseg egy ilyen kis könyvecskében. „Eklektika” – ez elmarasztalás, billog. Ha viszont úgy fogom fel, hogy mind a tíz újjammal szeretek zongorázni, dicséretnek is elmegy.

– *Nagyon sok közöttük a montázs, ez lenne az újságírás határsa? Hogyan írod őket? Olvasod egy héttig a Népiújságot, s vasárnap egyveleggé, hírszerűtől vágod össze a híreket?*

– Minden elérhető lapot megtekintek, különösen számta hozzáférhető a világhálón. De azelőtt is, a szerkesztőségbe havi csomagban küldött országos és megyei lapokat, na meg a „testvérlapokat”, a román nyelvűeket is átnyaláztam, s ami érdekesnek tűnt, kiollóztam magamnak. Otthonomban annyi papír halmozódik fel néha, hogy lakásfestéskor tőlünk kérnek újságot a padlóra a szomszédok. Ma már nem strapálom magam efféle „készülődéssel”, papírfecnijeim vannak, azokra jegyzem az ötleteket, a látott-hallott nyelvi furcsaságokat, elszólásokat. Mindig volt egy-két kedves kocsimám, úgynevezett bögrecsárdák, városzéli lajbirángatók, ahová beültem, és hallgatóztam. (Egyszer rám ismert egy olvasó,

Mozgólépcsőn az Úristenhez?

rendelt egy pálinkát nekem is, odajött, és így kiáltott rám: – *Üdvözlöm, kedves Szilágyi Domokos!* Nagyon boldog voltam.)

Újságnál azért jó egy magamfajtanak, mert ez a „státusz” tálcan kínálja a témákat, sztorikat, jellemeket és jellemtelenségeket.

– *Nagy Lajos, Bálint Tibor... befolyásolt téged valaki – „szerkezetileg”?*

– Mindkettőt kedvelem, minden figyelemre méltó író tisztelek; Nagy Lajosnak a száraz stílje tetszik, a „szenvtelenség”. Bálint Tibornál a nagy oroszok tisztelete, és az a morális szenvedélyesség, amellyel megközelíti a tárgyat, és vezeti a történetet. Példaképelem Tamási Áron és – Bajor Andor. Bajor egyik könyvét dedikálva kollégájának nevezett. Ma is meg tudnám fogni a kék madarat, ha eszembe jut.

– *Rövidprózaíró vagy – alkati kérdés ez, vagy idő hiányzik a nagyobb terjedelmű írásokhoz? Gondolom, többen is a regényt kéri számon tőled...*

– Kérik, kérték. Csak egy kisregényre futotta az erőmből. Elégé hányatott életem volt ez időig. A tizenhét korondi esztendő alatt hat helyen laktunk. Három gyermeket fölneveltünk. Szegény tanítók a dúsgazdag faluban. Persze, könnyű külső okokra háritani a regényírási hajlam hiányát. Azért néha eljászom a gondolattal: mi lett volna, ha már az első tollvonástól kezdve csak regényben gondolkodom? És ahogy Márai írta valahol, feltétlenül és nagylelkűen csakis és csakis az írással foglalkoztam volna? Nem törődve körülményekkel, társadalommal, családdal, rendszerrel, hatalommal... mindennapi megalkuvásaimmal. Sokszor vittek padlóra az ilyesfajta töprengések. Rámment az egészségem is. Szerencsére eddig még mindannyiszor sikerült talpra állnom.

– *Honnan a humorod? Dányán a ludas, genetikai örökség, vagy az olvasmányaid nevelték ki benned?*

– Ha van, akkor a gyermekkoromban gyökerezik. Esténként a gyermekek és a legények a templom előtti padokra ültek, és vége-hossza nem volt az ugratásnak, az átveréseknek, a „verbális agresszióknak”, ahogyan a hangadók, a „vezérek” mindent és mindenkit villára vettek, kifiguráztak, cigányosan úgy mondanók: misztóztak. Mindez úgy megragadt bennem, hogy egyik-másik tréfás elszólást, amolyan helyi szállóigévé vált „bölcsetlet” simán fel tudom idézni, arról nem is beszélve, hogy mindenkinek megvolt a csúfneve és a „története”, amikor így vagy úgy, de pórul járt, becsapták, kiszúrtak vele stb. Ezek az emlékezetem viaszhengerére barázdálódtak, bármikor elő tudok húzni egy régi mesét, és mai fazont adva neki, „aktualizálva” máris olvasható, élvezhető szöveggé áll össze.

– *Látom, humorfesztiválokra hívnak: humorista lennél?*

– Szerettem volna humorista lenni, az csodás dolog. De a humoristákat lenézik a „komoly” emberek. Tomcsa Sándort, Bajor Andort, Zágoni Attilát, Sinkó Zoltánt. Azt hiszik, az a dolguk, hogy nevetessenek. Úgynevezett humoros, vagyis „könnyű” dolgokat kényszerűségből kezdtem írni, amikor nem lehetett arról szólni, amittől az orrunk vérzett. Az ártatlan humort még el-elviselte a hatalom. Például az Új Élet utolsó oldalain közölhettem semmitmondó vicces izéket. Valójában a satíra vonz. Az az imádott műfajom.

– *A székely örökség – neked ezt a kérdést, ugye, kötelező feltenni: hol áll nálad Nyírő, Tamási?*

– Nem kötelező. Nyírőt nem ismerem jól, Tamásival is viszonylag későn találkoztam, amikor idehaza is elkezdtek kiadni, a *Rendes feltámadás* című kötet novelláit ragadtak magukkal. Humor dolgában pedig azt láttam, hogy Farkaslaka környékén és a Sövidéken szinte minden storiója mintegy újra- és újrarájtsza magát. Korondon tudatosan gazdagíthatam azt a szókincs-csomagot, amelyet Tamásiból szívtam magamba. Még előbb, Szászcsáváson eltanultam a helyiek kakumináló, nyelvhegyi t-s, d-s szólásmódját, Korondon pedig szinte teljesen azonosultam az ottani beszéddel, valahányszor „hazamegyek”, hiszen második földemmé vált, úgy társalgok velük, mintha mindig is közülük való lettem volna.

– „*Pagvirkáljunk egy kicsit*”, „*tűröm, mint Góguj Marci a bakkecske közlekedését*” – ezeket te magad találd ki? Ellesed tereputaidon?

– Is-is. Idehaza a feleségemet gyakran nevettem meg, amikor „aktivizálok” ezt a szókincset, és persze kitalálok újakat is. Ha benne van az embernek a vérében, nem nehéz fejleszteni. Szeretem a találó metaforákat, az érzékletes hasonlatokat. A veretes képes beszéd az író valútája. Végyes lakosságú tájra szárazmárván sokat segít román tudásom is, az, hogy az erdélyi néprajzot is értem és beszélem románul. A román nyelv nagyon gazdag, és szép is. Szólás- és közmondástára kimeríthetetlen. Onnan is szívesen ihletődöm, amint hogy a névadásban is gyakran „támasztom fel” gyerekkorom jellegzetes alakjait.

– *Az előttd járó generáció emigrált, a tied nem szerettél egy helyre tartozni, az utána következő a magánéletben búsulta el magát... tartozol te valamilyen csoporthoz, irodalmi társasághoz?*

– Ha akarnék, sem tudnék tartozni sehová. Utálom a nyájszellemet. Amikor megalakult a fiatal írók erdélyi ligája, elmentem egy-két összejövetelükre, és döbbsentem tapasztaltam, mennyire nem az én világom az. Ezek a tehetséges fickók a maguk kedves tolvajnyelvét beszélik. Körbeírják egymást, közös frontot alakítanak, ha valakit ki kell nyírni.

Nekem nem hiányzik semmiféle „elismerés”, immáron egész jól elvagyok magammal.

Volt egy irodalmi körünk Korondon, a Firtos. 1990-ben létrehoztuk a Firtos Művelődési Egyletet, ez adja ki a Hazanéző című folyóiratot, évenként két számot. Nevét a falu fölötti határterület nyerte, Ambrus Lajos ötlete nyomán.

Oda szívesen tartozom, de az nem irodalmi társaság, hanem a kistáj értelmiséjjeinek a fóruma. Főszerkesztője Ambrus Lajos, verset, rajzot, festmény-reprót közöl benne Páll Lajos, munkatársa Ráduly János, és közel áll eszméiséghez Király László meg Molhos Lajos. No és számos ismert vagy kevésbé ismert, a lap által a köztudatba (vissza)hozott szerző, tanár, tudós, kutató, orvos, mérnök, lelkész, sportoló. Az elszármazottak serege. Akikben még lüktet a szülőföld. Óhozzájuk, akár fogadott gyermekként is, érdemes tartozni.

– *Író vagy a posztkommunista Romániában – egykori beidegződéseid, régi álmaid szerint élsz egy megváltozott világban. Régen a szó fontos volt, megtartó erő. Asorok között olvastunk, ha törökül szólt meg Domokos Géza Dobrudzásban, hallgatósága elsírta magát... hogyan látod, mi a helyzet ma?*

– A szó mindig fontos. Fontos a valóság tudomásul vétele is. A romantikának persze vége. Románia nem marad, míg a világ, ilyen, következmények nélküli ország. Bármennyire „kéri” népe a pateralista vezetést, az új atyuskát, az európai hullámverés nem engedi visszatáncolni a bozótba. Csalódtunk a szocializmusban, pofán rúgott a nacional-kommunizmus, szinte semmi sem jött össze terveinkből a posztkomcsi érában... Szégyellem magam lelkes naivságomért, de be kell látnom: semmi sem olyan. A világ-paraszt arra megy, amerre a nagyok tologatják a big-big sakktablán. A szó arra jó, hogy józanságot adjon. A józanság a legszebb részegség a világon. Gyakran állok hallgatóság előtt, a 2007-es évben legalább nyolc író-olvasó találkozó jartam a Sűrűlött Grádcisra. A szó nem fegyver, annál inkább: antivírus-hordozó. Egy jól elhelyezett jelző, egy találó mondat felér egy jóleső simogatással.

Amikor pedig sikerül megnevetetni a közönséget – egyszer másfél órán át műveltük ezt Erdőszentgyörgyön –, az már valóságos terápia. Pedig nem az olcsó szórakoztatásra esküdünk fel.

– *„Ha otthon maradt, mi lett volna belőle. Ott né, kalorifer fűrészel. Ha kiműveli magát, lett volna fölösleges ember, költő.” Így kezdted a Háromnegyed Jóska című, igen keserű humoresz-kedben. Gondolom, saját tapasztalatod is befűzted ezekben a mondatokba... Mondd, melyiket nézik le jobban benned: az újságíró vagy a „költő”-t?*

– A „költő” gyakrabban látják az olvasók. Nem ők néznek le: inkább a brancsbeliek, gondolom. Amikor szóba került, hogy új embert kellene fölvenni a laphoz, és egy hasonzorú alak jelentkezett, befolyásos kollégám elszólta magát: „Csak író ne. Abból ez az egy is sok!” Arra utalt, hogy „öntörvényű” volnék, az elmúlt 17 év alatt sem sikerült „megszelídíteni” az újságírás számára, és ha már ketten leszünk ilyenek, hát hamarosan be lehet zárni a boltot, csödbe megy a cég...

– *Külső alapján Leninhez hasonlítanak, meg Markó Bélához. Melyikkel vállalnád a rokoni kapcsolatot?*

– Lenint szégyellem a képemben. Markóhoz magam hasonlítottam magam egyik írásomban. Őt költőként, irodalmárként igen nagyra tartom, tiszteltem. A politikus Markót nem igazán értem, de hát ez nem is dolgom. Érdekes módon, Székelyudvarhelyen évekként ezelt egy tekintélyes vállalati vezetőhöz vagy bankigazgatóhoz hasonlítottak, nem mehettem úgy végig a korzón, hogy két-három tők ismeretlen rám ne köszönjön. 1990-ben Kincses Előd dr. Bárány Ferencnek vélt Sepsiszentgyörgyön: együtt reggeliztünk, dumált, dumált, én bevágtam három pohár szilvőriumot, aztán joviálisan hátba veregettük egymást, és elbúcsúztunk. Ezt is megírtam *Szervusz, Feri!* című gunyoreszkemben; Kincses jót mulatott rajta.

Itt Vásárhelyen is él valaki, akivel összetéveszhetnek, a Somostetőn lakik (no, nem az állatkertben), és az valami nagyon menő fej lehet, románul köszönnek rám ismeretlenek, meghajolnak, mennek is tovább. Nem mernek leszólítani, hétköznapi problémáikkal zavarni. Pech.

– *Elértünk akkor a széles bánathoz... Az egyik legszeniálisabb szövegedben, a Csűrkebarát címűben a jó székelyek, „csűrkebarát”-nak nevezik a „szürkebarátot”. Mert azt: értik. Szövegeid ismeretében talán állíthatom, hogy ezt jelképesnek is tekinted: kérdem hát, valóban ennyire félrehallják a jó székelyek a demokráciát? Vagy a demokrácia „rükkvercsesedett” el ennyire Romániában?*

– Sütőnél is találunk ilyet. Az *Anyám könnyű álmot* ígérben a mulatozó férfiak az Elszegődtem Tarnócára bojtárnak című dalt így éneklük: elszegődtem targoncára bojtárnak. Mert azt: ismerik, ugye. Tarnóca: mi az? A demokrácia is egyfajta tarnócája az erdélyi, a romániai embereknek. Most már szabadság van? Igen? Mindent szabad? Mindenkinek? Nekem is? Ha igen, miért nem? És ama másíknak miért igen? A demokrácia olyan, mint Murphy-nél a megoldott probléma: újabb problémát szül. Igen, tudjuk: per (történelmi) pillanattal: nincs jobb a raktáron.

Édesanyámnak egyszer hirtelen nem jutott eszébe a Zokogó majom cím. Pont akkor állt be a lapszus, amikor Bálint Tibor ellátogatott szerény otthonunkba Korondon. És akkor anyám vitézül kivágta magát. Olvastam ám A síró oroszánt, újságolta büszkén az ámuldozó íróknak.

(Folytatása a 15. oldalon)

(Folytatás a 14. oldalról)

Védekezés, azt hiszem, ez a kulcsszó. A demokrácia ellen is.

– A Burjánys Barabás című karcolatban valakit „nyomorékká vallattak” a „vérpisilős” időkben... Nem unják olvasóid a gondot, bánatot?

– Felmerések készülnek arról, hogy a most tizenhét éves korosztály semmit sem tud „az átkosról”, azt hiszik, hogy naturálménye, a diktátort demokratikus úton választotta meg a nép. Az a réteg, amely engem is olvas, még nem felejtette el a nélkülözést, a megaláztatást, de akik az ötvenes-hatvanas években a legtöbbet szenvedtek, azok már sirba szálltak, vagy a peremén állnak. Elképzelhető bizony, hogy a fenti utalást a XXI. század derűre hangolt embere botorságnak találja, és lazán elsiklik fölötte. Másfelől jogos az elvárása, hogy tessék mai témákról írni, olyasmiről, ami bennünket is érdekel, hagyjuk már a rossz emlékü XX. századot.

– Az álmok csapdái című írásodban a „Kárpátok Géniusza” (gémusza, ahogy a mesélő fogalmaz), Ceau'escu is megjelenik. Húsz év után is ennyire meghatározó élmény. Vagy húsz év után csak ennyire?

– Számomra – igen. Volt egy vissza-visszatérő álmom, leszerelés, 1968 után. Tartom a katonai pisztolyt, azt a merev, randa szerzőszámot, és lassan engedelmesen fentről lefelé, ahogy a lögyakorlaton tanultuk. Céltábla helyett az a göndör hajú alak áll előttem, de mikor meghúzzom a ravaszt, mindig eltűnik. És persze pisílnem kell.

Ismerek jó pár személyt, aki sosem látta ember(?)közelből a diktátort, de bármikor kész lett volna rálőni, ha módja nyílik rá. Ezt nem felejtí el az ember. Az után sem törlő a memória, hogy láttam a gyászos emlékü pár gyalázatos kivégzését.

– „Magyarságában naponta megalázták” – olvasom a Szoldátul me című írásban. Különös, hogy a humorista veti fel a kérdést, míg a „komoly” prózaírók szövegeiben, az irodalmi lapokban közölt novellákban nagyítóval kell keresni a „román” szót...

– Ha látnád, miket írnak rólunk mint elnyomókról – a szórványrománság elnyomóiról! – a vásárhelyi „testvérlapban”, amely, mint drogósoknak, nyújtja a napi méregadagot, a rágalompasztillákat, olvasóinak. Ez nem vájtellekü irodalmárok asztalára való. Szoldátul me egyébként hús-vér alak, azt hiszem, csikszenttamási, és Székely Imrének hívják, velem egyidős, együtt rukkoltunk be, aztán más-más kaszárnában nyuglódttünk. A katonaságban nyíltan folyt a bozgorozás, egyik okos, művelt fiú (a karánsebesi tiszti iskolából rúgták ki valamiért, és azonnal besorozták sorkatonának) ara kért, fordítanám le a „valah impuþit” kifejezést, mert rég nem hallotta magyarul. Amikor elutasítottam, keresett magának egy rettegő rekányt, és azzal százszer mondatta el: bűdös oláh, míg az egész hálóterem meg nem tanulta. Ennek a fickónak nem is volt romános a neve, Istudor.

– „Minden cigányt megölünk!” – kiáltják a forradalmárok a Klánárét című montázsban. Továbbra is akkor érzékeny a kisebbségi magyar, ha Magyarországról öt nézik ki?

– Ehhez hasonló rémségek szároms érdeyli településen történtek, az én picinyke falumban is. Hadréven felgyújtották a romák hajlékait. Az a helyzet, ami jelenleg Magyarországon „tetöz”, és hát Spanyolországban s Olaszországban is „tetöz”, itt már korábban is megvolt. Szászrégen abafájai negyedében napirenden vannak az összecsapások rendfenntartók és roma fiatalok között. Elgettósodtak a városok, Marosvásárhelyen a Hidegvölgy például gádzsónak egyáltalán „nem ajánlott”. A kisebbségi magyar nem cigánynek érzi magát, amikor kirekesztik – eddig is jobbára csak a magasban létezett – hazájából, hanem annál is megvetettebbnek. Hiszen a cigány nem tagadja meg romaságát az atrocitások után sem, sőt, összefogásra serkenti az erőszak. A kisebbségi magyar megtagadja anyamagyarságát, és keserű szájjal gondolja, hogy „ezek a magyarok” megint mekkora tulkok, kicsoda címeres ökrök. Sosem tudták megtartani Erdélyt, most meg „újra felfedezik” fizető turistákként, haszonélvezői a székelyek kiszolgáltatottságának, szegénységének, jönnek, ámuldoznak, mulatnak, el vannak szállva maguktól, „na hallj oda, még hogy székely szarta a magyart!” – oszt' mikor arról volna szó, hogy *mink is magyarok volnánk*, ugye, akkor bűdös nekik, mint egykoron a „halszagú rokonság” a finnyás nyelvészeknek.

– *Mi lenne minden bajra megoldás: mozgólépcsőt építeni direkt az Úristenhez? Mint ahogyan* A város felpadólása című fantasztikus novellában áll...?

– Ahogy én ezeket ismerem, rosszul írnák ki a tendert, nem pályáztatnának szabályszerűen, megrágalmaznák egymást oda-vissza, vád alá helyeznék Gábríel arkangyalt is, Szent Mihályról, Szent Péterről nem is szólva, akiket direkt a korrupcióellenes tanács elé vinnének, perek sorozata indulna, és mire ide vagy oda döntene a legfelsőbb bíró, vagyis maga az Úr, kiderülne, hogy azt a bizonyos mozgólépcsőt a polgármester rég eladta egy olasz cégnek, amely azóta felszámolta magát, úgyhogy ejteni kell az ügyet, új megvalósíthatósági tanulmányt kell írni stb.

A város közben beássa magát, mert híre kelt, hogy jönnek a fejtörpillázó kénköbuzik, és minden agyat ivartalanítanak, ha kilátszik a földből.

– *Mi lesz veled... Folytatod? Mentrendszerűen következnek a Bölöni-kötetek?*

– Megkeseredetten is kacagva írok. Egyik nagy hargitai kiadónál pár éve azt mondták: ilyen író, hogy B. D. nem létezik, B. D. nem író. Elkövettem ugyanis azt a hibát, hogy paksamétába raktam minden meg nem jelent szövegemet, és a vastag csomagot elküldtem nekik: kiadónak az a dolga, nézesse meg a szerkesztővel, véleményeztesse, dobja ki, ami nem oda való, állíttassa össze a kötetet. Pályáztasson, ha megéri. De ma nem így megy a buli. A kiadók készen megszerkesztett kéziratokat várnak, ha lehet, betördelve. Épp csak azt nem mondják: hozzál dozsót is, szentem, oszt' mi majd kiadjuk, te is kapsz valamit, sok májat, mint Toldi, ha majd eladjuk a portékádat, közlegénykém.

Ha ez neked derogál, hát rögvést megmondjuk, mit törölj meg a kéziratoddal, aranytollú lantmadara az irodalomnak.

A korrupció előbb hódította meg az „írástudók” brancsát, mint a vállalkozói szférát. Na ja, a politika korrumpálta az értelmiséget – de a tökeményasszony Kati is szeret ám táncolni!

Ami engem illet, évente írok egy kis kötetre valót. A magam erejéből, jóindulatú barátok segítségével: kiadom. Ez az én „fekete sorozatom”. Köteteimből azok kapnak, akiket bevallottan érdekel, amit írok.

Ismerem őket. Minden túlzás és dicsekvés nélkül mondhatom: van „táborom”.

Látom az olvasómat, amikor írok. Ez is valami.

De nem újdonság. Mindig is láttam.

Révész a házba lépett, és azonnal megcsapta orrát az émelyítő szag. Megadóan sóhajtott, betette maga mögött az ajtót, és elindult, hogy megkeresse az anyját. A konyhában talált rá.

– Anya!

Az idős asszony nem felelt. Áhitattal szemlélte a konyha falán lévő mázalmányt.

– Anya! – mondta a férfi. – Megjöttem, anya! – Elborzadva nézett szét maga körül. Megint fertőtleníthet és sűrölhatja a falat.

Átment a nappaliba, egyenesen a kis bárszekrényhez, és töltött magának egy italt. Rögtön meg is itta, azután töltött még egyet, s a pohárral a kezében visszament a konyhába. Az anyja még most is a falat bámulta.

– Anya, mit csináltál már megint?

– Szerinted nem túl giccses? – fordult végre felé az asszony.

A férfi vállat vont.

– Nem.

– Szerintem sem. Ámbár a kritikusok úgyis azt fogják mondani, hogy giccses. Hogy merő giccs az egész.

– A kritikusok mind seggfejek, anya – jegyezte meg Révész, és felhajtotta az italát. – Féltekenyek rád.

– Ugye? Én is ezt mondom apádnak, de ő folyton csak legyint. Nehéz napod volt?

– Semmi különös.

– Hát nem csodálatos? – mutatott az asszony a falra.

A férfi letette a poharat.

– De, anya. Csodálatos.

Révész életében rendszeres elfoglaltságot jelentett a falsúrolás. Nem akadt a házban olyan helyiség, ahol ne kellett volna sűrölnia az elmúlt három évben.

A gondozók, akiket korábban fogadott fel, mind elmenekültek. Nagyon rövid ideig bírták csak. Hogy igazán sajnálják, hogy ilyet ők még nem láttak, hogy ezzel képtelenség megbirkózni. Aztán a sokadik felmondás után Révész megfogadta, hogy többé nem vesz fel senkit. Maga gondoskodik az anyjáról.

– Apádnak nem fog tetszeni.

– Ugyan!

– Pedig így lesz – bólogatott az asszony.

A férfi apja ekkor már három éve halott volt. Három évvel korábban egy vadászpuska szétrobbantotta az agyát.

– Már meg sem csókolsz, fiam? – nézett az asszony a fiára.

Révész ledobta a zakóját, s feltűrt ingujjban, lélegzetét visszatartva lépett az anyjához. Gyorsan homlokon csókolta.

– Apád odakint van – fordult az asszony a konyhaablak felé.

– Még jár egyet lefekvés előtt.

Egy pillanatra a férfi is odanézett.

– Ideje fürdened, anya – mondta azután. – Késő van.

Révész nekilátott, hogy lefejtse anyjáról a ruhát. A lábaira műanyag zacskót húzott, majd a könyökénél fogva a fürdőszobába terelte.

– Ezt a képet is tedd majd a többi közé!

– Bíz csak rám, anya.

– Ne is mutassuk meg apádnak!

– Ahogy akard – felelte a férfi, és a kádba segítette az anyját.

– Nem akarom, hogy ezt is úgy leszólja! Tudod, hogy milyen.

A férfi megnyitotta a zuhanyt. Hosszú percekig áztatta forró vízben az asszonyt, amíg annak bőre egészen át nem vörösödött. Aztán szappanozni kezdte. Eleinte ettől is irtózott. Hogy miért neki kell szappanoznia a ráncos és májfoltos bőrét. De legalább az anyja egyáltalán nem ellenkezett. Engedelmesen túrte, hogy a fia tetőtől talpig beszappanozza.

A fürdetés végére a fürdőszobában fojtogatóvá vált a hőség. A férfi fáradtan nyúlt a törülközőért. Fáradtan, pedig még hátravolt a falsúrolás.

– Szerinted szép vagyok? – kérdezte az asszony.

– Szép.

– Apád szerint öreg vagyok.

– Nem vagy öreg, anya.

– Mostanában olyan goromba velem.

– Csak fáradt.

Salekovics Ádám

Boldogtalanok

A csapból lustán csöpögött a víz, s a gőz is nagyon lassan oszladozott.

– Szerintem van valakije – mondta az asszony.

Révész nem válaszolt. Egykedvűen törölgötte anyja csapzott haját. Azután hálóingbe bújtatta az asszonyt, karon fogta, kivezette a fürdőszobából, és felment vele a lépcsőn.

– Nemsokára újabb kiállítás akarok – jelentette ki az asszony, ahogy a szobájába léptek. – Akár tetszik apádnak, akár nem.

– Jól van.

– De ugye, beszélsz velem?

– Beszélek – felelte Révész, és ágyba fektette az anyját.

– Hatalmas kiállítás akarok! – mondta az asszony csillogó szemekkel. – Mindenki ott lesz, aki számít! A kritikusok meg felölem elfonnyadhatnak.

– Ugye lesz, anya – mondta a férfi, és betakarta az anyját. – Tarolni fogsz.

Eloltotta a villanyt, és kilépett a szobából. Kulcsra zárta az ajtót, majd leballagott a lépcsőn. Viszolyogva lépett a konyhába. Az anyja ezúttal a konyhaszekrény melletti üres falfelületre festett. És megint fakanalat használt. A férfi közelebb ment a falhoz.

Mindig próbált valami értelmeset felfedezni ezekben a képekben. Valami beazonosíthatót keresett. Egy alakot. Egy ismerős vonást. Bármit, ami fellelhető a valóságos világban. Tulajdonképpen nem is maga az anyag borzasztotta el igazán, hanem a falon burjánzó örület. Pedig azelőtt micsoda képeket készített az anyja!

A lábával arrébb rúgott egy szaros edényt. Egy darabig a hűtőszekrénynek támaszkodva melázott, majd kinyitotta az ablakokat. Műanyag fóliát terített a fal tövébe, egy vödörbe forró vizet eresztett, sárga gumikesztyűt húzott, és egy hatalmas szivaccsal dörzsölni kezdte a falat. Közben elképzelte az anyját, amint leugrik egy hatalmas ház tetejéről, abban a hiszemben, hogy tud repülni. Többször is levetítette magának azt a filmet, amelyben az idős asszony tehetetlenül csapódik az aszfaltba.

Révésznek büntudata lett. Kellett neki ez a büntudat. Csak úgy volt képes elterelni a figyelmét arról, hogy éppen szart vakar a falról, ha valami szörnyűségre gondolt.

Máskor még nagyobb szörnyűségek is az agyába villantak. Például hogy fürdetés közben vízbe fojtja az anyját. Olyan kis törekeny asszony lett belőle az utóbbi három évben. Annyi ereje sincs már, mint egy hatéves gyermeknek. Könnyedén vízbe lehetne fojtani. Vagy amikor lefektet, párnát szoríthatna az arcára. Meddig tartana az egész?

Úgy érezte, az egész háznak szarszaga van. Szellőztethet naphosszat, a falak már úgyis beszívták ezt a szagot. És nemcsak a falak. A ruhák is. A függönyök. A bútorhuzatok. A munkahelyére mindig korábban megy, hogy legyen ideje átöltözni. Hogy a kollégái véletlenül se érezzenek rajta semmit. Ki tudja, persze, lehet, hogy így is éreznek valamit. Lehet, hogy már a bőre is magába szívta a szagot.

Amikor az apja meghalt, a dolgozószobában mindenhová került az agyából. Az asztalra, a függönyre, a polcokra, és persze a falra is. A gyilkost azóta sem találta meg a rendőrség. Hogy is találta volna, hiszen anya és fia mindent olyan tökéletesen elrendeztek! Az anya legjobb festményeit kellett elégetni, hogy legyen mivel alátámasztani a kitalált rablógyilkosságot.

Hirtelen abbahagyta a sűrölést, és kiment a konyhából. Egy darabig a lépcsőnél álldogált. Fülelt. Hallgatta, ahogy az anyja felalá járkál a szobájában. Mint valami kis állat egy cipősdobozban.

Ledobta a gumikesztyűt, és kisietett a kocsijához. A csomagartóból kivette a benzinkannát meg a hozzá tartozó gumicsövet, amelynek az egyik végét a tankba dugta, a másik végét pedig szívni kezdte. Am ahogy a benzín a szájába ért, eldobta a csövet, és keserűen a földre köpött.

– Bassza meg! – mondta.

Kihúzta a csövet a csőből, fogta az üres kannát, és a házba cipelte. Az előszoba közepére tette, azután a lépcső aljára ült, és cigarettára gyújtott. Még előtte az egész éjszaka. Megnyugtatta a gondolat, hogy bármikor felgyújthatja a házat.

Optikai csalódások

Ez már a negyedik hónap. Százhusz napja rongyolom az idegeimet, hogy belássak a blogger-közösség szövet-ségi-baráti hálózatai mögé, felismerjem, megértsem – közös – fedett szándékaikat, ha vannak ilyenek. Nem megy. Ha menne, erőbőnyre addig észre nem vett szál, kiderül egyik-másik kényes, borotvaélen táncoló kapcsolat korábbi hús-vér valósága, és az azt kényszeresen követő kardcsörtetés, gyűlölet.

A női blog az érzékek, emóciók, hisztériák és hiányok. Vársárlástól az iskolán, a hivatalokon át az ágyig. Pontos megfigyelések. A férfi hangja többnyire érces, magabiztos, szikár. A férfi blogger ritkán engedni bő lére mondandóját, kérdései, kijelentései határozottak, politikusak, ritkán félreérthetők. Nem fogja a kényszeres optikai csalódások megtevesztő délibáb jellegét, a férfi blogger többnyire tudja, mit akar, mit nem.

„Ez a blog”, vezeti fel a tematikát *optikai csalódások*, az oldal gazdája (<http://opcsal.blog.hu/>), „az optikai csalódásokkal foglalkozik majd. Aki még nem tudja, mik ezek, hamar rájön. Megpróbálok naponta új képeket, videókat keresni, addig is beszéljük meg mindig az éppen aktuális kommentekben. Ha neked is vannak ilyen képeid, és szeretnéd megosztani velünk, akkor küldd el az e-mailcímemre. Remélem, kellemes szórakozást nyújt majd az oldal mindenkinek. És ha tetszett az oldal, gyere vissza holnap is.”

A lépcsőn két ember megy, egyik fel, másik le, mégis ugyanabba az irányba haladnak. Friss, napi anyag. És az archívumban napról napra elképesztő mennyiségű képi bizonyítéka, a férfi harcosan a távolba néz, harcosan

egyirányú, nem veszi meg, nem bizonytalanítja el a természet, a történelem, a politika napi optikai trükkje. Ha ő dönt, akkor az el vagyon döntve. Ha gödörbe esik mentében, és szükségesnek tűnik, értelmezi, és hajt a következő optikai csalódás délibábjá felé.

*

Amúgy nem foglalkozom férfiakkal. Férfimagánélettel. Férfiblogot is szörmentén, mert amit a férfi tud a világ összefüggéseiről, azt én is, amit pedig eddig nem sikerült megtanulnom-tapasztalnom, rontana az amúgy se túl szivárványos egészen. Lassan jut át ezen az önvédelmi bornírtáson („nekem férfi ne adja elő!”), amit a hazáról, a haza- és honszeretetről olvasok posztról posztra, ösztönösen kutatva, hol a csapda, miért ezt, miért így írja a szerző. Értem, persze, ha nagyon akarom. Harminchét évem telt olyan március tizenötödikkkel, amelyek nem emlékeztetnek semmiben a maiakra, azt kivéve talán, hogy KISZ-titkárok nyomták az internacionalista lözungot, ma is KISZ-titkárok nyomják az internacionalista lözungot. Október 23-a dettó. Ki volt olyannyira zseniális a korban, hogy a KISZ-titkár azonosítsa a hazával? Most pedig nézünk csak, azonosítva vagyon. Meg a vagyon is azonosítva vagyon. A vagyonuk a haza vagyona, legalábbis az volt. Szüleinké, nagyszüleinké, és a miénk is.

Olyan helyről indulok – NOLblog –, ahol ismerem az átjárókat. Egy Guga nevű (polgári nevén Zvolenszky Zoltán) blogger talál el éppen (http://guga.nolblog.hu/?post_id=34952), *Több nap, mint kolbász* című posztjában felhalmozott, nagyszülei koráig visszaballagó, derűs-késérű, az aktuális banki morált áttekintő dolgozata felől. „Több nap, mint kolbász, mondja fater és elkezd röhögni. Fater! Miért mondta ezt nekem öreganyám mindig a reggelinél? Na, na fiam, több nap, mint kolbász! Azért, mert az év 365 napból áll és a kamrában kevesebb szál kolbász lóg, magyarázta meg a magától értetődött. Sokszor hallottam már, de az igazi értelmében nem gondoltam bele egyszer sem. A közmondás alapját a félelem képezte, félelem az éhezéstől. Olyan emberektől származhatott, akik hosszú ideig nélkülöztek, és utána megtanulták beosztani az ételt. Nagyapámról tudom, hogy mindkét világháborúban részt vett, sokat éhezett. Halála előtt elmesélte, hogy egyszer fejbeltől egy román katonától és kb. 10 nap múlva muszáj volt átmenni a lövészárokba, ahonnan már senki nem tűzelt és a halott katonától elvette a csizmáját és a jéggőz fagyott kenyeret. Éheztek. Orosz hadifogságban köveket cipeltettek vele a hegyről a folyóhoz, ahol kikötőt építettek. Eltört a gerince a teherrel. Úgy volt, hogy sorsára hagyják, mint annyi más embert és meghal. Az emberi létnek, életnek akkor és ott nem volt értéke.

Szerencséjére a háború véget ért és mindenkit bevagonoztak és elindították őket Magyarországra. A törött gerincével oda-segítették a vagon ajtajához, ha pisilnie kellett, ha meg nagy-dolgát végezte, egy vederre ültették, és farkaszemet nézhetett az utazóközönséggel. Két hétig tartott az út és élelem, víz nem volt náluk. Úgy élték túl, hogy néha megállt a szerelvény, akkor

kiugráltak a vagonból és a szembe vágányon már ott volt az Oroszországnak szánt adomány, a búza és kukorica vagonokban. Az ingjük gelebét szedték tele, és azzal etették nagyapámat is. Két kézzel tömte magába a nyers búzát, kukoricát.

Emlékszem nagyanyámra is, amikor családi ünnepek alkalmával körbeültük az asztalt. Unokák izegtek-mozogtak a széken, leves, második, sütemény és nagyanyámat biztatták, hogy jöjjön mama üljön le és egyen maga is. Mama csak sürgött-forgott és a végén összeöntötte, amit az unokák meghagytak, leült vele félre a sarokba és azt kanalazta. Azt hiszem, sosem felejtették el a nélkülözés éveit, sosem láttam ételt, száraz kenyeret a szemében, minden falatnak becsülete volt. Napokra felragadok a Gugazin-hangra. Alulintonált, gyönyörű, nyugodt, mégis színes beszéd az életről, ahová jutottunk. Sehol nem olvastam hasonlólt.

A Gugazintról – újabban – a Hírszerző blog-felületére. A Hírszerző modora, hangulata, szöveghasználata a régi Magyar Narancs modorára emlékeztet, azonnal ott-hon vagyok (nem csoda, látva az impresszumot), de ugyanez a hangsúlyozás átszivárog a blog-részlegre, ami mégis meglepő. A NOLblognál senki nem ír úgy, mint a Népszabadságba. A sáv, amelyet a Hírszerző bloggerei lefednek, néha kül-, máskor belpolitika + média. Bornírtóságok, értelmetlenségek, érthetlenségek, mint pl. *Szadila írástünetei* (<http://szadila.blog.hirszerzo.hu/>):

„Keserves siratás (Takács Albert). Amióta menesztették, szinte minden médium állandó főszereplője. Gondolom, nem ő akarja így, de láthatólag szívesen él a lehetőségével. Nincs ellenére, hogy keservesen siratják. Természetesen nem tartom ellenszenves embernek, sőt azt is elhiszem róla, hogy – mint hírlík – nagyon felkészült, tudós ember. De nem kellene-e már abbahagyni a siratását? A miniszterelnök nyolc hónap után úgy ítélte meg, hogy nem felelt meg a tárca élén állóval szemben támasztható minden követelménynek, hát menesztette. Meddig kellett volna még várnia? Persze, az sem véletlen, hogy a Dávid Ibolya azonnal »átharapott a témára«. Ezt már ellenszenvesnek, csaknem gyanúsának találom.” Mit tagadjam, az Orbán-kabinet igazságügyi minisztere, aki mindenhez ért, kivéve a focit, egyre különösebb megnyilvánulásokkal sodorja ki magát a még elviselhető táncparkettről.

De olvashatók ugyanitt olyan tanulmányok, áttekintők érthető, tiszta magyar nyelven, hogy az olvasó a szék mellé, ha végiggondolja, ha megérti, milyen világos a tér, ha a reflektorok bekapcsolva: Tokfalvi (<http://konzlib.blog.hirszerzo.hu/?todo=entry&vid=7258>) írja egy hosszabb dolgozatban, amelyet szeretettel ajánlok mindenkinek, aki elszaladt a rendszerváltás alapproblémái mellett: „A D(e-mokratikus) E(llemezék) szelektív látásának a fentiekén kívül két fontos oka volt: 1. 1985-ig senki sem hitte, hogy a szovjet birodalom akár egy emberöltőn belül összeomlik, és 1989-ig még mindig nagyon kevesen tudták elképzelni, 2. Ezzel összefüggésben, de nemcsak emiatt, még a DE körében sem gondolták, hogy a magyar létező szocializmus válságára nem az adott rendszernek a birodalom keretein belül még lehetséges, maximálisan meglazított és ésszerűsített változata a megoldás, hanem egy másik rendszer. Még 1988–89 fordulóján is állítólag Tardos Márton volt az egyetlen, aki közölte, hogy nincs felmentés tornából, itt bizony kapitalizmus lesz, egyenlőtlenségekkel, komoly munkanélküliséggel, és emberek fognak aludni a hid alatt. (»Közeli« forrás személyes közlése.)”. A dolgozat a következőképpen zárul, hogy a kedves olvasót az eddiginél is jobban felcsigázzam: „A blog olvasója megkérdézheti: jó, láttunk egy csapatot, amelyik sohasem szakadt el a romantikus baloldaliságtól. Láttunk egy másik csapatot, amelyik csak egy pillanatra szakadt el kommunista szimpátiától. De hol itt a jobboldal? A nyomozás folytatódik.”

Rövid Hírszerző-áttekintés az elmúlt másfél nap témáiról: Egy hitetlen napjainak hordaléka: Szörnyűséges-e önmagában a romló munkanélküliségi mutató?; Tokfalvi naplója: A magyar antikommunizmus nyomorúsága; Kétségek között: nem megyünk el, nem szavazunk; Egy elefánt feljegyzései: Egy újabb univerzális ember; Filmblog: 9 és fél randi, A Sas leszállt és pusztított; Gyöngyi: Egy Hírszerzős hír kiegészítései...; Európában: Smerni; Napi Dzsihad: Nincs áram Gázában?

Letter Force fejlecén a következő eligazító szöveg olvasható: „Gondolataim a napi eseményekről, meg minden frinc-franc. MOTTO: Anyu, ugye apunak nincs igaza és most már nem is lesz? – kérdezte fiam szerfelett reménykedve öt-éves korában.” (Letter Force: <http://letterforce.blog.hirszerzo.hu/>), és lobog a magyar zászló. Gyanakszom. Mindig gyanakszom, ha ünnep nélkül lobog a zászló.

<http://letterforce.blog.hirszerzo.hu/>), és lobog a magyar zászló. Gyanakszom. Mindig gyanakszom, ha ünnep nélkül lobog a zászló.

Hazaszeretet felsőfokon. „Említettem, hogy az összes Petri interjú tartalmazó kötetét olvasom.” – írja a blogger. „Ebben található egy 1982-ben rögzített beszélgetés, amit Konrad György írt le kézzel Dunaalmáson, ő a kérdező is. Akövetkezéssel részlet ragadta meg a figyelmemet: *Ha internálva vagy netán letartóztatásban lennél és fölkinálnák neked a Nyugatra távozás lehetőségét, élnél vele?* – Hacsak a másik lehetőség nem a kivégzés volna, nem élnék vele. Az indítékom erre nem morális természetű. Arról van szó, hogy minden kapcsolat, minden művészi és intellektuális érdeklődésem, személyes rugalmatlanságom olyan mértékben ideköt, hogy az emigráció számomra szellemi eutanázia lenne. Ez szerintem hazaszeretet a felsőfokon (jegyzí meg postjában a blogger). A felsőfok ebben az esetben azt jelenti, hogy ennél felsőbb lépcső emberi léptékben nincs. Benne van az is, hogy a hazaszeretet nem elsősorban morális kérdés, hanem a »személyes rugalmatlanságnak« a nagy mértékét jelenti, ami köti az embert a szülőföldjéhez és az anyanyelvéhez. És Petri György valóban nem emigrált, nem követett el szellemi öngyilkosságot, szerette hazáját. Lehet, hogy sokan úgy érzik: a hazaszeretet valami emelkedettebb dolog és furcsa számukra, hogy én ezt látom felsőfoknak, lehet. Őket arra kérem, gondolják át még egyszer!” Igen, van mit átgondolni. A hazaszeretet – honszeretet – ennél szétartóbb, összetettebb és emelkedettebb valami. Ráadásul univerzális. A költő hazája a nyelv. Hazáján és nyelvén kívül, emigrációban, a költő halott. Petri ott fogta meg a kérdés lényegét, ahol a lényeg tartózkodik, semmi nyögvenyelős lila köd, hanem a tény, ha nem itthon, akkor ugyan hol marad meg egyszerre tizenötezer fejben a következő falbontó szókapcsolat: „a Nagy Októberi hűgyos”, írta volt a rezgő fejű, mesterségesen táplált Breznsyev farkáról. És ettől a sortól lehetett mosolygani, másként látni a magasan fejlett szocialista társadalmat, a meglévőt, mint ami.

Letter Force egyik eszméletörténeti pillére a hazaszeretet. A haza, amit szeretni kell. Ami még rendben is volna, hiszen a haza olyan lelki képződmény, amelyet szeretni kell. És hogy a haza követeli az egységet. „Szentimentális bejegyzés. Ki lehet bírni? Ki lehet itt minálunk Magyarországon bírni? Hiszen itt élnünk-halunk kell, nem? Úgy hogy ki kell bírni. De mégsem, hiszen élni és halni máshol is lehet. Én mégis szeretem ezt az országot? Miért? Azért is. Csak. Ahogy a feleségemet sem testi-lelki paramétereim miatt szeretem, hanem önmagáért. Ugyanígy vagyok a hazámmal is, és sokan hasonlóan vannak ezzel. És ti is, kedves olvasóim, sokan így vagytok ezzel, gondolom. [...] most kedvem támadt egy kis zászlólobogtatáshoz. Miért? Csak azért is. Csak. A logó amolyan negyvennyolcas logó (blogkárda), a minimális egység vágyát jelképezi, ami ma nincs. De még lehet.” Egység, egység, egység, és szeretem a hazámat. Akinek nem sok – amúgy – a mondanivalója, de motoz bővül valami nagy-nagy érzés, mély, tompa és hömpölyög, parafrázisokat nyom. Pótolva a mű hiányzó virtuóz tétéleit. Az ember reggel kibújik az ágyból, fogat mos, cipőbe bújik, munkába megy, eszébe nem jut, hogy szereti a hazáját. Ha kimarad egy járát, állnak az esőben, már összefutott két busz reggeli utazó, az jut eszébe, szemétdombon él, és a két busz tömeggel percek alatt egységbe tömörülnek szemétdomb dögében. Egységbe valami ellen, netán valami mellett állnak ki a népek. De a magyar mező magyar nyuszija és rókája soha nem alkot szerves egységet. Jó vicc volna.

Profik. Az Egy elefánt feljegyzései fejléc alatt működő blogger alcímként a következő mottót választotta: „Foglyot nem ejtünk”. És valóban nem ejt foglyot (<http://republican.blog.hirszerzo.hu/>).

„Kóka után. Mondjuk, nem Kóka lesz az SZDSZ elnöke, sőt, lemond, és elmegy helikopterezni, vagy bármi mást csinálni, ekkor párton belüli és kívüli kritikusai is igen örvendezni fognak. Egy apró kicsi gond van csak. Hogy annyi milliárdal a zsebükben ők is épp úgy viselkednének, mint Kóka. Sok kis hipokríta pöcs. Ettől persze nem lesz Kóka jobb, nem lesz kevesebb a finoman fogalmazva is gyanús ügy (gazdasági és politikai), nem lesz kompetensebb, semmi ilyesmi. Általában is: ha valakit sok seggfej kritizál, attól még ő maga nem lesz automatikusan jó arc. Viszont érdemes megnézni a Kóka elleni hörgőkörust: a kritikusok egy jelentős részét (úgy 95%-ra tenném ezt a jelentős részt, párton belül és kívül egyaránt) nem ezek a gázos ügyek zavarják igazán. Ezekre pont szarnak, szarnak minden ilyesmire, akkor is, ha a saját háztáji kedvenc pártjukban történik, meg akkor is, ha az ellenoldalon. Hadd ne mondjak példákat, abban az országban, ahol Torgyán József vagy Pepó Pál miniszter lehetett, igazán nem kell bizonygatni, hogy az igénytelen, korrupt, inkompetens fütyik nem ba...ák le a tömegeknél a biztosítékot.

Szóval igen, értsük jól, az lesz itt most a munkahipotézis, hogy Kókával sem a szadeszos keménymagnak, sem a többieknek nem az a baja, hogy (potenciálisan) gázos, sáros, vagy hogy az emberei esetleg cédulákat hamisítottak. Ja. [...] Kóka egyszerűen azzal haragította magára a tömegeket, hogy nem ismeri el: gazdagnak lenni bűn. Pont. [...] És ha majd azt látom, hogy saját kis szemétdombján a hörgőkörus tagjainak nem 90%-a korrupt, hanem csak 10%-a, na akkor majd elhiszem, hogy tényleg Kóka valóban gázos ügyei zavarják őket, nem pedig csak irigyek arra az egy gyanús alakra, akinek sikerült milliárdossá válni a gyanús alakok milliói közül.”

Egy hete jövök-megyek a Hírszerzőn. Egyre erősebb a gyanú, ha valami csoda folytán elfogynának az erdők, a papírgyárak, ezzel párhuzamosan a pártközeli napilapok, a gagyigyár bulvárok, az olvasónak nem kellene két-ségsbeesni.

Piscálsz

Jóllakott. Elfordult.
Széles háta van.
Én meg torkig laktam
jégbezárt tavam.

Olvadást ígértél.
Az is nulla volt.
Másra mindig fény jut.
Rám meg hull-a-folt.

Ők a mennyet élík –
én a golgotát.
Még csalit sem kaptam.
Ő csak horgot ad.

Megunták előttem.
De én is. Te nem.
Fárassz már mást, és a-
...Kaszd meg istenem.

Sun-csengő

Gyújts vágyat, gyújts lángot,
fény nélkül nincs áldás.
Örvénylő csípőmön
néhány csepp megváltás.

Egy hét, és nyolc láng ég,
rajzol ránk rőt ábrát.
Elhinném, nem vagy bűn.
Mindenhol kötáblák.

Gyöngysárgult csillagfény.
Jégforrón úgy fázom.
Fess rám egy fess képet:
lelkem gyűrt rongyvásznon.

So, nett

Verset írok Önhöz – úgy néhány méterest,
bár nem írni volna... látja, írok mégis.
Tatjana? Le vele! Eltűnik az égisz,
lassan felviharzik a kék szeptemberest.

Ha unja már a szélkavarta porlevest,
hörpintsük fel ezt a cseppnyi nescafét is.
Aki egyszer á-t mond, mondjon néha fétis,
mely minden női arcot vérvörösre fest.

Beteg, kedvesem? Ön reszket... szinte fázik,
oly sápadt az arca, s veritékben ázik,
mégis forró a (így szebben mondva) testis.

Na, kérem... bírja ki legalább a házig.
A végső mennydörgés tüzet zongorázik,
majd elpihen a vágy, és pihen a test is.

riadt éjjeli

I.

balkonodik már rómeónak
rákornyadik már júliácska
rövid lesz ez a zörök este
hosszú volt ez a hónap

sexpíredik a történetke
megöngyilkolják aztán egymást
mindenki sír míg belefutad
magasra száll szerelemlepke

temetjük őket és magunkat
gebedést vágyaink csontjait
ki fekszik megint halva itt

balkonodik már kutyák ugatnak
rágják lelked mely megvadít
drámálkodnak a hamvaidd

bár el nem kurvult julietta
őszinte rómeónak annyi
sosem halsz meg a szabadságért
gondod csak parázs cigaretta

sodorva érzet-pille-szárnyból
oly gyorsan ég hogy nem is látod
másfél szonett jutott

kihányod

II.

megint a hajnal ölel át
sötétség rágja a szobát
valahol messze hol nem lát
riadt éjjeli denevér

de ne vérezd be az ingem
repedt szíved ne kend belém
inkább a hajnal öleljen
öled éjjeli denevér

hazaértem a térképen
alkoholos a vérképem
már van adás a tévében
valami betmen hadonász

lefeküdnék már ágyamba
de már ott alszok nem értem
gyerekszelíden szuszogva
fülemből lógó denevér

lassan forr fel a teavíz
köszön a vekker-sárga nap
dörömböl álmos ablakon
betmen még mindig hadonász

asszonykám felkel mosolyog
ilyet se álmodtam már rég
összehajtom lebernyegem
lógok a ferde csilláron

Daphnis ketskéi

(részletek)

Musákhöz

Örök tünésnek reptét
meg szegted, ándaloghatsz
ernyőd kies homályá-
ban, milyen is volt sűgal-
lása ligetben dall'o-
-ló Zepirusnak, borgö-
zös tsillagoknak, czetlí-
ken ótska trágikumnak.

Zöld tsolnakot nagyító-
üveg fölött hiába
halúczinálsz, megvetlek
únt gátú ihlet, bájos
czirkálom, édes görtsid
vörös szobában kaczag-
ni valók: rósaszín mú-
sád hajbokól előtted.

Tsámpás néember

Ridíkül, Mí' fenséges
szeretne lenni. Tsilp-
füzikét les buján hús
ligetben. Álszentül mo-
solyog, magát simogat-
ja, míg fontoskodón Daph-
nistról mesél a pásztor-
népnek. Hazugh émelgés
karodban, egy lassú, lágy
länder. Tsámpás, kívántsi

néember, kibírhatatlan
tükörkép, mindig egy kis
szeplő lesz a' mellyin. Pi-
sze orr magasba tsapva.
Nem fogja fel kehellé
mint vált – az első lépés
a parketten, hajlongás –,
piros harang-lámpátskák
derűjében. Tsinos czu-
kormáz, gyönyörű kurfa.

Részletek a családom állapotáról

Énke sírna. Ragaszkodik. Nem akar osztozni az idővel az eskütelen férfi erőteljes szorításán... Megvárta a felhők foszlását, a nap ragyogását, a szőlő érését, a bor kóstolását, az ital bódítását, a vágyak elcsalását, a család tagadását, az álmok elhagyását. S most képtelen sírni. Mosolyog.

Apja énkének véresre horzsolja kezeit a kövek simításakor. Keresi a tiszta megbecsülést forró mobiltelefonnal.

Bátyja énkének felnő. Nem sír; szomorkodik. Még nem tud lábra állni. Csak szárnyait próbálgatja. Repülni tanul. Szabadságot keres.

Énke éli életének elmaradott csókjait. Várja az ölelést, várja a csókot, várja a vágyak vad kitörését. Magához rántani a sóhajokat. Szaggatni a hálót, a határokat. Belevetni magát a kéjvágyak tengerébe. Csak szeretve lenni. A testét szeressék és kívánják. És csókolják a bőrét. Durvának lenni, mosolyogni a durvaságnak. A már szinte erőszaknak számító kitörések, behatolások ébren álmodását kéri.

Máthé Kincső
(1989, Sepsiszentgyörgy).
A Plugor Sándor
Művészeti Líceum diákja.

Középkor

Csendben zümmögjön a bogár,
és csendben jöjjön a sötét.
Hamarosan feszül a kötél,
s fejjel telik a kosár

a guillotine alatt.
S az urak asztaláról
eltűnik minden jó falat,
s nem lesz már szó a szabadságról.

Boszorkák főzik a bosszúvágyat,
hatalmas kondérban érlelve
halálát a szolgaságnak.
S a paraszt alamizsnát kérlelve

tűri a verést s a jajt.
Pedig néha maga üti gyermekét,
hogyan kerülje a bajt.
S mégis urak őrzik vagyont tengerét.

Most némuljon el végleg a bogár,
Mert köszönt a lappangó sötét.
Mégfeszült már ezer kötél,
s szétmorzsolta az élet-mozsár.

Hangosan robognak

Felcímkezzük az újszülöttet.
Kékre festik az eget,
Vörösre a vért,
S fehérre a lelkiismeretet.

Énke

Ember köt embert karóhoz...
S mily furesa dolog élni, ha azt hisszük, hogy élünk...
Szappant veszek, hogy tisztára mossam a pókhálós lelkem.
Vicces: egy lány, aki nem akart felnőni és
semmiképpen nem akart nő lenni...
Most a legnagyobb problémája az, hogy milyen a frizurája,
hogy kicsoda kinek a kicsodája,
hogy színes-e a pletykák csiholása,
s nem a szavakat akarja magáévá tenni...

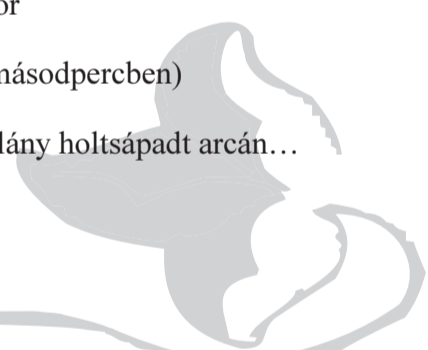
Maszkos lány

Zihálva végigcsoszog arcomon az első napkelte...

Bekopog a vándor... Franciául: „Akarsz velem jönni?” – kérdi.
Pisztollyal válaszolok a régen várt kérdésre...
Megmentem a fuldokló gyereket, de közben engem sodor az ár...
Nincs megállás, hacsak máglyára nem küldenek
boszorkányság miatt. Vagy nem teszem le az esküt.
Választhatok... Nem válaszolhatok.
Fordulok... a másik oldalra. És oda is megkapom
a megérdemelt pofont, miközben a talaj tengerként
hullámszik remegő ösztöneim alatt.

De szép halált szeretnék...
Makacsságom Minerva szorításában fetreng, s míg én
Isten állítólagos tántumait keresem, ő próbál életben maradni,
hogyan majd, ha egyszer, valamikor
(lehet, hogy sokára,
lehet, hogy a következő századmásodpercben)

Megjelenik egy csík a maszkos lány holtápadt arcán...

Haszontalan szövegek gyűjteménye XX.

L egyen tiszta, rendes, ne igyon és legyen pénze. Na jó, egy kicsit ihat. Itt szépen ellehetnénk. Volt nekem uram, de nagyon régen meghalt. Még fiatalok voltunk, amikor meghalt. Nagyon szerettük egymást. Nem akartam újra férjhez menni, mert annyira szerettem. Most is őt szeretem. De látja, hogy milyen ez az olajkályha. Mindig elalszik a láng. Hiába kaparászom ezt a csövecskét. Eldugult.

– Szerezzen nekem egy Bácsikát!

Nevetgelnénk, sírnánk együtt. Ezek a lábak már csak a boltig bírják, és kell hozzájuk ez a bot. Ez a tévé is nagyon hangyás, nem látni a gonosz Csokit a Dalla filmben. Itt ilyenkor télen nagyon hideg van. Mindig eldugul az olajkályha. Kellene egy Bácsika, ha ő sírna, én megvigasztalnám. Fognákn egymás kezét. Melegítenénk egymást. Összebújnánk a dunna alatt. Nem tudom, lenne-e vágyam, de talán még az is felébredne, ha ő akarná. Az én uram meghalt és a világ elment. Vele ment. A múltkor megbotlottam. Elestem. Órákig feküdtem a cementlapon. Apostás segített fel, a villanyszámlát hozta. Lefeszítette ezt a kallantyút. A Bácsikával egymást támogatnánk. Vigyáznék rá, és nem botolna meg, és a Bácsika is vigyázna rám. Politikáról nem beszélünk, inkább bókoltatnánk. A Teremtőt sem zaklatnánk. El van anélkül is. A Bácsikával mi nem fárasztanánk.

Csinos voltam ám! Maga mért nem öregebb egy kicsit. Szép Bácsika lehetne! Az én lányom messze él. Tíz éve nem láttam. Nem tudom, mi lehet vele. Másik országban él. Melyikben is? Van valahol egy képeslap, azon rajta van. A Bácsikának megengedném, hogy rácsapjon a fenekemre, ha úgy tartja kedve. Takarítanak, mosnák, főznék rá, meg is fürdetném. Ha beteg lenne, ápolnám. Ugye szép tiszta ez a szoba? Ő pedig megjavítaná az olajkályhát, ha elalszik a láng. Szép hangom

PEROVICS ZOLTÁN

Szerezzen nekem egy Bácsikát!

van, énekelnék is a Bácsikának. Gyönyör Tekla, a legjobb barátnőm a múlt évben meghalt. Öregek otthonába nem akarok menni! Itt szépen ellehetnénk. A két nyugdíjból mindenünk meglesz. Nekem nem kellene ékszer a Bácsikától, se virág, se édesség, csakhogy ő legyen. Az pont elég lenne. Ő maga elég lenne. Csak hogy ott üljön a karosszékekben, velem szemben. De nem beszélnék ám, ha esetleg észrevenném, hogy zavarja, mert egy kicsit rossz a fülem, és hangosabban beszélek, mint kéne. De igyekeznék, hogy ne zavarjam. Összehangolódna a Bácsikával. De ha veszekedős lenne, az nem lenne olyan jó. Azt nem szabad. Uralkodjon magán a Bácsika. De elhallgatnám, ha okkal veszekszik egy kicsikét. Ha elvétenék valamit, őszintén megmondhatná nekem. Én már nem veszekszem, mert az fárasztó. A Bácsika se fárasztja magát. Udvarolnia sem kell, de azért megcsipkedhet, ha akar. Megmosnám a Bácsika haját is. Itt nincs fürdőszoza, de ebben a lavórban le lehet fürdeni. Nézze, ez egy nagy lavór! Segítenék a Bácsikának. Ne ijessze el a

Bácsikát, hogy nincs fürdőszoza! Mondja meg neki, hogy én lefürdetem tetőtől talpig. Van szivacsom is, és nagyon finom illatú ez a szappan, és van samponom is. Nem tudom, mi van ráírva, külföldiül van. Mondja meg a Bácsikának, hogy nagyon megbecsülném. Gyakran előfordul, hogy nem tudok felállni, de erőt veszek majd magamon, és a Bácsika is segíthetne nekem.

Jaj, mennyit beszélek, közben megjavította a kályhát. Ég a lángocska. Mondja meg a Bácsikának: szeretném Öt! Ő is csak szeressen! Ja, és mondja meg Neki azt is, nem szégyellem, most már mindegy, talán nem zavarja őt: protézisem is van. Az nem is olyan régi. Ja, és még azt is megmondhatja, hogy kint a folyosón dohányozhat is, ha dohányos, de attól féltetem, mert azzal tönkreteszi a tüdejét. Ismertem egy embert, attól kapott rákot. Meg is halt. Nem akarom, hogy a Bácsika meghaljon! Az uram is meghalt. A Bácsika nem halhat meg! Mondja csak meg neki. Megt eszi?

– Szerezzen nekem egy Bácsikát!

Haszontalan szövegek gyűjteménye XXI.

– Kérsz?
– Igen, kérek.
– Ott van, nekem is adj.

– Kérsz?
– Igen, kérek, de akkor adnod kell.

– Kérsz?
– Igen, kérek.
– Tessék.
– Köszönöm szépen.

Ki ne ismerné a *Négyszögletű Kerek Erdő* szerethető lakóit? Hiszen nem csak az író talált náluk menedéket a Szomorúság elől menekülve, generációk nőttek föl vagy váltak gyermekké Mikkamakka, Dömdödöm és a többiek társaságában. Történeteik a világ abszurditását humorba fordító párbeszéd miatt igazán felejthetetlenek. Lázár Ervin *Naplója* szintén életünk érthetetlen négyszögletű kerekességét tárja elénk, derűbe hajló dialógusok helyett meg-megszakadó monológ formájában. A posztumusz megjelent kötet furcsa fragmentáltságával, a naplóírás iratlan szabályainak folytonos felrúgásával, a legkülönfélébb szövegtípusok egymás mellé helyezésével szándéka ellenére posztmodern, „posztlázári” stílusjegyeket mutat. Sarokpontjait, *négy szögletét* lényegében négy szertelenül és rendszertelenül vezetett füzet képezi, melyekből mégis *kikerekedik* egy szüntelenül töprengő, vívódó íróember hamisítatlan képe. Lélekbe látó tekintettel, tollal a kezében.

A naplóbejegyzésekben egymást követik a személyes feljegyzések, lázalom-lejegyzések és a korának általános nyelvi, politikai, emberi igénytelenségét oroszló csipős megjegyzések. Mégis épp a vissza-visszatérő elemek ismétlődése kölcsönöz a kötetnek egyfajta belső ritmikát, így a fiktív képmása, Berzsián költő tollára való (ön)pusztító, kritikus kijelentések ellenpontjaként a *Napló* Violin, a fülrepező zenész elszabadult kantatájához is hasonlatos: egyszerre fájdalmas és felemelő, befogadása embert próbáló feladat, de gyógyerővel is bír. S miközben Lázár a külvilág zavaros eseményeire reflektál, életről, halálról morfondírozik, vagy kínzó kérdéseket próbál tisztázni magában, piszkosokat is papírra vet, így a szemünk láttára születnek meg mesék, novellák, esszék, megnyitóbeszéd, vagy éppen hangjátékok, mint az *Ó, be szép az élet, s minden más madár* korai változata, amelyben írói ambícióit finom iróniával fogalmazza meg: „én már kinőttem a világ nagy dolgaiból. Ha még írok valamit, akkor egészen kicsi dolgokról szeretnék írni. Egy leszakadt gombról, egy homlokba hulló hajtincsről, vagy arról, ahogy a fű nő...” (49. o.) Az általa kitalált, de cserbenhagyott figurák azonban fellázadnak ellene, és egy emberként kiáltják: „Tessék minket megírni!” (50. o.) A fikciót „hitelesíti”, hogy lépten-nyomon vázlatos ötletekre, felvillanó figurákra, szárba szökkenő és elhaló történetmagvakra bukkanunk.

Persze nem pusztán kitalált karakterek népesítik be a *Napló* oldalait. Megelevenednek a rácegrespuztai gyerekkor alakjai,

a felmenők anekdotikus történetei, a kollégákhoz, barátokhoz, családtagokhoz fűződő viszony is. Lázár Ervin önreflexív rá-gódásaiból pedig nyilvánvalóvá válik, hogy mozarti könnyedségű szövegei mögött beethoveni alkat rejlik: írásaiban megküzd minden egyes mondatért, fordulatért, karakterért. Ettől a keserves elszántsággal végzett műhelymunkától válik igazán izgalmas és megrázó olvasmányá a *Napló*, a kínlás eredményeként létrejövő szövegeket ugyanis az utolsó években egyre inkább felváltja az elkeseredettség, az írói kudarc beismerése: „A munka [...] nem megy. Mint az érckongás, olyan a szöveg. Lehet, hogy a szívem mélyén már nem érdekel? [...] Legalább elengedném magam és írnám, ami jön, valami munkalászat,

alibitevékenység, legalább annyi, hogy nem felejtettem el a betűket. Vagy jobb, ha elfelejttem.” (329–330. o.) De nem fényezi eddigi munkásságát sem: „Sokan számon kérik rajtam a »nagy művet«. Csak azt tudom rá válaszolni: Az én nagy művem ez a kicsi.” (256. o.) Mindenre kiterjedő figyelmével az apróra, törékenyre, illékonyra fókuszál, így képes megvalósítani József Attila maximáját:

„Légy egy fűszálon a pici él
S nagyobb leszel a világ tengelyénél.”

A *fűszál*, a természet iránti féltő szeretete a meséből is ismerős különböző növény- és állatnevek gyűjtése mellett első-sorban rácegresi visszaemlékezéseiben nyilvánul meg: meggyászolja a kivágott fákat, újra és újra visszatér gyerekkora mítikus tárgyához, a Nagyszederfához. Ezt a bensőséges viszonyt érzékletesen követi végig Komáromi Gabriella *A nagyszederfa árnyékában* című írása (in: Csodaceruza, 2007. VI. évf. 32–33., 4–5. o.). A zöldmozgalmak kapcsán Lázár elmereng a természet közeli élet és az emberi természet viszonyáról: „A kényszer szorított rá bennünket a természetközeli életre. [...] Magunk főztük a szappant, az asszonyok hamut használtak az edények kisikálásához. Ha leszolgált valami az idejét, újabb beosztásba került, még az sem biztos, hogy alacsonyabba. Alig-alig termeltünk észlethetetlen szemetet. Élt a dolgok természetes körforgása. [...] Valahogyan bizonyára lehetne harmóniát teremteni. Ha nem olyan volna az emberi természet, amilyen.” (214–215. o.) Másol hozzátesszi: „A természet nagy dilettáns. Már mint művészek. Természetnek majdnem tökéletes.” (248. o.)

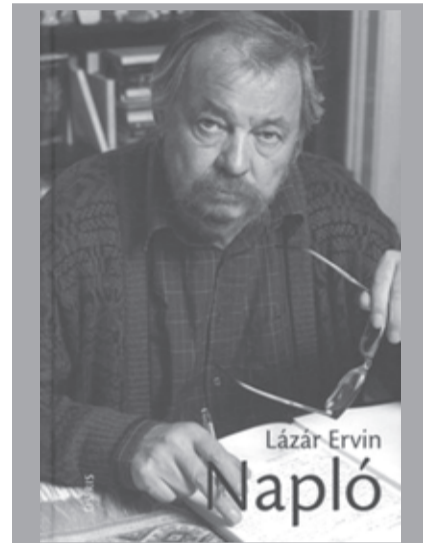
Számtalan példát hoz az emberi dilettantizmusra is. Nemcsak önmagával szemben kérlelhetetlenül kemény, Nagy László „pajzsszigorával” küzd minden nyelvi pongyolaság ellen: *pick* ironikus *él*lel felír minden televízióban, rádióban hallott, vagy

könyvekben olvasott hibát. Fodor András *Ezer este Fülep Lajossal* című könyvéből például kimazsolázza, és oldalakon át sorolja azokat a mondatokat, amelyekből ok nélkül hiányzik a határozatlan névelő (248–250. o.), de Szakonyi Károly barátjának „elszalajsztottak” (256. o.) kitételét sem hagyja figyelmen kívül. Másrészt látható örömmel jegyzeteli le gyermekei szóképzéseit: „A gyerekek nyelvújítók is, mennyivel jobb az étvágygerjesztőnél az étvágyító és a hamis igazolvány helyett a hazugolvány.” (83. o.) Maga is szüntelenül játszik a szavakkal, kísérletezik velük, különleges hangzású neveket eszel ki, versikéket fabrikál, találó szóösszetételeivel egy helyütt nem létező nációkat hív életre: „ameroszok”, „rogoszlovok”, „svájtrákok” stb. (235. o.)

Ács Margit a kötet szerkesztésekor a teljességre törekedett: nem próbálta meg kiegészíteni az olvashatatlan részeket, de nem hagyta ki a szerző saját rajzait, a központosítás esetlegességeit, vagy az itt-ott felírt recepteket, telefonszámokat sem. Lemondott egy önkényes kronológia felállításáról, amely az egyes füzetek időbeli átfedései miatt gyakorlatilag lehetetlen is lett volna. A Nagy füzet több mint húsz évet ölel fel. Lázár Ervin személyes kedvencével, a Bab Berci egyes történeteinek kidolgozásával kezdődik, és valamennyi eddig említett szövegtípus fellelhető benne, mint ahogy a jóval rövidebb Barna és Zöld füzetben is. A Kisszékelyi füzet az 1997-től az író körhízába kerüléséig tartó időszak felemás krónikája: ebben ugyan túlnyomórészt hagyományosnak tekinthető naplóbejegyzések és átomleírások szerepelnek, de Lázár csak a kisszékelyi tartózkodások alkalmával használta. Izgalmas kiegészítése e négy füzetnek egy koreai hivatalos útról készült vázlatos beszámoló és a könyv legkorábbi írása, a néhány oldalas Lázalom-törredék 1971-ből.

Köszönet illeti a kiadót, hogy igényes, autentikus formában hozzáférhetővé tették a ránk maradt forrásokat, amelyek töredékes műveltségünkben is az életmű gazdag háttérül szolgálnak. Dömdödöm.

DÁVID ÁDÁM

Lázár Ervin: *Napló*. Osiris, Bp., 2007

Már kétségtelennek látszik, hogy az 1989 előtti szlovákiai magyar irodalomnak nevezett karantén legizgalmasabb hangú költője Bettes István volt. Amikor a finom árnyalatokban pompázó humor orcatlánságnak számított, a szójáték eklektikus káosz pedig kuriózumszámba ment, a legtöbben több-kevesebb szerencsével kiválasztott magyarországi minták utánzásába fogtak, vagy a „valóságírodalmat” működtették: az ítések Bettes vagy öncélú szövszerelőnek szerették látni, vagy finoman fogalmazva afféle lesajnált csörgő-sipkás bolondnak. Önnön helyét a szlovákiai magyar valóság terében mintha egy versében játékosan ki is jelölné: „*Sehogyssem akar a kupacba / Merthogy »állítólag« / Valahol legközelepen /*

Van egy rohadt alma / Melytől aztán a többivel / Szép lassan megrohadna.”

Tözsér Árpád távlatból a szójátékban immár az „ellenzékiesség burkolt formáját” vélte felfedezni. Az ellenzékiesség azonban Bettesnél nem politikai kategória, hanem költői hozzáállás, viselkedésminta: a humor igazsága nevében lehet igazán bölcselenedni és kimondani azt, amit amúgy lehetetlen. Bettes költészete ennél fogva nem is a szocialista realista valóság kritikája volt, hanem a szlovákiai magyar irodalomnak nevezett pókhálós kirakaté. Talán ez magyarázza meg azt is, hogy miért nincs jelen a magyarországi irodalmi köztársaságban, hogy miért nem jegyzett név az aktuális költészetesztetikai tözsdén, miért látszanak szövegei furcsa módon kommunikációképtelennek. Bár, kétségtelen, ahogy egyik triviálmixista esztétikán edzett kritikusa már első kötete után elmarasztalta a költőt másfajta kommunikációs hiányosságai miatt, mondván, hogy „az is kommunikációs zavar, ha egy fiatal költő a nép helyett csak didergő százeczeket vagy áporodott szagú tömeget lát...”

Bettes verseinek egy jelentős rétege alkalmaságából és nagyon is kommunikatív hangú, életszagú vonásaiból kifolyólag kontextusfüggő: gyakran szlovák vagy cseh, esetleg dialektusbeli elemek kettős értelmével játszik vagy fejezi azt a kimondhatatlan létszorogatótságot, mely a folyamatosan megélt közötti állapotát jelenti („*a vers / épülete előtt a költő tyep-lákiban ugrál*” – értsd kék színű melegítőben stb.). Egy nyelv nem lehet elegendő egy felvidéki költő számára, ezt bizonyította már Rimay János, Madách Gáspár és Beniczky Péter is, sőt, Bettes olykor egyenesen kimenekül a magyar nyelvből, és belevész a holt-eleven idegen anyagba, például latin és szlovák nyelvű hai-

ku-sorozatokat vagy angol verseket ír. Ez a nyelvi többlakiság hihetetlen mértékben megtöbbszörözi a nyelvi jelentéssíkok játékát.

Szokatlan rímreáció, kisiklatott, egymásba forduló és egymás ellen ható mondatai mindig is végtelen zeneiséget árasztottak, és ami a legfontosabb, a játék tisztességével szóltak nagyon komoly témákról. A groteszk, az ironia és a rokkó tobzódás olyan szokatlan áramlását teremtette meg ez a költészet, melyre kevés példát lehet találni a magyar irodalomban, legfeljebb a ma oktanulandó és jogtalanul lesajnált avantgárd berkeiben vagy a „radikális eklektika” híveinél. Bettes kicsiben a legnagyobb: a köznapi léttörténet ártatlansága fölül tud magabiztosan eljutni a legmélyebb bölcselétig, s mindezt a bohóc szomorúságával teszi. Egy kulcs kereséséből (*Míg vársz egy szál papucsban...*) a mindenkorai kiszolgáltatottság pazar megfogalmazása lesz, a La Fontaine-i verses mese játékos ars poeticába fordul át önmagából (*A hangya kalandja*), vagy a hangutánzás (hangköltészet?), ha kell, muzikális diszkóballadává szerveződik (*Galibabu abuliba*), ha kell a monotonitásból és az előírt szócséplésből, absztrakttá tett konkrétumból formál vérbeli komikumot (*Lemezelemzések*). A kegyetlen odamondogató éle ugyan kicsorbul a humoron, de ez esetben az életlen és mégis mélyebben sebez, mint a kifent (*Csendélet – kritikusall...*, *Meddő irodalmi vitákra*). Bettes költészetének egyik legszimpatikusabb vonása az életigenlés és az életimádó hang-súlyos jelenléte, s e ponton talán Berda József vérbeli rokona.

A hagyományhoz való tudós költői hozzáállás alighanem mindenkit meglep, aki a Bettes-lírárt hallgatva legtöbb recenzensére

Bettes István: *Égtengerúsztató. Harminc év versei 1977–2007*, Kalligram, Pozsony, 2007

(a verskötet a Bettes foglalkozó kritikákat, recenziókat, váll-vegetéseket és baráti fogalmazványokat is közli, bár sajnálatos módon, ezek közt elég kevés a valóban mérvadó értelmezéskísérlet), a könnyed Múza szavartól ajándéknak tekint. Bettes István hihetetlen találekónysággal és erudícióval idéz meg klasszikus verselési struktúrákat, műfajokat, készít parafrázisokat, bújtat intertextusokat, csempész bölcselati kiszólásokat sajátos verseibe. Az archaizmus félreérthetősége és önmaga létéből fakadó természetes szépsége gyakran babonázza meg a költőt, ennek egyik legszebb példája A Példák Könyve és a Cornides-kódex alapján írt latin–magyar nyelvű posztmodern vadomori, az *Elmegyek meghalni...* Némely szövege valóságos filológiai lelet jellegű kelti vagy egyszerűen kilép a térbe, és képként kezd el funkcionálni. A *Szétcincált ének idején* című kötet a nyelv destrualásával hoz létre szerkezeteket és formákat, miközben a nyelv önfeledt játéka látszatra mintegy véletlenszerűen teremt meg a feszültséget. Az arányérzék kivált Bettes tudatosan szerkesztett kötetében működik hibátlanul: *Para/zodiákus* című műve például egykor havi rendszerességgel közölt verses horoszkóp (annak idején a Kalligram hozta), mely a populáris kultúra normatív retorikájára támaszkodva teremt érvényes költészetet.

A teatralitás, a színpadiasság a paródia jellegzetes eszköztára: s ezt Bettes alaposan ki is használja, részint hosszúverseinek dramaturgiai struktúráiban (olykor az az érzésünk támad, hogy egy-egy Bettes-szöveg afféle modern madrigálkomédia alapanyaga lehetne), részint eleve dramatizált verses színjátékában (*Mácsonya, Vándorbuzér meg a többiek...*), melynek műfaji meghatározása különösen beszédes: „kisebbségi verses, gízgaz sanyarújáték”. E verses darab fergeteges humorába is erőteljesen belejátszik a megelevenedő kertek verses hagyománya Faludi Ferencről és Esterházy Páltól kezdődően Aldo Palazzeschi híres perenz virágjaiig.

Bettes későbbi, 1989 utáni költészetének nagy része öngerjesztő jellegűnek tűnik, s mintha a korábbi erőteljesség itt kissé visszafogottabbá válna. A publicisztikai karakter túlzó jelenléte olykor talán túl sokat von el a szöveg életeréből, s a Parti Nagy nyomán generálódott szójáték-invázióval sem képesek Bettes szövegei érdemben versenyezni. Ez utóbbi természetesen abból is fakad, hogy míg Parti Nagy egy dilettáns modor retorikai kimeríthetőségéből csalja elő hatványozottan mesterségesen és láthatóan mesterkélten a mélység költészetét, Bettes számára a szójáték a ratalálás gesztusa: a hétköznapiokból veszi át, és kreálás helyett szinte krónikás módjára rögzíti a kor épp aktuális szóhumorát.

Látélet-költészet ez, velőig hatoló, mindent tud és mindent elaról rólunk, akik a szlovákiai magyar létezés kaotikus szociokulturális terében keressük önmagunkat, sokszor nevetséges kitörési lehetőségeinket.

CSEHY ZOLTÁN

Ritka esetekben találkozni kortárs debütőkötetknél ennyi tudatossággal, bátorsággal és izgalommal, mint jelen könyv olvasásakor. Murányi Sándor Olivérnek nagy eséllyel sikerült meglepnie elszört szövegeinek korábbi olvasóit is. Mindezt tette úgy, hogy a fent említett tulajdonságok minden mesterkéltég nélkül szövik az íráskor egymásutánját az utóbbi évek egyik legeredetibb, legsajátosabb hangú szövegegyüttesévé.

Karakteres, jól megkonstruált történetek ezek, amelyeknek olvasása során igen jelentős részben kiegészül az olvasó élménye a saját alkotómunka örömeivel. A szövegek minden információt tartalmaznak, de sosem terjengősek, mondatai nagyon rendezettek, letisztultak.

Szentség és nemiség, sajátos alakváltozatokkal

Életszerűek a témái, de még inkább ezt lehet érezni azok sajátos feldolgozási módjával kapcsolatban. A felületes olvasó számára meghökkenő lehet, ahogyan Szent Ferenc vagy Antal ott-honosan mozog ugyanazon könyv történeteiben, mint a remeteséget a maga módján értelmező férfi, a kisvárosi önjelölt zseni, a bűnöző vagy éppen a visszatérő Jézus. A karakterek úgy fiktívek, hogy megalkotásuknak ára nem a valóságatlanság. Murányi igen pontosan ismeri „hőseit”, sőt szerkezeti tökéletességre is törekszik. Nem tesz funkció nélküli kitérőket, vagy ha mégis, úgy tűnik, utólag minden bizonnyal a játék részévé teszi az olvasó becsapásának történetét is. Ez a valóságjelleg teszi, hogy még vonzásokörébe sem kerül Murányi a különben igen hívogató, nem egy alkotót rászédő közhely-kényszernek. Amikor a legyezőhorgászról ír, ott pontosan érezzük: szinte a szövegnek is feltehetően e különleges szenvedéllyel kapcsolatos kérdéseink, a falusi mozivetítésnek pedig minden apró részletét magunk elé képzelhetjük.

Murányinál a vallásosság, de még inkább az egyénileg átértelmezett szentség vegyül a szexualitással (és szükségszerűen annak vallásos alakváltozatával, a paráznasággal). A szerzőt ért legtöbb vád éppen ennek a kettőségeknek a termékeny művészi megképződésétől tekint el. Egyfelől a könyv túlzott férfiasága, másfelől túlhajszolt szexualitása miatt szokás hibáztatni Murányi Sándor Olivért. A két – egymásból eredeztetett – vádpontot azonban szintén két, a szöveg jellegéből kikövetkeztethető ellenérvel vélem megtagadhatónak. Mindenekelőtt az, aki a kötetből mint egységről nyilatkozik általános érvénnyel, az minden valószínűség szerint nem olvasta a könyvet. Ha olvasta volna, minden bizonnyal emlékezne arra a fejezetválasztó lapra, amely két, egymástól tematikailag független, nagyobb részre tagolja a történeteket. Ilyenformán a vádpontok is elsősorban a második fejezetre, a „pomóprédikációkra” lehetnének vonatkoztathatók. Másfelől ezek a szövegek – már

műfajmegnevezésükből adódóan is – olyan mértékben vegyülnek a vallásossággal, hogy bizonyos pontjain az olvasásnak természet-szerűleg tevődik fel a kérdés: vajon a szexualitás részletezéséért, avagy a szent tartalom groteszk megvilágításba helyezéséért íródtak meg ezek a pomóprédikációk? Különös, ám mégis természet-szerű vegyülete ez a nemiségnek és az emelkedettségnek – csupán a háttorzongatóan elfogulatlan életszerűség okán. *A legyezőhorgász* című szövegben található az az egyetlen mondat, amely fölles-gesnek tűnt ebben a könyvben. A legyezőhorgásznak feltett kérdésre, hogy miért horgász, érkezik a válasz – nem kevés költő-iséggel –, hogy: „– *Te miért alszol, és egyáltalán: miért lélegzel?*” Aztán szerzőnk magyarul kezd: „*Igy mondta el az öreg lord, hogy életét jelenti a horgászat.*” A műfajjal természetesen megmagyarázható ez a minimális redundancia, azonban az olvasott szövegben bizonyos mértékben a befogadói képességeket alábe-csülönek mutatkozik. Murányi Sándor a könyv egyik bemutatóján azzal „védte meg” novelláinak túlzottan maskulin hangnemet, hogy ő nem nő, ezért bocsásanak meg, ha nem tud úgy írni, ahogy ezt egy nő tenné. Írásait olvasva ebben nagy mértékben igazat is lehet adni neki. Egyetlen részlet nem stimmel: ha már a nemek harca beleszővődik történetünkbe, hozzáfűzném: kijelentésének megfelelően valóban nem tud úgy írni, mint egy nő. Értem ez alatt, hogy amit a nő szemszögéből igyekszik láttatni, kevésbé tűnik hitelesnek, sikerültnek, mint a saját, pontos, akár túlonúl is fér-fiasnak vélhető állításai.

Az első rész egyik reprezentatív darabjában, a *Pér ugrik roha-nó patakban* címűben, a horgászatot mint ősi ösztönt értelmezi át: a rohanó patak partján hangzik el a halálhír és a születés híre. Mu-rányi ironikusan fordul saját kijelentéseire is, és a horgászat újból meg újból megismétlődő rítusa az emberi becsvágy és lemondás szerkezetében hasonló típusú gesztusával kerül megérdemelt közösségbe. A folytonosság csodásan megmáshatatlannak jellegének tökéletes képe a befejezés: „*mert tudja, nincs két egyforma pér, de mindegyik nagyon gyorsan tud menekülni, az Alkalom pedig vissza nem tér.*”

A *medvepásztor* történéseinek részletei egyenként is elbeszél-lés-témák lehetnének: az Erdélyben pénzért vadászó német kocaturista esete, az először hajtani induló fiú, majd a fizikailag tönk-retett külsejű, majd lelkileg megalázott nyomorult ember vívódá-sa, az elcsúfított társát elfogadni nem tudó lány döntése... A gro-tesz és az ironikus határán egyensúlyoz a gesztus, amellyel a Vadá-szok Országos Szövetségének Elnöki Tanácsa kárpótlásul a bal-esetért egy medve ingyen kilövését engedélyezi a baleset után a szerencsétlen fiatalembernek. A fennkölt, a tragikus és a meg-nem-éltségből fakadó megfoghatatlanság együttesét idézi meg az olva-sókban a mozdulat, mellyel a levelet megsemmisíti az írás hőse. És a végtelenül pontos, lelkiismeretes elvárása a szálaknak: „*Megér-tette, hogy senki és semmi nem hibás, s mindennek, ami él – a saját életének is – egyetlen célja van: a lehető legvégső időig meg-maradni és megújulni. – Türelmed. Mit akarsz még? – suttogta magának gépiesen. – Aki túlél valamit, az megnyerte a saját perét,*

nincs joga és oka vádaskodni...” Azzal, hogy ez a kijelentés a zárórész környékén ilyenfajta távlatot nyitja a továbbgondolásnak, úgy tűnik, Murányinak valami sokkal több sikerült annál, mintha oldalakon keresztül taglalja ezen sorok értelmezését. Az egyéni alkotómunka során a megfogalmazott hiteles „történet” sajátá min-nősül: a játék terébe invitálja olvasóját, épp csak a szabályok is-mertertésével. Majd nagylelkűen megosztja a teremtés örömeivel járó izgalmat is.

Rendkívül szellemes, élvezettel olvasható darabok a Pinufiusz Apától származó pomóprédikációk. Murányi nem fél érthetően, izgalmasan írni, sőt, humort, cinizmust csempészni szövegeibe – s kísérletei az esetek jelentős részében telitalálatok. A csipős meg-jegyzéseket még érdekfeszítőbbé teszik az esetenként „kívülről” ismerős utalások, s ez abban az esetben is így van, ha a valóságban mégsem tudjuk pontosan azonosítani az analógiákat. Talán amiatt, mert általános érvényű felismerésekkel van dolgunk, melyek jócskán túlmutatnak egy-egy való életke kapcsolható vonatkozásokon. A „megfeleltetés” szövegek sorában egyébként a *Jézus és a tizenkét violátor* című minden bizonnyal a legfergetegesebb.

Kíméletlen, szarkasztikus, és játékosan nevetető stílusa megkül-önböztethetővé teszi kortársai között, azért is, mert ezen túlmenően: témái sosem erőltetettek, a szöveg nem szétírt, és nem olyan érte-lembe provokatív, hogy az olvasó virtuális kezét elengedje. És vi-gasztalja a szerző erkölcsét féltőket „saját” mondata: „*ha túl közel kerülünk a bűnhöz, az egy idő után elhagy bennünket*”. Örömmel teszem hozzá mindehhez annak, aki nem tudná: Murányi Sándor Olivér jelen kötetével elnyerte a 2007-es év Avantgarderobe-díját. **FARKAS WELLMANN ÉVA**

Murányi Sándor Olivér: *Felnőtt szentnek*. Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár, 2007

Muszk Sándor kötete első felének elbeszélője a szöveg elején, mindjárt a második oldalon azzal nyit, hogyan írt át egy Mózes-Attila-novellát – amely átirattal a „Bóbita” nevezetű gyerekklap szerkesztői között általános feltűnést sikerült keltenie. Nos, igen, Mózes Attilának egyszer majd felelnie kell azért, hogy megrontotta a prózairó ifjakat *Előretolt Helyőrség*-szerte, Orbán János Dénesnek meg hasonló okból a költőkkel kell elszámolnia. Kettejük keze nyoma éppen jól kivehető a jelen kötet két felén, példát mutatva rá, hogyan hathat egyszerre e kétféle szövegvilág ugyanazon logika és stratégia mentén, vagyis hát *egyfé-*léképpen. Igaz, a Muszka-féle csavargóromantika kettejükön kívül is elég masszív alapokra épít még, hogy csak olyan klasszikusokat

Muscalendarium

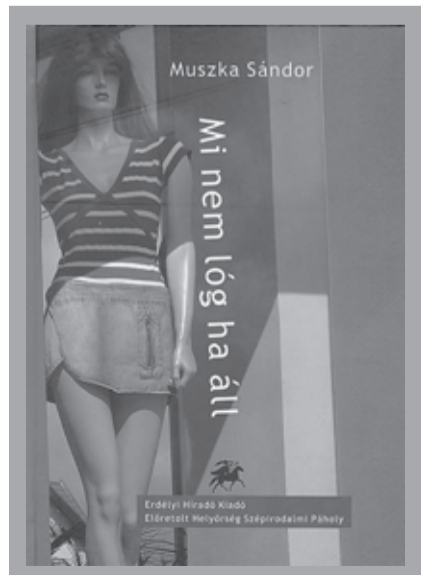
mondjak, mint Villon, Kerouac vagy éppen Ady Endre, hogy az újoroszokról ne is beszéljünk – több ennél nem is kell.

Muszk Sándor könyve öntematizáló, helyenként már-már magamu-togató, szép rajzolatával a *transzközép* egyes szerzőire jellemző hasány kivagyiságnak, annak a bizonyos *nekem van a legnagyobb faszom*-attitűdnek. És bár kétségkívül van ebben valami kamaszos éretlenség, gondos kimunkálás helyett a nagy bemozdásokra-beszólásokra építkezés, azért többnyire még mindig bejön. Ugyanakkor Mózes-től egyvalamit nem tanult meg (illetve több „valamit”, de most elég egy): hogy a prózában minden mondatnak következménye van. Nos, Muszka prózájának nincsen szerkezete, nincs ok és okozat – a pillanatnyi ingereket kivéve, így inkább lesz kerouac-os road-movie, mint mózesi rafinált bűnovella a prózája. Ez persze nem ront semmit a leírt szöveg olvashatóságán – valósággal falatja magát a szöveg, noha az olyan szüette kategóriák, mint valahonnan valahova haladás-elmozdulás, ne adj isten fejlődés, nála nem léteznek. A versek meg mintha csak illusztrálnák-kiegészítik a prózát: íme az elbeszélő vágás „dalai” – aki vágás pedig nagyon e könyv szerzője akar lenni maga. A kép, amelyet magáról igyekszik építeni, túlzásoktól és kihagyásoktól hangos. Ahogyan a prózaszerkezet szellős, a versben a versnyelv, maga a legelemibb szórend lesz hiányos – s az olvasó a mondatokat egészítgetve építi meg magának a szöveget. S noha szellemesnek szel-lemesek is ezek a megoldások, szerencsére Muszka nem vicceli el a dolgot – még csak a nagyon olcsó poénként adódó kétértelműséget sem engedi meg túl sokszor. És ez jó. Más kérdés, mennyire sikerül izgalmasra mindez egy kimondottan ponyva-formátumokat aktíváló-imitáló, úgymond „fordulatos” cselekményű prózai felvezetés után. Bennem első és második blikkre sem maradt meg több a könyv második feléből, minthogy többnyire egyenletesen jó színvonalú versek sorakoznak benne. Jó, de semmi különös...

Nem beszélve arról a biztos érzésről, hogy mindez csak levezetése az első szakasz odahalmozott feszültségének.

Meg egyáltalán... A szerzőnek az az egyértelmű szándéka, hogy saját magát tüntesse fel könyve főszereplőjeként, sajátos szö-vegszerző formaelvű alakul: valóban a szövegekben megjelenő szerep-énképhez-imagóhoz idomul a szövegvilág, még-hozzá a legteljesebb mértékben, mármint hogy az olvasó azt gon-dolja, aki így él, ennél nem írhat pontosabban – vagy másképpen: aki ezt a könyvet írta, az valóban valami ilyesmi ember lehet. A szerzői szerepjátszás sikeressége, úgy gondolom, jól működő tétje e kötetnek, mert fiatal szerzőknél különben ritka, ha be is tudják teljesíteni a szerepet, amelyet maguknak szánnak/kitalálnak. A Muszka építette alak ott van a szöveg mögött. Így lesz ez az ösztönösen szerveződő szövegvilág kész. És lesz levezetése egy az egyben annak a bizonyos életmódnak, amelyet tematizál.

Alapvetően epikus alkot Muszka – a verse is cselekményes, még ha ez a cselekmény-elbeszélés töredék csak jelképes is, vagy éppen érezhetően egy beszédmód működtetésért van csak. A cselekmény pedig nála egyértelműen a meglepetés, a fordulat körül pörög. Nincs moralizálás, legfeljebb valamicske kocma-filozófia utánérzés itt-ott. Például ebben nagyon eltér a mózesi cselekményes novellától: míg az *Üvegcsendélet* és a *Füstkorom* (vagyis az itt leginkább megszólítandó Mózes-kötetek) lassan, málázva hőmpölyögnek, mondandójukat pedig mélyen magukban fortyogtatják, addig Muszkanál minden fenn van a felszínen. Lé-nyeges elem a sebesség – mindegyik írásban tetten érhető a gyakori tempó- és fokozatváltás, illetve a versek mind épp ezt a mozzanatot mutatják. És ebből jön a másik különbözés: Muszkanál – úgy érzem – nincs a szöveg mögött mélyebb jelentés. Az olvasónak az a szilárd

Muszka Sándor: *Mi nem lóg ha áll*. Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár, 2007

meggyőződése, hogy a *Muscariculumot* akár több száz oldalon keresztül írhatta volna még különösebb izzadság nélkül – de akkor sem lenne több. Viszont így, ahogy most van, az olvasóban hiányok tételeződnének – dacára a szöveg olvasóbarátságának, mégiscsak van egy blöffszerűsége az egésznek: mi végre olvassam, ha még magát se nagyon indokolja meg, éppen csak hogy belekezd ebbe is – még eleje meg vége sincs: egyszer csak elkezd, mondja, mondja, aztán ugyanolyan hirtelen abbahagyja. Szerencsére azon-ban ezzel az olvasó már csak a szöveg végén szembesül...

Fordulat, cselekmény: van itt minden – zenekarosdi, feszítvá-losdi, kóborlás stoppelásokkal, magyarországi vendégmunka és zsörtölődés a románózáson (ami egyébként nagyon nagy nyomaté-kot kap – ez az egyetlen „közéleti” vonatkozása az egész kötetnek, és érdemes megnézni, hány kiváló fiatal szerzőnél hagy ez nyomot!), betörés, rablás, menekülés, tömételten ital, és persze a csajok. Ugyanakkor Muszka alvilága nem is alvilág, a szereplők nem foglalkoznak élethelyzetükkel, csak csinálják a dolgot, leginkább a vagányság mutatói szerint rendezik az akciókat, és csak a vége felé bukkannak elő a „megélhetési” szempontok. A verseken fanyar-keserűes íz érződik, balladisztikus-elégikus hangvétel a leggyakoribb, amely jól ellenpontozza a csibészes kivagyiságot-vagányságot. Ez a versbeszéd hiányos-ironikus helyzeteivel folyton Parti Nagy Lajost hozza elő az olvasóból, hangulatával-hangvételével meg a Faludy-féle Villon-átiratokat, de a legtöbb szöveg, mint például a *(Búcsúzni jöttem) Jack Cole daloskönyvét* is esztünkbe juttathatja. És igazából ebben érzem a Muszka-líra legerősebb különösségét: leginkább olyan szövegeket érzek mozgásba lendülni, amelyek maguk is szerepversek (leszámitva persze a jól bemagolt leckét, hogy minden vershelyzet valamilyen szerepből ered). A Muszka-vers maszkok mögé rejtőző szerzők hatása alatt áll – persze hogy maga is maszkot visel.

Az egyik legproblémásabb pont a könyv legelején van: a cím. Van ugyan patetikus hangvétele is, meg profán is, ha akarom – s lehet szórakozni az olvasási lehetőségekkel: „ami nem lóg, hanem áll”, „mi nem lóg amikor áll?” stb. –, de az olvasó mégiscsak leveszi, hogy a hímtagra utal így is, úgy is a legkézenfekvőbben, hiába a lehetőség, hogy belemagyarázhat az ember bármit. Márpedig ez nekem nagyon olcsó poénnak tűnik, a polgárpukkasztó attitűd va-lahogy nem jön be. És a borítólapok közötti szövegnek meg nagyon nincs szüksége erre. De hát a muszkai alapkarakter megint csak ilyen: mit bánja ő, tesz az egészre, akit az ilyen cím felzaklat, annak nincs is szüksége erre a könyvre. Na, ja.

Fentebb arra próbáltam utalni, hogy a szerephez illő szövegvilág kész. De a szerep talán még nincs. Úgy érzem, a muszkai karakter a következő könyvében is folytatni fogja pályáját – és ezen a testhez álló szerepen remélhetőleg bekövetkeznek bizonyos korrekciók. Mert hát Muszka nagyon intenzív, nagyon könnyűkézű író. Hogy vers vagy próza, talán mindegy is, de fejelem kell, az biztos. Az indulat, a hevesesség, az ösztön pedig – maradjon meg. Legyen benne a következő kötetében is.

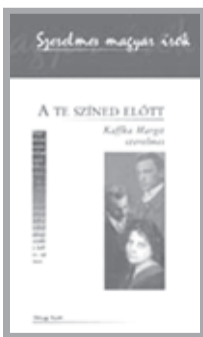
ANTAL BALÁZS

Nagyszabású és nagyvonalú, korrekt és világos, tárgyilagosságában is egyéni megközelítésű, nélkülözhetetlen szakkönyv Romsics Ignác tollából **A 20. század képes története**, illetve a „gyalogos”, illusztrációk nélküli változat: **A 20. század rövid története** (*Rubicon-Könyvek*, 2007). A jól válogatott és csoportosított képek tanúként, hangulatjelenként, unikumként informálnak a vizsgált időszakról. Dialógusba lépnek az írott fejezetekkel, helyenként pótolják, árnyalják, amire nem futotta a terjedelemből. Érthető tehát, hogy a csak szöveges Romsics-könyv kopárabbnak, itt-ott sablonosnak hat. Laikusként a történelmi áttekintés lenyűgözően higgadt, mindig az európai és a világeseményekbe ágyazott, a *Magyarország-reálisokat* tudatosító előadómódját példaértékűnek vélem, de szakmai mérlegelésével céhen kívüliként nem próbálkozom. Jelezhetem viszont, hogy a szűkre szabott kultúra-bekezdések mindig a világművészet és a magyar művészet centrumai felé tájékoznak. Lényeglátók. Nem árt azonban, ha a következő kiadások számára Romsics és a szerkesztő *Rácz Árpád* pontosítják az adatokat, ahol szükséges. Nem indokolható, hogy a címszavas *Időrendi összefoglalásokból* esztendők maradjanak ki: ilyen közleges periódus(ok)ban a krónika számára nem lehet „üres” év. Jó néhány hibás adat, adathiány is bosszantó (pótlendő a 2005-ös halálozási évszám Arthur Millernél stb.). A két mutáció textusa nem teljesen azonos, így a „Képes”-ben Kertész Imre születési adata helyes, a „Rövid”-ben téves és pontos évszám áll szomszédosan. Megannyi könnyen korrigálható apróság. De egy tudósi zenitjére érkezett történész lenyűgöző vállalkozása akkor tökéletesen hiteles, ha az egyébként roppant jó szolgálatot tevő „keretes”, „színes” anyagokig minden makulátlanul precíz – s a labdarúgó Arany-csapat két hátvédjének a neve sem felcserélve olvasható (Buzsánszky, Lóránt, Lantos a helyes sorrend).

Gintli Tibor és Schein Gábor a *Jelenkornál* bocsátotta közre **Az irodalom rövid története** című összegzésének II. kötetét (*A realizmustól máig*, 2007 – kapható újra az I. rész is). Barátaim, legközelebbi egyetemi, tanszéki kollégáim munkájáról lévén szó, lehetek esetleg elfogult. Mégis szilárdan úgy vélem: a tömörségében is széles áradású, markáns – helyenként érezhetően-vállaltan szubjektív hangolt, a szerzők kedves íróinak és meghatározó kutatási területeinek valamelyest engedő – irodalomtörténet épp azt beszéli el, amire ma az irodalomértésben elsődlegesen szükség lehet (nem csupán a felsőfokú oktatás és az inycen érdeklődés szintjén). A Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztésével készült *A magyar irodalom története* (2007) hasonlóan e szerzőpáros is nyitott a többes számra. Az ítéletosztó helyett az ajánlatot tevő feldolgozásra. Nagy erényük az irodalom, a változásfolyamatok mögött a filozófiai és esztétikai háttér megvilágítása, az antropológiailag végiggondolt történetiség. Fejezeteik arányosak (a dráma sem mostohagyerek; van szavuk az indiai regényről is), áttetszőek (egyértelmű, mikor miről – és miért arról tájékozódhatunk), impulzívok (bekezdésnyi okfejtésekbe, portrékba is elültetnek egy-egy vitamagot). A tényhelyesség náluk is tökéletesíthető. A lényegibb dilemmák közül kettő-három: ha nem csupán a lezárt életpályák vizsgálhatók kiemelten (Mroček, Kundera nyomtatékosan szerepel), akkor erre többek között Juhász Ferenc is rászorgálna. Tar Sándor joggal kap önálló méltatást ma – nem illetné meg ugyanez a tegnappól, a Nyugatosok sorából Tersánszkyt, Nagy Lajost?! *Az Anyám könnyű álmot ígér* említése nélkül leírható-e a modern magyar regény műfaji széttagozódása? Miért nincs egy árva szó sem (mellékes utalásoktól eltekintve) a Szabó Magda-jelenségről; a legolvasottabb rangos költők közé tartozó Kányádi Sándorról, a Jókai Anna-életmű kérdéseiről? Gintli és Schein könyve nem elitista, mégsem mutat elegendő empátiát bizonyos irodalomszociológiai jelenségek és egyes kérdéskörök (a Hetek, a Kilencek költőcsoportok legjobb poétái; az ún. magas irodalmi sikerkönyvek – Varró Dániel stb.) iránt. Egészében a munka bizonyosság a hagyományosabb irodalomtörténet-írás diszciplináris lehetőségei, el nem veszett aktualitása mellett. Két, tárgyat szerető és értő fiatal tudós úgy *prelegál*, hogy a literatúra, az alkotások (és a problémák) értéséhez nyer meg irodalomszeretőket.

A Nyugat folyóirat centenáriuma évében a reprezentatív kiadványok, a konferenciák lenyomatai főleg ezután (az ünnepi könyvhétre és őszre-télre) látnak napvilágot. A korszakos folyóiratra emlékezve szolgáltatassunk némi igazságot a Gintli–Schein szerződuó művében teljességgel mellőzött **Kafka Margitnak**: **A te színed előtt** című összeállítás (*Kafka Margit szerelmei*) a *Kelecsényi László* által koncipiált és szerkesztett *Szerelmes magyar írók* sorozat egyik legérdekesebb kötete (*Holnap Kiadó*, 2006). A szemelvénygyűjteményt szerkesztő **Borgos Anna** bevezetője a „nőirónak lenni” kérdéskört is érinti. *Az első vonzalmak* fejezetét követően Fröhlich Brúnó (az első férj), Sassy Attila festőművész, Osvát Ernő, Papp Viktor zenei szakíró, Szabó Dezső, Ady Endre és Bauer Ervin bakteriológus (a második férj) alakjában testesülnek meg Kafka szerelmi életének létszemélyei (s másutt azok is, akikről – azaz önmagáról – később kritikus véleményem volt). Mivel Kafka Margit érzelmi élete (oeuvre-jével összefüggésben) sokkal kevésbé közismert, mint a sorozatban ugyancsak jelen levő Jókaié, Madáché, Juhász Gyuláé, Adyé és másoké, itt különösen

bőven fakadnak új ismeretek. Borgos Anna például „a nagy Ő”, Bauer Ervin halálát már (helyesen) a sokáig vélt 1942-nél (ÜMÉL I., 2001 stb.) korábbra, 1938-ra datálja (kivégezték a Szovjetunióban – *kémkedésért*). Amennyiben a férfi (Balázs Béla öccse) 1919-es emigrálásakor Kaffka iratainak egy részét is magával vitte, vajon ezekből előkerülhet-e valaha valami...? A(z első) feleségénél tíz évvel fiatalabb Bauer tudósi elméletei egyébként manapság komoly figyelmet keltenek. A dizekvilíbrium: „a permanens egyensúlytalan állapot” foglalkoztatta. Összefoglaló munkája a bizonyítási eljárás hiánya ellenére új kiadásokban férhető hozzá, magyarul is. Nota bene: vajon a

Tarján Tamás Szemmagasságban

Történetté múlik minden

fantáziája helyett a sorsából és megfigyeléseiből gazdálkodó Kaffka Margit, a dzsentrí krónikása és a női lélek fényképésze nem a (társadalmi és személyes) „permanens egyensúlytalan állapot” írója volt-e...?

Szabó Dezső kötetének (**Tanulmányok, esszék** – 2007) közreadásával nagy feladatot vett magára a *Kortárs Kiadó* sorozata, a *Magyar remekírók*, mely eddig nemigen élt a lehetőséggel, hogy valamely sokoldalú életműből csak egy szegmenst ragadjon ki, annak is csak erősen rostált válogatását nyújtsa, és a szemelgetésen belül több írásból csupán részleteket publikáljon. Talán szerencsésebb lett volna, ha a válogató, szöveggyűjtő, jegyzetíró *Gróh Gáspár* alapos munkájának a más karakterű sorozat új folyamában, hanem önálló kiadvánnyal kerül kezünkbe. Ugyanakkor Szabó Dezső kétségkívül erősen a jelenhez szóló, polemiajogerjesztő író-gondolkodó (akinek – legtöbb nyugatos társához hasonlóan – még soha nem jutott életmű-kiadás, pláne kritikai kiadás nem. Erre kevés is az esély; Gróh jelzi, miért). A fejezetcímek közül *Az irodalom mint társadalmi funkció* pontos, a *Szellemi életünk tragédiája* (többek közt Horváth János Petőfi-könyvének értelmezésével, az *Ady arcához* című szöveggel) félrevezető, *Az ellenforradalom természetrajza* ciklus pedig még problematikusabb. Amennyiben sikerül Szabó Dezső itt közölt írásait kontextusba állítani (nem csak az említett Nagy Péter- és Gombos Gyula-féle monográfiák foyatékosságai felől nézve – hiszen áll rendelkezésünkre új, s megint csak vitatható szakirodalom is), a szerző szépirói produktumaira ráolvasni e hatszáz oldalt, akkor rengeteg intellektuális izgalmat tartogat a stílusdinamika által is feldúsított tanulmányok, esszék kötege. Ha nem, tanácsotlanul pislanthatunk olyan felhorgadásokra, mint a *Sületlenség: Tamási Aron könyve*, s részletté zsugorítva az *Ede megevé ebédem*. A Szekfü-vitászöveg is óvatosságra intő fénytörésbe kerül.

Krúdy Gyula Összegyűjtött Művei sorozat lankadatlanul iramlik relatíve közeli kiteljesedése felé. 10. kötetként a *Regények és nagyobb elbeszélések* 6., 11. kötetként a *Publicisztikai írások* 2. készült el (mindkettő *Kalligram Kiadó*, *Pozsony*, 2008). Tető alá hozásukban a két sorozatszerkesztő, *Kelecsényi László* és *Bevezeky Gábor* a döntő érdem). A regények négyesében ott ragyog az *Aranykéz utcai szép napok* és az *Őszi utazások a vörös postakocsin* is, ám ezúttal érdekesebb az elfeledett *A 42-ös mozsarak közzététele* (ennek alapján követte el *A negyvenkettes zenélő mordály* című paródiáját Karinyth). A publicisztikák foglalta (1895. december–1900. január) kisebb kaliber, de újszerűbb csemege. A jegyzetelés egyik s másik kötetben is megint mutatkozó eklektikáját, következetlenségeit továbbra sem értem. Azt sem, miért kell függelékben cikkeket közölni, „melyeket nem Krúdy írt”. S ha netalántán mégis ő, akkor más a meghatározásuk, és a talán Krúdy által írtak közt van a helyük.

Fodor András és Takáts Gyula levelezése (1948–1997) az *Irodalmunkforrásai* sorozatot, abban a leveleskönyv-kiadásokat dicséri (*Pannónia Könyvek*, 2007). A két költő – egykor tanár és diákja – átlevelezett fél évszázadot. Személyiségük tükré, milyen hangnemben, mikor írtak egymásnak (a retorikus emeltség, a hódoló kölcsönös elismerés fordulataitól nem idegenkedve, literatús helyzetértő bölcsességgel, az [ön]íroniától helyesebben meg nem legyintve). Ha ehhez a rokon köteteket (főleg a Csorba Győző és Fodor közti levélváltások dokumentumait) csatoljuk, külön pécsi irodalomtörténeti alfejezettel, sajtósági 20. századi panorámával is gyarapszunk. *Pintér László* (Csorba veje) a már-már mintaszzerű hozzáértésre szert tett nem szakmabeli szöveggyűjtő odaadásával igyekezett vigyázni a korrespondenciát. Sajnos a jegyzetelés ez esetben sem patyolat tiszta. A Kerégyártó István (1938) irodalomtörténettel összecszerelt Kerégyártó István (1953) íróról sejteni lehetett volna: kora tizenévesen nem Takáts Gyula kritikus

hátbátamadásával volt elfoglalva (egyébként a kipécézett bíráló sem – de F.A. és T. Gy. levelezőkönyve többek közt érzékenységek, indokolt és indokolatlan bántódások könyve is).

Karinyth Márton visszhangos sikerű (és terjedelme miatt kárhóztatott) *Ördögörcs* című könyvével hozza összefüggésbe **A vihar kapuja** (*Színművészeti főiskolások '68–'73*) című kötetét (*Ulpius-Ház*, 2007), mely – úgy mond – „egy családregény eleje”: „kulcs és bevezető” ama Karinyth-familiáriumhoz. Ez épp a legvékonyabb szál (tanulmányi, doktorképzési keretek közül induló) beszélgetés-szövedékben. Karinyth egykori főiskolai rendezőosztályának tagjaival, a különböző utakat befutott volt osztálytársakkal (Ascher Tamás, Valló Péter, Meczner János, Szöke István és mások) beszélgetve rekonstruálja a nevezetes '68-as évben kezdett tanulmányai idejét. A közösséget; a közösség hiányát. Karakterüket, tehetségüket, terveiket. A volt (és megmaradt?) őszinteséget; az őszintétlenséget. Sikerről, sikertelenségről való gondolkodást. Érdekes önarckép kerekedett, szerkesztési döccenőkkel, a kivülálló számára feloldatlan, „kínai” beszúrásokkal. (Abban az öt esztendőben – bölcsész *évfolyamtársaként* – sokat jártam át a Színművészetre. Sok mindenre másképp emlékszem. De nekem sem az emlékezet tökéletessége a legerősebb oldalam.) Dokumentálni – *necesse est*, bármily csalfa a memória. Hiszen K. M. osztálytársai közül ketten már nem is élnek...

Vadászom a könyvekről szóló könyveket. **Michal Ajvaz** (1949) cseh író **A másik város** lapjain egy könyv titkát szeretné megfejteni az én-beszédű főhős (*Kalligram Kiadó*, *Pozsony*, 2007 – fordította *Benyovszky Krisztián*). Prága jobbára számunkra is ismert – vagy épp teljességgel ismeretlen – negyedein, helyszínein át vezet a stációs út. A tér- és időtűz az egy mélyvilági-magaslati „másik” várost nyit meg a narrátor számára. Intenzíven működő, de nem szárnyaló képzelet lel rá a valószínűtlenül valószínűre, éli át és értelmezi a virtuális locust. A feltáruló rejtelmek expressis verbis történő szimplifikálása, a kérdések és kommentárok túlzó segítőkészsége sokat elvon az álomszerűségből, a matéria sejtelmességéből: így a 8., *A pohoeleci bisztró* fejezet élén a fölösleges kérdés, mely szinte az egész műnek élet veszi, a Károly híd epizódjában a költőiség erőltetése. A valóság megkettőzése azonban – s a regnáló könyvmotívum – elegendő epikai érdekességet, tanulságot tartogat, hogy létünk függőnyei mögé kívánjunk kukkantani.

A költészet napjának hónapja ne müljék el verseskönyv nélkül. **Sebők Éva** kötete, a **Mibenlét** (*Széphalom Könyvműhely*, 2007) egy roppant termékeny alkotói időszak kötöttebb formákat megtörő vállalkozása, mely továbbra is kemény anyagú verseket vet ki magából. Pedig rengeteg a nyelvi játék, az emelkedett versbeszédet a közbeszédhez közelítő frapánus megoldás, a szövegbökkentés, a humoros elem. Mégsem kenderőzhet, hogy az elmúlás a téma, a halál a megszólított, a komolyság a tónus. Nyolcvan életév és a kiteljesedett költői pálya tapasztalatai összegződnek a könyv legjellemzőbb tipográfiai jegyében, írásjelében: a százzsám vetett gondolatjelben. Ennek segítségével Sebők Éva olyan közbekezelés, értelmező attitűd mondatképzést valósít meg, amely egy lelki metronóm ketyegésére, „áll! – indulj!” ütemére olvastatja, játékonyan bonyolítja az egyszerűbb szerkezeteket is. Elválnak-összecsúsznak a fragmentumok, melyeket nem feltétlenül szervez a rím. „Nem-lét emlék – életben / amit egyszer éppen édes / énekemet énekeltem én / leheltem – / egyszer csak létre keltem. / Lépre mentem. // Azóta – tán ezer éve – / vagyok élő vagyok lélek / vagyis: élek / és egyre csak azt próbálom / felidézni amit akkor / – édes ének – / énekeltem / én – leheltem – / mielőtt még létre keltem” – játszik kicsit *weöressándorosan* az e, é magánhangzók zenéjével, a magas–mély hangrend váltásaival, a gyermekdal és a bölcséleti líra szélsőségeivel a *Tejkút-rímek*. Akad néha keresettség, ki nem tisztogott törmelék az összességükben igen szép ámulatversekben, melyek egy teljes élet metamorfózisait pásztázva azt puhatojják óvatos-finoman: mivé tárgyiasul, légiesül, szellemül, tűnik, érkezik a szöveg-nyomataiban megörökített *állandó változó*.

Április – nemcsak 1-je miatt – a derű hava is. Tartalmas, mosolygató *kikapcsoló* olvasásra ajánlom a **Ben Schott** nevével fémjelzett **Schott-féle sokmindentudót** (*Athenaeum Kiadó*, 2007 – fordította, magyar szem és fül kedvéért kissé átgyúrta: *Fejérvári Boldizsár*). A kötetkéből érdemes például a német mutációt is beszerezni!). „Enciklopédia? Szótár? Almanach? Antológia? Lexikon? Kincses ládikó? Halandzsza? Közhelygyűjtemény? Vademecum?” – kérdez műfajára a kompiláció, s ránk hagyja a jökdévi feleletet. Tudatja (például), mely személyek és szervezetek részesültek kétszer Nobel-díjban (mindez a rögbicsapat felállításának ismertetése után fészkel el magát), válogathatunk híres irodalmi idézetekből, és betekintést nyerhetünk a melltartóméretekre. A Big Mac összetevői ugyanúgy nem hiányoznak, mint a védőszentek névsora, a szabdközüvesség harmincharom foka (az inastól a legfőbb felügyelőig), egy-két elképesztő palindrom (oda-vissza mondat) – és a csokornyakkendő-kötés szertartása. Ki mondaná, hogy mindez „nem irodalom”? Hiszen az 1990-es években Esterházy Péter is megírta már, *Amit a csokornyakkendőről tudni kell...*

A Lucidus-kiadó „Kisebbségkutatás Könyvek” sorozatában nemrégiben világoskék kötésű könyv jelent meg, a változatlanul erős Dsida-kultusz jegyében. Összefügghet ez a tavalyi Dsida Jenő emlékével (a költő 1907-ben született), de azzal is: nem csak hogy kritikái kiadása nincs még a modern magyar költészet kiemelkedő alakjai között emlegetett Dsidának, de még összegyűjtött művei sem kerültek fel egy kötetben a könyvespolcra. Igaz, addig felelhető verseit és műfordításait *Légy már legenda* címmel kiadta a Püski kiadó még 1997-ben és a Nap kiadó sorozatában létezik egy jól szerkesztett kritikái breviárium (*Tükör előtt*), de egyrészt mindig kerülnek elő újabb, ismeretlen Dsida-versek és fordítások – az *Irodalmi Jelen*

Szövegek Dsidától és Dsidáról

is közölt ilyen! –, másrészt pedig a költő újságcikkei és kisebb írásai eddig sárguló erdélyi hírlapok hasábjain lappangtak.

Ezért, meg sok minden másért is örülhet az olvasó ennek a Pomogáts Béla által szerkesztett *Dsida Jenő emlékkönyv*nek. A 377 oldalas kötet öt részre van osztva, amiből az első két rész Dsida saját verseiből és prózájából, a többi pedig kritikusok verselemzéseiből, recenzióiból, illetve hosszabb tanulmányaiból válogat. Az eredeti Dsida-szövegek egyike-másika még annak is meglepetést okozhat, aki jól ismeri Dsida líráját – sokan elfelejtik, hogy Dsida Jenő polgári foglalkozása az újságírás és szerkesztés volt, és rengeteg cikket kellett írnia, hogy hivatásának megfeleljen. Így örömmel olvashatjuk az emlékkönyvben nem csak Ady-értékelését (*A félszáz esztendő Ady Endre*), aminek a hangneme még kicsit régimódi patetikus, a korábban „modernként” elmarasztalt Adyt már a klasszikusok közé sorolja, de más írásait is, például Kosztolányi 1934-es és Szabó Lőrinc 1935-ös erdélyi látogatásáról. Az *Emlékkönyv* recenziókat is közöl Dsida tollából, ami azért érdekes, mert míg a pályakezdő Szemlér Ferencet „izmos tehetség”-nek nevezi, Wass Albert verseskötetéről írt rövid bírálatában (*Pásztortűz*, 1929) nem hallgatja el, mennyi költői utánérzés van ennek az egyébként Dsidának rokonszenves fiatal szerzőnek a kötetében. De az itt közölt recenziók közül kiemelkedik az *Erdélyi Helikon*nak József Attila *Dönts a tőkét, ne siránkozz* című versfűzetéről

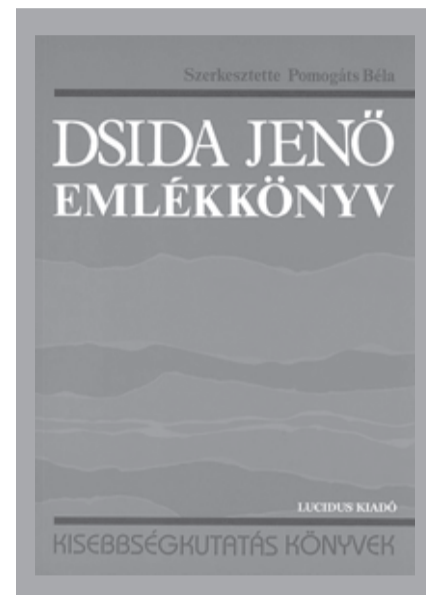
írt kritikája, amiből kitűnik, hogy bár Dsida nem szereti magyarországi költőtársa programverseit, őt különleges tehetségnek tartja, aki, és ezt érdemes szó szerint idézni: „az Ady Endre költői útjának első igazi és helyes folytatója” (129 o.) Azt hiszem, ezt így a magyarországi kritikusok közül még nem sokan írták le 1931-ben.

Dsida több útleírást közölt, főként az *Erdélyi lapok* hasábjain. Ezek inkább élménybeszámolók, mint szabályos útleírások. Közülük a *Magyar karaván Itálián keresztül* című hosszabb tudósításból közölt részlet elég gyengén megírt és közhelyes bemutatása egy római zarándokútnak. Ennél sokkal érdekesebb a korábbi *Felfedezem Moldovát* című írás Dsida rövid katonaszkodásáról, illetve szerencsés leszereléséről. A mintegy huszonhárom oldalra rúgó szövegből megtudjuk, milyen szörnyűek voltak Románia közlekedési viszonyai a harmincas évek elején, mennyit és hány átszállással kellett utazni, hogy a kolozsvári magyar újságíró elérje a moldovai Falticeni-t, ahová katonai szolgálatra beosztották. Falticeni egy elképesztően piszkos és mai szóval, „lerobbant” hely, ahol nincs ivóvíz, sőt mosdóvíz sem, azt 15 kilométerrel hordókban hozzák be a városba, a fogadóknak a nagyvárosi ágyra járást megszegyenyítő körülmények között alszanak az emberek – az első napon Dsida például Pinkelstein bácsival, a fogadóssal (és alighanem számos bolhával) kénytelen egy ágyban aludni. De más moldovai helyeken, Romanban, sőt Jászvásárban (Iași-ban) is ilyenek a szállodai viszonyok, bár az igazság kedvéért Dsida megjegyzi, azért az utóbbi „nagyon csinos, barátságos város”. Moldovai naplójának nincs ugyan különösebb szociológiai értéke, de vannak írói kvalitásai, s gondolom, a korabeli erdélyi magyar olvasók is elégedetten olvashatták, mennyire mások az ő életkörülményeik, mint egyes moldovai települések szerencsétlen lakóié. Dsida katonaság-kálváriája végül is jól végződik – háromheti bolyongás után leszereléssel és meleg kádfürdővel Kolozsváron. Ő, a nyugati civilizáció áldásai!

Avatott tollú Dsida-verselemzéseket is közöl a könyv, a többi közt Rónay György, Lator László és Láng Gusztáv tollából. Az utolsó rész a recepciótörténeté, ahol Jékely Zoltán többször is szerepel, nem mindig indokoltan. Ez a rész nincsen dátumozva, de érdekes, hogy Rónay György 1944-es cikke után a következő miért Áprily Lajos 1958-es bevezető szövege az akkoriban Budapesten kiadott Dsida-kötethez. Más szóval, az 1956-os és a korra nagyon jellemző romániai Dsida-vita körülményeiről itt csak Marosi Ildikó kötetzáró tanulmányából szerez tudomást az

olvasó, pedig nyugodtan be lehetett volna venni a gyűjteménybe Panek Zoltán ezzel kapcsolatos szövegét is, amit 1993-ban készített egy magyarországi lapnak. 1958 és 1982 között Jékely rövid méltatásain kívül is jelentek meg írások Dsida Jenőről – a nyugati emigrációban. Ezeket Domokos Mátyás már ismerte és beválogatta a *Tükör előtt*-be, Pomogáts Béla azonban nem fordított rájuk kellő figyelmet – vajon miért nem? A recepciótörténet akkor teljes, ha nem csak az Erdélyből elszármazottak Dsida-melletti magyarországi állásfoglalásait jelezzük, hanem azt is, hogy az emigrációban létezett Dsida-szakirodalom, amit a többi közt Láng Gusztáv felhasznál az *Angyalok citeráján* szerzőjéről írt tanulmányaiban. S ha már itt tartunk, a Lucidus kiadó, illetve a szerkesztő megengedhetett volna magának egy névmutatót a könyv végén. A *Dsida Jenő emlékkönyv* így is hasznos olvasmány azok számára, akik többet szeretnének tudni erről a fiatalon elhunyt költőről, akit (még ha egyeseknek nem elég „modern” is), a két háború közötti erdélyi magyar irodalom legjobb lírikusai között kell számon tartanunk.

GÖMÖRI GYÖRGY

Dsida Jenő emlékkönyv. (Szerkesztette Pomogáts Béla), Lucidus kiadó, Bp., 2007

Még bele sem lapoztam, csak a kezemben tartottam a kolozsvári Buday György-emlékkönyvet, s máris megbántam, hogy nem tettem félre minden más feladatomat, s nem álltam kötélnek Cseke Péter, a kiadvány szerkesztője felkérésének, hogy vegyek részt magam is a művész szellemi hamvainak a hazahozatalában. Nem azért, hogy újratemessük, hanem éppenséggel azért, a könyv által új életre keltsük szülőföldjén az örökérvényű Mű iránti tiszteletet Erdélyben, „akit” annál jobban szeretett, minél messzebb került tőle.

Sajnálom mulasztásomat, mert Cseke Péter mindig gondolkodás-műfaj-és tett-közeli társam volt írásban és cselekvésben egyaránt, és mert Buday György iránt ugyanolyan adósság kö-

Metszetkönyv – Buday Györgyről

telezne, mint egynémely más nagy erdélyi művész iránt, akiktől mindig elsodortak a napi művészeti-írói-szerkesztői teendők, akikkel szemben talán már sohasem fogom tudni adósságomat leróni. Ezt az adósságot ezúttal sem törleszthetem, sőt még arra az előlegezett bizalomra sem válaszolhatok nyugodt lélekkel, amelyet a szerkesztő úgy fogalmazott meg, hogy írjak bármit Budayról, mert azt másvalaki ügysem írhatja meg helyettem.

Viszont ha már elhajoltam a célzás elől, úgy reméltem, hátha eltalál egy olyan szerzőt, aki pontosan azt tűzi ki maga elé, amit én szerettem volna megvalósítani, ha a témához ülhettem volna: megírni végre egy, az egész életművet átfogó, az életmű egészére láttató esszét vagy tanulmányt.

Nos, ha valaki olyan mohón és boldogan olvassa össze az emlékkönyv írásait, s képzeletben kitölti a köztük lévő hézagokat, a részletekben amúgy virtuálisan benne rejlő kötőanyaggal – akkor valóban összeáll a teljes pályakép.

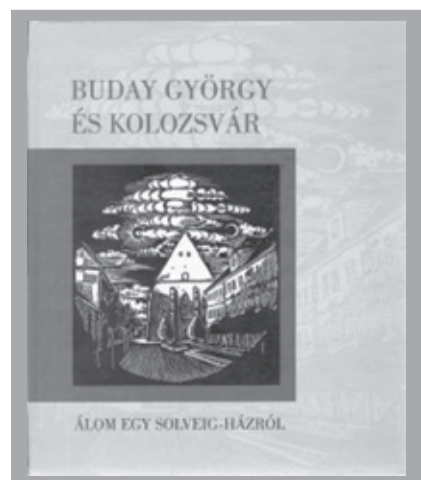
S noha nem ez volt a kötet rendeltetése, hanem az „életkép” rajza, háttérben a Farkas utcai öböllel s a kikötővel, ahová többé vissza nem hajózhatott, miközben egész életében innen merítette a felhajtóerőt – egy monografikus, elemző összefoglalás (az írásokban és jegyzetekben egyébként szórványosan felbukkanó és más források megközelítően teljes bibliográfiájával) a magyar művészettörténet-írásban is nagy hiányt pótolna. De lám, éppen ezért oly becses ez a kiadvány, mert akkora fénykört von Buday György öröksége köré, hogy még az önhibájukból körön kívül rekedtekben is felébreszti a lelkiismeret-furdalást; hiszen mi más lehetne szerkesztő és olvasó válasza a fenti fontoskodásra: „miért nem írtad meg Te?!”.

Így jár a farizeus ember. Most közben magam is, önkéntelenül is nem szakíroként, hanem olvasóként olvastam a könyvet, hiszen valamennyi szöveg tartalmaz olyan személyes momentumokat, amelyek a művésszé válás folyamatán túl, egyetlen személyes életúton át a magyar kisebbségi sors (mert Szegeden is

kisebbségben voltak nemzedéke legjobbjai!) két világháború közötti történetét egészen másképpen, úgy elevenítik meg, ahogyan csak egy alkotóember élte/élhette meg. S noha bizonyos adatok, időpontok, események több írásban ismétlődnek, (de ezek az átfedések is szinte szerkesztői-pedagógiai leleményként érvényesülnek, hiszen ily módon rögzülnek szilárdan az olvasó tudatában, úgyhogy a kötet végére érve mindenkiben összeállhat egy kismonográfia...), úgy is olvasható, mint egységes, összefüggő, post mortem emlékirat.

Eletének legdrámaibb s egyben legfelemelőbb tanulsága/tanúsága, hogy ez a világhírű művész hazáján kívül élte meg a kisebbségi sorsot, hiszen 17 éves, amikor el kell hagynia Erdélyt, de korszakai firtatóinak hatvanas éveiben is ezt válaszolja: „Amennyire én magam meg tudom ítélni – márpedig saját munkámat is élénk kritikával figyelő ember vagyok –, a különbség a hazai, majd a külföldön született metszetek között csupán az életkörülmények változásából következett, és az ihlető anyag nemzet-felettivé való kiszélesedéséből adódott.” Majdhogynem azt mondja ki, hogy ő Londonban is erdélyi művész maradt. Hogy ugyanazzal a habitussal illusztrálta a világirodalom remekműveit, mint amely a *Boldogasszony búcsújában*, a *Székelly népballadákban* vagy *Arany János balladáiban* az erdélyi lélek ragyogásának és végveszélyének a látnokává avatta. Hogy *Athéni Timon* arcának 10 felvonásában ugyanaz „az ember tragédiája” zajlik, mint amit a szegedi fiatalokkal együtt tapasztalt meg falujáraikban, a magyar kultúra ősrétegének a pusztulásában.

Parasztságföltésének tükrébe visszaillesztve elkerülhetetlen a számonkérés: hányszor lehet a magyar parasztságot megölni?! Hiszen a huszadik században legalább négyszer vagy ötször kellett elszakadnia, fosztották meg földjétől, kényszerítették elvándorlásra vagy „pályamódosításra”, szellemi hagyományvesztése pedig folyamatos. Hihetetlen az az érzéketlenség és közöny, amivel ezt a folyamatot egy évszázadon keresztül karba

Buday György és Kolozsvár. Esszék, tanulmányok, levelek, visszaemlékezések. Szerkesztette: Cseke Péter. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2006

tett kézzel nézte végig a politika és az értelmiség tetemes hányada, nem látva vagy nem akarva tudomásul venni, hogy nem egy osztály, hanem a nemzet értékvesztése zajlik a parasztság halálaiban. A két világháború között a népiek megkísérelték fékezni a folyamatot, és voltak még Szegedi Fialatok és Erdélyi Fialatok és Sarlós mozgalom, de ha nem fedezi fel idejében a maga számára a fametszetet, talán Buday is együtt ég el e mozgalom névtelen apostolaival.

A kolozsvári Buday-könyv (minden szempont szerinti) gerincében a Jancsó Bélával folytatott levelezés áll, és ebből tudjuk meg, mit vitt magával lélekben és tudatban Angliába. (Persze Jancsó Bélát is újra felfedezni!) Azt írja Jancsó 1933-ban az Erdélyi Fialatokban: „A grafika nagyon erdélyi műfaj, és nagyon erdélyi kifejezési anyag a fa. S nagyon erdélyi műfaj a ballada.” Szeme előtt lebeghettek a gótika templomi szobrai, a kalotaszegi és székely boronaházak, kapuk, a virágos reneszánsz kazettái és karzatai, a barokk szentek, de már a fiatal Szervátusz Jenő expresszionizmusa is. S hogy a grafika valóban milyen kiemelt szerepet játszott Erdély művészeti önkifejezési kényszerében – akár Barabás Miklósig visszagondolhatott, aki az 1848 előtti reformkortól kezdve, tehát a fotó előtt, a fotót helyettesítve a magyar művelődéstörténet olyan arcképcsarnokát rajzolta meg, amely egyszerűen pótolhatatlan lenne és nélkülözhetetlen.

De azt lehet még Jancsó sem tudta, hogy Nagy Imre Zsögödon ugyanabban az évben, 1924-ben tette rá a kezét az első dúcra, amikor a Buday család elhagyta Kolozsvárt. S hogy a fametszet megvilágosító, villámló fekete-fehéjének az ideje jött el a 30-as években a Kárpát-medence keleti felében, az megint csak összefügg a Trianon által generált s lefojtott feszültségekkel, még ha ezt a világot s benne a magyarországi kuratórium nem is ismerte fel, amikor az első magyar metszetkönyvet a *Boldogasszony búcsúját* a Magyar Bibliophil Társaság az év könyvének minősítette, majd négy évre rá Gy. Szabó Béla *Liber Miserorum*át; de az életmű kiemelkedő vonulataként ugyancsak a 30-as években születnek meg Nagy Imre metszetei, s a debreceni Gáborjani Szabó Kálmán *Parasztkok* című sorozata is 1936-ban lát napvilágot.

A huszadik századi erdélyi művészet mindkét szenvedélye: az expresszionizmus és a szürrealizmus a népi élet és a népi kultúra impulzusaiból merítette erejét és ihletét; a fametszet pedig Dürer óta olyankor ismétli virágzását, amikor új erkölcsi parancsokat kell – immár nem kötáblára, hanem fába metszeni. Ez a két áramkör interferált Buday tevékenységében, ezért tudta az avantgárd hullámai fölött is megőrizni szemléletének érvényességét, technikájának vonzerejét, akkor is, amikor ezt a munkai ingyenes eljárását lassan már sehol sem gyakorolták. A kötet lenyűgözően sok irányból összegyűjtött írásai új metszetkönyvbe fűződnek, mely metszetek ezúttal Buday György életművének és személyiségének eddig túlságosan is sötétben (feketében) hagyott tömbjét bontják fel, borítják el mindenképpen Kolozsvár felé mutató rajzolatukkal.

BANNER ZOLTÁN

A lírai beállítottságú, míves költői formát igénylő olvasót szólítja meg (e kötet) elsősorban – írja bevezető-ajánló soraiban – „erban Foarþá. Tömör megfogalmazás. Valóban, a szerzőpáros (erban Foarþá és Eszteró István) megismerni, megérteni, velük együtt érezni, látni, hallani különös élmény. A „Concertino” (kisebb, egytémales versenymű) két nyelven hangzik fel. Egyedülálló kísérlet, hogy a költők kettős minőségben, szerepben mutatkoznak be: mint műfordítók és alkotók. Igaz, az Eszteró-versek fordításába belép a „harmadik” is, Gábos Ildikó, így a négykezes kiskoncert határozottá válik, de ezt már alig veszi észre a versolvasó. Illetve, ha észreveszi, az Gábos Ildikó javára irandó.

A kötet célja megismertetni a magyar olvasót a román irodalom egyik nagy „különcének” költészetével, illetve Eszteró István verseit a román olvasóval. Előlegezzünk, mindjárt az elején egy értékítéletet: a vállalkozás sikerült! A kötet ugyanakkor lehetőséget ad azoknak, akik mindkét nyelvet (a román és a magyart) ismerik, hogy a műfordítás művészetébe bevezessék őket a párhuzamos, kényelvű szöveg összehasonlításának felkínálásával. Mindkét esetben tagadhatatlan az élmény. Az alkalmi „zenekarban” nincsenek bántó disszonanciák, szóferdítések, gondolat-éjtések. Ennél több a szín, a hangulat, a játék, mely a versformához idomítja a szavakat. Nem párhuzamos fordítás, hanem az egyéni, sajátos költészet „jelkulcsának” megtalálása. Ez utóbbi megállapítás különösen a Foarþá-versekre érvényes, mert nála a játék mögött olyan mélyvonulatok rejtőznek, amelyek az emberi lét végtelen területeire és a véges élet mindennapi problémáira összpontosítanak.

erban Foarþa a múlt század hetvenes éveinek közepén vonult be (diadalmasan) az irodalomba, a temesvári Phoenix együttes számára írt dalszövegeket. Szavak mögött parázsló lázongás, az új konok akarása repítette az együttest a magasba, lett egy új, másként gondolkodó-érző nemzedék eszményképe. A költőnek még bizonyítani kellett. Elindult a román nyelv új területeinek felfedezésére. Jobb „útikalauz”, mint Ion Barbu, aligha lehetett volna. Foarþa elmélyedt Barbu szövegeinek tanulmányozásában (doktorátusi disszertációját is erről írta), akár egy genetikus fejtegette meg, az író leghozzáférhetősebb kódjait. Izgalmas filológusi-filozófiai vállalkozás volt. Ezzel párhuzamosan teremtette meg saját költészetének „vázát is”, amelybe belépni csak bizonyos „jelkulcsok” segítségével lehet. A román nyelv kimeríthetetlen forrásnak bizonyult számára, s e forrásból merítve új költői szórendet alkotott, gyakran az érthetlenség határáig fokozva a szótársításon, arra biztatva az olvasót, hogy keressen, kutasson, gondolkodjon és játsszon vele együtt. Egyik korai verses kötete, a „Holorime” (1986) (Holorímek) egyszerre keltett feltűnést, megbotránkoztatást és

csodálatot. A legnagyobb kérdés viszont az volt, vajon meddig járható és hova vezet ez az út a költészetben? Későbbi alkotásai bizonyították, hogy e lehetőségek határtalanok. Ha bitokosa az eszközöknek, az egyetemes kultúra és a nemzeti nyelv kincseinek, akkor mindenkor megtalálja a továbblépéshez szükséges többletet, s nem kell ismételnie önmagát. Költészete racionális, a nyelvi palettája tobzódik a színekben, mondanivalója a bölcsességből táplálkozik. Egyik kritikusa találóan jegyezte meg, hogy Foarþa nem posztmodern, hanem poszt-Foarþa, ami azt jelenti, hogy önmaga, más-más korszakokban, de utánozhatatlan, és egyedi.

Ezek után joggal merülhet fel a kérdés: miért vállalkozott Eszteró István egy ilyen nehezen megközelíthető költő verseinek lefordítására? Valószínű, hogy a vállalkozás tétje volt a buzdító erő. Alá kellett merülnie a versek világába, hogy megérezze a szövegrészek mögötti, gyakran rejtett, csak sugalmazott gondolatokat, aztán szavakkal játszadoxva-bűvészkedve, magyar hangsúlyokkal színezte a verssorokat. Nemcsak alapos nyelvtudás, hanem a költői mesterségben való jártasság kellett ahhoz, hogy együtt muzsikálhasson erban Foarþa-val ezen a kiskoncerten. A másik (és egyáltalán nem közömbös) mozgatórugó annak a kiváltságos lehetőségnek a felvillanása volt, hogy saját verseinek román fordításával, egy kitűnő költővel (akinek már a neve is szabad utat biztosít) kézen fogva léphet be a román irodalomba. Foarþa ismeri az egyetemes kultúrát (így a magyart is), s bár nem beszél e nyelvet, különleges zenei érzékével felfogja a szavak hangzásának jelentőségét, élvezni tudja eredetiben is azok szépségeit. Szinte ösztönösen, de azt is mondhatjuk, hogy újdonságra éhesen lép be a „nagy játékba”, amelyet szépen, szinte észrevétlenül a maga birtokára terel, s hozzáadja saját művészetét az eredeti szöveghez. Több ez, mint műfordítás, újra-teremtés, újra-gondolás. Felesége, Gábos Ildikó az első, jórészt párhuzamos fordításokat tette az asztalára, bár kétségtelenül majdnem-kész alkotások voltak. Foarþa tovább csiszolta, hajlította a verssorokat, színezte a képeket, mesteri társszerzőnek bizonyult, a kiskoncert pedig egyre különösebben hangzott. (Egyébként e szerzőpárosnak köszönhetjük Anavi Adam és Böszörményi Zoltán verseinek román tolmácsolását is.)

A *Concertino* egységes kötet. Jórészt szerelmes verseket tartalmaz. A szerzők viszont, saját költői-filozófiai meglátásuk szerint, egyedien, másként viszonyulnak a témához, ezért érdemes két részre bontva, külön-külön olvasni, értelmezni, ízlelni a költői szövegeket.

A *Négykezes kiskoncert* az intonációs gyakorlattól a szonettig, a játéktól a „szófestésig” hullámzik, de e színes és bizarr felszín mögött a kompromisszumot, a látszat-világot elutasító költő szólal meg. Nem hiányzik az ironikus hangsúly sem, mely az őszinteség meztelen, cicomátlan, feszes tartásával áll szemben. Az első *Szonettben* (a szonettek a szerzők nem számozták meg, így az oldalszámot jelöljük meg, ez esetben a 13-as) a papagájokra, áttelesen az eredeti gondolatokban szegény flótásokra mondja ki az ítéletet „kolibri nyelven”. Ebben a szonettben csillan fel először Eszteró fordítói tehetsége. Amikor azt olvassuk, hogy „*csupasz csiga szemevaksí*” biztosak lehetünk abban, akár szöveg-

összehasonlítás nélkül is, hogy ez a műfordító telitalálat. És valóban, egy előbbi szakaszban szereplő a „gal papagal” zenei hangzására rimel. A példák sorát folytathatnánk, hisz nincs a kötetben olyan fordítás, amely meg ne mutatná Eszteró költői-alkotói hozzáállását a szöveg (át)költésében, átlenyegítésében.

A „*Hatkezes kiskoncert*” elsősorban a verseket román nyelvre átültető Foarþa-Gábos szerzőpárosnak kihívás. Az Eszteró szövegek talán kevesebb problémát okoznak, mert szerelmes versei, mint ahogyan két előbbi kötetében: *Gondolatok a hőlgytárban* (2001) és *Egy könnyű garni* (2005) – mindkettő az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelent meg – ugyanazt a költői eljárást alkalmazza: megteremt a keretet, a hangulatot a vers születéséhez, aztán átéli – különböző intenzitással – az adott helyzeteket. Teszi mindezt költői elhivatottságának tudatában, lásd a *Szó hercege* vagy az *Alvó rímek fölött* című verseket. A fordító művész költőtáncosként egyensúlyoz a szavakkal, hogy a váznak testet, „húst” adjon. Az „*O, vannak*” című versében a záró szakasz – „*erényekfénybe táruló tavához / ahol pironkodó kis ingerek / lélek tükrében hajlanak imához*” – jelképes fordulattal erősíti a gondolatot. A fordításban a „pironkodó kis ingerek” elmaradnak, az imádság pedig a lélek tükre lesz. Hasonlóképpen az „*Ultramarin*” versben felbukkanó „*szikrázó piciny áramütések*”-ből kimarad a piciny, felerősödik a szikrázás, az érzelmek felhevülnek, hogy a „kihülő este” drámai hangsúlyt kapjon. Ez nem csak fordítás, hanem racionális „átrendezés”.

A „*Concertino*” így lesz egységes, míves kötet. Költők és alkotófordítók hangversenye.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

erban Foarþa – Eszteró István: *Concertino*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2007

Minden rokonszenvünk és elismerésünk a szerzőé. Nicolae Balotă úgy ismeri, főleg a XX. századi magyar irodalmat, benne az erdélyi nemzedékekét, hogy ez utóbbi hazai irodalomtörténezeink legjavának is becsületére válnék. És nemcsak ismeri, korábbi, főleg XIX. századbeli előzményeivel együtt, hanem becsüli, sőt szereti is. Nem egy olyan jelenségéről – például a transzszilvanizmusról –, amelyiken már jó ideje csak fanyalogni szokás, méltányosabban ír, mint akár kolozsvári magyar kortársai. Nem egy olyan alakjáról – például Szemlér Ferencről, Asztalos Istvánról, Létay Lajosról, Majtényi Erikáról, Huszár Sándorról –, akiket a frissebb kisebbségi összefoglalások melleslegesen ha szóba hoznak; beszél megértően, munkásságukban több-

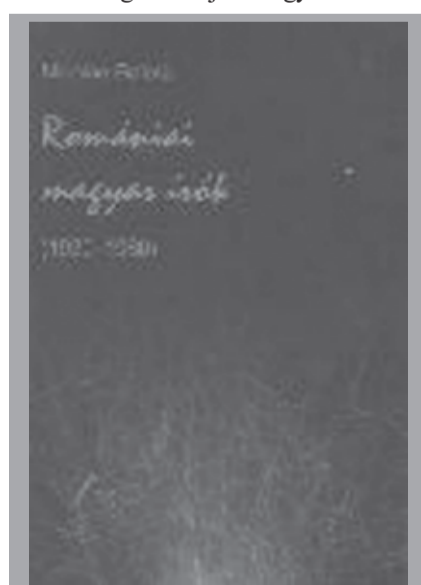

nyire „az idő parancsolta” sematizmusból való kilábalás küzdelmére ragadva meg. Másrészt viszont nem egy olyan, a maga korában vonatkozási és hivatkozási pontként szereplő életműről állítja – például Balogh Edgáréről, Nagy Istvánról, Gaál Gáboréről –, hogy jelentősége, szerepe politikai, ideológiai vonzalmakhoz kötött, vagy is csökkenhet az idők múltán. Következésképpen kitér aztán, bárki magyar íróról értekezve (Kós Károlytól Vári Attiláig terjed a névsor), a román alkotókkal kialakult baráti, szakmai kapcsolatukra, szellemi, szemléletbeli rokonságukra – nemegyszer előhozakodva személyes emlékeivel. Amit Emil Isac mondott gyermekkori barátjáról, Kuncz Aladáról, az igazán illik őrá magára: könyve tanúsítja, hogy Nicolae Balotă is a „népek közti egyetértés” apostola.

A kötet azonban tanúsítja annak is, hogy az apostoli szerep betöltése épp abban a – szocialista – társadalomban vált a leghetlenebbé, amelyik pedig semmit sem hirdetett hangosabban és gyakorabban, mint a – szocialista táborbeli – népek testvériségét. Az internacionalizmus kánonjában mindvégig a nacionalizmusé, sőt a sovinizmusé volt a főszólam. A romániai magyar írók arcképcsarnokának is képtelen sors jutott: mintha a szerző nemcsak szakértője lett volna – az abszurd irodalomról szóló, itthon tankönyvként is használt monográfiája szerint –, hanem szenvedője is az abszurditá, lehetetlenné vált létezésnek: több mint negyedszázadot kellett várnia könyve megjelenésére. Az előző utóiratában ennek egyszerű okát látja: külföldre távoztával a kommunista rendszer, vele együtt a könyveit is elítélte. Taníthatott, nem az elhagyott országa jóvoltából és beleegyezésével, persze, külföldi egyetemeken, Münchenben, Párizsban, majd Tours-ban – nem taníthattak viszont a könyvei(ből) otthon. És lehet, az idő, a helyzet ma sem kedvezőbb, ma sem alkalmasabb: a portrék fordítójával, Vallasek Júliával folytatott beszélgetés szomorú valóságként számol azzal, hogy napjainkban a román és a magyar írók kapcsolatát, még a

nevesebbekét is, a „kölcsonös mellőzés” jellemzi. „Egymást sem olvassák a román írók, nemhogy magyar pályatársaikat” – teszi hozzá, miután közös vonásuknak mondta, hogy „roppant temékenyek”. Ez a jellemzés a romániai magyar irodalomra vonatkozóan azonban nemhogy a gazdagság, még a szaporaság értelmében se igen állja meg a helyét: a Trianon és a második bécsi döntés közötti húsz esztendő természetéhez képest a „rendszerátlóztatás” óta eltelt csaknem két évtizedé sajnálni valóan sovány, szűkös és szegényes. Akire az irodalomtörténész mint elődjére hivatkozik, hivatkozhat, Ion Chinezu már 1930-ban könyvet írt, írhatott *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (Az erdélyi magyar irodalom vonásai)* címen – vajon ha akadnának is kései követői, mit pástáznának végig tekintetükkel? És – a viszonzás jegyében – hol vannak a (tegnapi s a mai) román irodalmat szemlélő kisebbségi magyarok? Balotă kifejezéseivel élve: az alkalmi zárandoklatok résztvevői mellett a rendszeres vizsgálatba kezdők. A román és a magyar irodalmi értékek kölcsönös ismeretének igényével munkálkodók.

E hiány maga is a küldetések között jelölné ki a könyv szerzőjének helyét. Hát még az, amit a 2007. szeptemberi beszélgetés-kor, számvetésbe illően mondott. Hogy bár az „anyanyelve” magyar, és édesanyja sok Petőfi-, Arany-, sőt Ady-verset szavalt neki, fiatalkorában mégis vidékiesnek, kicsinek tűnt számára minden, ami erdélyi, akár magyar volt, akár román. Ez a – maga minősíti így – lesújtó vélemény változott meg a világ „számos kulturális terét” bejárva. Anyyira, hogy ma Erdélyt „nevelő tartomány”-nak tudja, a szó goethei értelmében vett Kasztáliának, Európa egyik legérdekesebb és „legeurópaibb” tartományának, amelynek gazdagsága, szépsége többek közt etnikai, vallási, nyelvi és kulturális sokszínűségében rejlett. Ugyanakkor tisztában van vele, a XX.

Nicolae Balotă: *Romániai magyar írók (1920–1980)*. Mentor, Marosvásárhely, 2007

század második felében mennyi súlyos sérülés érte, milyen sokat veszített például a szászok eltávozásával; hogy szegényebbé lett, visszavonhatatlanul. Az ottani magyar kultúra, művelődés szegényedésének tüneteit, netán szembetűnő jegyeit azonban irodalmunk vizsgálatakor két okból sem keresi. Egyrészt, mert a hetvenes éveket a korábbiakkal összehasonlítva gazdagodást érzékel, „az etikus és a művészi tudat összjátékának” olyan gyümölcseit, amelyek tanúbizonyosságot tevők és ítélkezők is. Sütő András önéletrajzi írását (*Anyám könnyű álmat ígér*) hozza fel példának, de ennél is fontosabb szerinte az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat!*, amely „a szavak általi emberré válás és az emberből szavakká válás” kettős folyamatában a föld, a nyelv, az emberi és a nyelvi közösség fontos tényezőivel számol. Másrészt épp a hagyományos erdélyi értékek védelméneként, a „különböző nyelvet beszélő” népek között megalósult egyetértés tanúsítójaként értékelt transzszilvanizmus mellett kiállása akadályozhatta meg abban, hogy akár egy szó is ejtsen a hat évtized során a magyarságot ért sérelmekről. Mindenesetre a *Nem lehetsz szerzőjéről*, a kisebbségi sorsot eleve méltatlannak ítéző Makkai Sándorról nem készült portré, készült viszont Kacsó Sándorról, akinek a *Vakvágáymon* című szatirikus regényéből idézi is, hogy hány magyar van, aki a hazafiasságból csinál üzletet, aki az eszme kufára, a „nemzeti tragédia” vámszedője. Beszédes e tekintetben, hogy Kós Károly, e „józan szellem” transzszilvanizmusát nemcsak Balogh Edgárral, hanem az „elsősorban doktriner, másodsorban kritikus” Gaál Gáborral, a „tisztá osztályirodalom” képviselőjével szemben is megvédi.

Az életművek jellemző jegyeit, szemléleti lényegét tömören és találóan megfogalmazó, mély érdeklődést eláruló portréi egyébként is szinte kizárólag az értékek keresésére és felmutatására vállalkoznak. Nincs bennük semmi karikatúraszerű, semmi élcelődve bíráló. A szerző, akármennyire is határozott a véleményalkotásban, sohasem bántó, tapintatlan vagy igazságtalan. Biztosan alkat dolga ez, egy finom léleké, s nem pedig annak a következménye, hogy zömmel olyanokról ír, akiknek a műveit lefordították románra, azaz már eleve kiemelték őket a többiek közül. Aránytalanság – például Méliusz hosszas méltatása – így is előfordul, a legfeltűnőbb hiányt, Tamási Áronnak, kedvenc írójának kihagyását viszont elfogadhatóan magyarázza. Tévedései, elírásai nem számosak ugyan, ám súlyosak. Berde Mária például 1918-ban aligha a romániai magyar irodalom megújításával próbálkozott, legfeljebb a megalapozásával, a *Földindulás* című műve pedig nem Szász Károly regényes életrajza. Dózsa György körül gondok vannak, többszörösek: 1929-ben nem vezetett parasztlázadást, ahogy Tabéry Géza *Vétorony* című regényéről szólva szerepel, de Kacsó novellájában sem idézheti fel az 1437-es felkelést. Kisebb pontatlanság: Sütő naplójegyzetei sem 1972-ben jelentek meg, hanem két évvel korábban. Végül: az igen szakszerű, igényes és jó stílusú fordítás Vallasek Júlia munkáját dicséri. Csak az eredményei helyett írt „megvalósításai” romanizmusán akad meg a szem – ahogy más erdélyi magyar alkotók szövegeiben is.

MÁRKUS BÉLA

Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatásához* szerzői intelmeket is fűzött. Egyebek mellett ezt írta: „semmi sem árthatna többet ennek a tragikus végű komédiának, mint valami állati-mély komolyság”. Zsótér Sándor, a József Attila Színházban bemutatott előadás rendezője is valami hasonlóra utal a nézőknek írt levelében: arra biztat minket, hogy a darabot próbáljuk meg sajátos, zenés színházi produkciónak felfogni, és érezzük jól magunkat az előadáson. A rendező levelével igyekszik elejét venni annak, hogy a József Attila Színház szórakoztató műfajba sorolható, könnyed estjeihez szokott törzsközönsége a Zsótér-rendezések jellemzőiről terjedő híreket megneszelve, rosszkedvűen, netán farszto előadástól rettegve üljön be a nézőterre. Kicsit nehéz elképzelnem ugyan, hogy elég pusztán könnyű komédiának tekintenem a darabot, és legott azzá is változik, de a rendező írásos próbálkozása mégis érthető, sőt – az előadást tekintve – elismerésre méltó. Ugyanis inkább a nézőt kísérli meg előzetesen megoldozni, de az előadástól nem enged: koncepciójához mindvégig következetesen ragaszkodik, és cseppnyi elhajlást sem engedélyez az olcsó popularizmus felé. Ennek ellenére a sajátos zenés produkció bővelkedik abszurd iróniában és groteszk humorban. A néző akár röhöghet is azon, hogy milyen szisztematikus gépezetként működik, és mennyire feltartóztathatatlanul nyel el mindent a ki-mondatlan közmegegyezésen alapuló, kollektív emberi aljasság. Güllen polgárai le vannak gatyásodva: egy szál fehérneműben várják (jelmez: Benedek Mari) egykori földijük, az évek során dúsgazdag milliárdossá avanzsált öreg hölgy, Claire Zachanassian érkezését. Ungár Júlia napjaink Magyarországra hajazó fordításából és a darab elején felhangzó, Tallér Zsófia komponálta groteszk kórusműből megtudhatjuk, hogy miközben állítólag „dübörög az ország”, Güllen városa épphogy vegetál. Ha valaki ebből nem jön rá, hogy melyik korról és kikről szól az előadás, az alábbi – használatukra rossz fényt vető – kifejezések is segítik eligazodását: „buzi liberálisok”, „bűdös kommunisták”. A színpadkép színes sikidomai (díszlet: Ambrus Mária) óvodai játszószooba hangulatát idézik, a fehérneműs férfiak és nők komolykodó, akarnok viselkedése enyhén infantilis. Mindezek újfent megerősítik: az előadás rólunk és jelenünkről szól.

Zsótér koncepciójában fontos szerepe van a viszonylagosság állandó hangsúlyozásának. Mintha minden állítás, minden ábrázolt jelenség egyszerre lenne igaz és hamis. A színpadon lógó kötélfügcső nem vonatsín, de földre fektetve, lépcsőfokai talpfakká lényegülnek át, és tényleg már csak a vonat hiányzik róla. Claire-ről egykori csábítója, a köztiszteletnek örvendő szegény boltos, Alfred III többször is megállapítja, hogy elhízott, és ezt az asszony is készségesen elismeri. Pedig megformálójá, Ladányi Andrea még a legkarcsúbb balerinák között is ultravékonynak számít. A Méhes László alakította Alfred sem kövér (épphogy pocakos), és főleg nem hetven feletti öregember. Ezekkel a helyenként bizarr látvány-disszonanciákkal Zsótér olyan látzavilágot épít fel, amelyben a felszínes, de igaznak tetsző érzékelés gyakran más mutat, mint a mélyben rejtőző lényeg.

A rendező koncepciója stabil, de eszközeit ötletesen variálja. Ladányi Andrea táncművész felkérése a főszerepre szintén menet közben előpattant ötlet volt, hiszen a feladat eredetileg Galambos Erzsé lett volna, akihez korban és alkattal is egy az egyben illett volna a szerep. Ha nem hiúsul meg az elképzelés, Zsótér Galambos számára minden bizonyos módon állítja fejtetőre az öreg hölgy figuráját. Ladányitól szinte elég az extrém megjelenés önmagában. De a táncos-színésznő nem áll meg ennyinél: beszédtechnikailag is uralja a szerepet (színpadi jelenlétért, jelentésszerű testtartásért, átható nézésért pedig eddig sem kellett a szomszédba mennie). Nem kisebbíti produkciójának értékét a tény, hogy a Zsótér által elvárt alakítások gyakran nem igényelnek az interpretátortól szerteágazó, színészi stílusgazdagságot. Ladányi is végig egyfajta figurát ad, de azt kitűnően hozza: egy harisnya viselésével tud műlábat imitálni, hosszú kesztyűvel és kézmozdulatokkal képes műkezetet megjeleníteni, miközben szövegmondása is hiteles. Az angyalföldi színház nem ilyen rendezői igényekhez szokott színészgárdája is nagyszerűen állja a sarat, köszönhetően elsősorban elhivatott lelkesedésüknek, és nem kevésbé annak is, hogy markáns, de nem sokat változó karaktereket kell két felvonáson át megjeleníteniük. Egy (pozitív) kivétel akad: Méhes László. A férfi főszerepet játszó színész, bár finom eszközökkel, kis változásokkal, de számos arcát megmutatja. Szinte eszköztelen, de mégis igen megrázó, amikor megrémült kismemberré változik,

miután rádöbben: polgártársai, de még családtagjai is meg akarják ölni azért, hogy megkaphassák a gazdag látogató által felkínált hatalmas összeget, amelynek elnyerésével fellendülhetne az egész várost. (Claire az ifjúkori, felelőtlen csábításért így áll bosszút Alfredon.)

Az előadás egyik legdrámaibb szakaszában Alfred azt veszi észre, hogy mindenki kezd hitelre vásárolni. A boltos tudja: a költségesre fedezete senkinek sincs. A polgártársak egyetlen reménye csak a beígért összeg, amelyet akkor kapnak meg, ha Alfredot elteszik láb alól. Alfred családja is költsékezni kezd. A feleség, a gyerekek persze (eleinte) nem kívánják a családapa halálát, de a kérdést, hogy miből fogják visszafizetni a hitelt, elintézik azzal, hogy majd lesz valahogy. Mintha senki nem fogná fel (vagy direkt tagadná?), hogy pénzhez jutáshoz

Játék a tisztességgel

csak egyetlen lehetősége van a közösségnek: Alfred meggyilkolása. *Az öreg hölgy látogatásának* sztorija a vadkapitalizmus korának Jézus-történeteként is magyarázható. De még megdöbbenőbb arra gondolni, hogy kb. az ezredforduló óta Magyarországon, a valóságban is hasonlóan felelőtlen lakossági eladósodás folyik, sőt még az Egyesült Államokból is hitelválságról érkeznek ijesztő hírek. Hihetetlen, de a relatív jómódba belekóstolt emberek a világon mindenhol képesek fogyasztási javakért eladósodni. És Dürrenmattnak (meg persze Zsótérnak) igaza van: a nehezen elért életszínvonalat féltő, illetve egzisztenciális zuhanástól rettegő emberek mindenre képesek.

Zsótér rendezésében a hitelre vásárlók egyre színesebb cuccokat aggatnak magukra. Mindenki vesz magának például gyönyörű, sárga egyenlábbelit. A fényesen csillogó, színes csizma a gazdagságra utal, a sárga szín az irigységre, az egyforma viselet a kritikátlan egyet akarásra, a menetelés géppisztollyal a kézben pedig a militarizálódásra – és talán a faszálódásra is. Méhes apaként nem tud nem örülni gyerekei „gazdagodásának”. Büszke rájuk, holott tudja: a számlát még senki nem egyenlített ki. Még nem. De könyörtelenül el fog jönni az ideje annak, amikor a kérdés már nem odázható tovább. Szép, közös jövő felé tart globalizálódó konzum-világunk.

Az új embergyűlölő

Nem is lehet csodálkozni azon, hogy az ember el akar menekülni a világból, sőt egyenesen embergyűlölő lesz. De Bodolay Géza kecskeméti, (*Az új embergyűlölő*) zárójeles alcímű *Mizantróp*jában nem derül ki világosan, hogy Alceste-nek melyik világból van végtelenen elege. Az előadás elején (a prologusban, felütésben?) – a Bodolay fordította-átírt szövegkönyvtől függetlenül, tehát még a játék kezdete előtt – utalás hangzik el az 1983-as évre. Mivel a látvány- és a hangeffektusok (plexi tárgyak, rácsszerkezetek, diszkófények és keményrockos, sokkoló zene) utalhatnak akár a napjainkat huszonöt évvel megelőző korszakra is, egy darabig abban a tudatban nézem a produkciót, hogy az előadás negyedszázaddal ezelőtt játszódik.

De néhány ruhadarab (jelmez: Jánoskúti Márta), az átlátszó plexből készült kagylószékek és a háttér már említett rácsszerkezetek (díszlet: Székely László), de főleg az egyes szereplők által használt, mai stílusú, trendi „szövegelések” arra utalnak, hogy inkább napjainkban zajlanak a majd’ három és fél évszázada színpadra írt események. Később, a műsorfüzetből jövök rá, hogy az 1983-as év említésével Bodolay valószínűleg az akkor bemutatott vizsgarendezésére utal. A kiadvány arról is tájékoztatja a nézőt, hogy „a társszerző: B.” az átírás-fordítást húsz évvel ezelőtt kezdte, és az alábbi időszakokban készítette el: 1988–1991, 2003–2004 „és főleg: 2007”. Ezek az információk sem könnyítik meg a mégoly rövid időalagútban való tájékozódást, ezért a második felvonás közben már hajlamos vagyok azt gondolni, hogy az előadás huszonöt éven „kortalanul” átvél. De mivel nyilvánvalóan igen aggályos próbálkozás Magyarország történelmének éppen az elmúlt huszonöt évét egyneműsíteni, belátom: a rendezőnek ez nem lehetett szándéka. Már azért sem – erre jövök rá az előadás végén –, mert Bodolay *Mizantróp*ja nem arról szól, hogy egy Molière-t aktualizáló társszerző görbe (vagy éppen igen reális képet mutató) tükröt tart kora és közelmúltja elé. Bodolay *Mizantróp*ja ugyanis leginkább magáról Bodolayról szól.

Az időkutatást le lehet zárni azzal a megállapítással, hogy az előadás az időbe ágyazottság tekintetében – sajnos – hibásan időtlen, azaz igencsak „lóg a levegőben”. Elég kiragadni egy eseményt: Alceste-et, a kiugró filozófust éjfél után egy buli közepéről hurcoltatja el a „Bizottság”. „A kocsit várja lenn” – mondja a parancsot végrehajtó Közrendész. Magyarországon ilyenkor az ötvenes évekre és az ávóra asszociálunk (igaz, fényes privát partik nem jellemezték a kort), esetleg hajlamosak vagyunk elhinni, hogy történhetett ilyesmi a Kádár-korban is, de az, hogy napjainkban valakit valamilyen bizottságra hivatkozva, az éjszaka közepén a privátszférájából tanúk előtt kirángassanak – szinte kizárt. Alceste fenyegetettsége is talajtalan: Oronte azzal vádolja be, hogy alkotmányellenes irományt írt (tehát még csak nem is állam ellen izgatott), ezért ugyan nem kéne aggódnia, hiszen alkotmányellenes iratok törvényerőre emelése manapság még a Tisztelt Házban is mindennapos gyakorlat. A filozófusnak Oronte ellene benyújtott polgári keresete miatt sem kellene félnie, hiszen kit ítélnék el manapság azért, mert egy költeményről megmondta, hogy „fos”. Az is furcsán álna megoldás, hogy Philinte a tárgyalás közepén hívja fel telefonon miniszter barátját, és a perben vesztesre álló Alceste néhány órán belül szabadlábra kerül.

Bodolayt láthatóan nem érdekelték ezek az ellentmondások, a molière-i történet említett fordulatait nyilván szándékosan kezelte elnagyoltan. De ez nem válik az előadás javára. Mint ahogy az sem, hogy a legtöbb szereplő szövegében motiválatlanul váltakozik a mai, szlenges köznyelv és annak molière-esített, rimes változata. Ez utóbbi gyakran eltávolítja, elidegeníti a szereplőket a kvázi valóságos reálszituációktól. A színészek mintha végig küzdelmet folytatnának szerepük elhelyezéséért, beazonosításáért. Egyszer dallamosan hömpölyög, ügyes rímekkel díszített szövegekkel kell brillirozniuk (ilyenkor mintha kis távolságtartással Molière-t játszanának), máskor a szöveg leül, nehézkessé válik, erőltetett rímek és beszólások bukkannak fel bennük (ilyenkor mintha kortárs színészek kortárs darabban „szocióznának”). E szélsőségekből egységes, karakteres figurát igazából csak Célimène szerepében Tóth Ildikó tud formálni. De hiteles, jó alakítást nyújt Kőszegi Ákos is (Alceste), és a többieknek is akadnak jócskán nagyszerű pillanataik. Különösen Király Attilának Oronte, és Sorbán Csabának Acaste szerepében.

Az előadás végén Alceste részletet olvas fel a Hirson-Élomire-féle *La bête* című színdarabjából: „Most útra kelve ismét, nem tudom...”. Az évtizedes kecskeméti direktori múlt-ra visszatekintő, számvetést készítő Bodolayt hallom ki a monológból. A darabvég szomorú, lehagoló: a szerelmesek (Célimène és Alceste) nem lettek egymáséi, és míg Alceste tisztességről és függetlenségéről filozófál csöndesen, Oronte a plexifal mögött – igazi, sötét, bunkó alakként – ordibál a mikrofonba. De a darab hangulata nem végig ilyen komor, sőt... Ha a kecskeméti *Mizantróp* központi alakja valóban a rendező-direktor metaforája (ahogy Molière is valamennyire önmagáról mintázta az embergyűlölőt), Bodolay színházi emberhez méltóan csempészte színpadra magát: *játékosan* búcsúzkodott.

KUTSZEGI CSABA

Fotó: www.jozsefattilaszinhas.hu/
Az öreg hölgy látogatása

Úgy alakult/alakítottam az életem, hogy november óta már nem a hazai színházakat látogatom, hanem a külföldi társulatokat. Kínálat akad, a kisebb-nagyobb színházak nyüzsgőnek az ismeretlen daraboktól és rendezőktől, ezért elég óvatosan indultam neki az itteni kultúra-vadászatnak. Elsőként olyan társulatot választottam, mely leginkább német szerzők darabjait állítja színpadra. Ez az én esetemben kifejezetten előnyös, mert mindenképpen olyan előadást szerettem volna megnézni, amit már láttam vagy olvastam, egyszerűen merész rendezői fogások, illetve dialektus használata esetén is könnyebb a befogadása. Választásom ezúttal *A fizikusokra* esett Dürrenmatt-tól. Biztos, ami biztos: a kockázat el van vetve.

Ebben a bolondokházában minden fekete-fehér. Pepita linóleumon, fehér orvosi székeken gurul a nézők fele a három fizikus, és felváltva mesélnek a Naprendszerben történt utazásaikról. Fehér fényekről és fekete gázokról. Arról, hogy a Jupiter bűdös, és a többi bolygó sem különbség; egyedül a Földnek van értéke, mert emberek lakják, ezért övni kell őt. Ez a bevezető Dürrenmattnál sehol nem szerepel, Reiner Ortmann rendező írta a darabhoz. A monológokból nem derül ki, hogy kik/mik beszélnek, és milyen világűrbeli élményekről van szó. A már örült fizikusok? Vagy egy magasabb morálé?

A drámában megjelenő morális és immorális, emberi és embertelen olyan viszonyban állnak egymással, mint egy idős, kissé feledékeny házaspár: emlékeznek közös múltbeli eseményekre, de azt már keverik, hogy melyikük vitte véghez azokat.

Mi helyes és mi nem: a darab a gyilkossággal való életmentés örök erkölcsi dilemmáját feszegeti. Központi szereplője Möbius, a fizikus, aki örültnek álcázva magát 15 éve egy szanatóriumban tengődik. Ezzel az önfeláldozással az a célja, hogy a világra veszélyes felfedezései még véletlenül se kerüljenek nyilvánosságra. A fizikus abban a hitben él, hogy mindent megtett azért, hogy kutatásai örökre titokban maradjanak, ám nem veszi észre, hogy körülötte mindenki – a megfelelő pillanatra várva – a jegyzeteit akarja. Két ott lakó beteg, Beutler és Ernesti felfedi magát: ők is csak örültet játszó fizikusok, s mindkettőjük saját titkosszolgálatának szeretné a felfedezéseket megkaparintani. Möbius felvilágosítja őket kutatásának pusztító hatásáról, és a két ember – viszonylag gyorsan – lemond eredeti céljáról, és életük végéig a szanatóriumban akarnak élni. Már-már megnyugodnának, hogy ezáltal a felfedezések biztonságban vannak, és nem árthatnak

A három nővérke

senkinek, amikor kiderül, a ház tulajdonosnője, a Doktorkisasszony minden papírt kilopott Möbius szobájából, és megvalósította a világot lassan elpusztító találmányokat. A tudósok nem menekülhetnek, hiszen egykor, titkuk megóvása érdekében mindegyikük megfojtott egy-egy nővért. A világtól nem várhatnak megértést, mert vagy örültnek vagy gyilkosnak tartanak őket. Lelküket ezzel újabb titok, bűn és kilátástalanság terheli, így jobbnak látják, ha továbbra is Newtonnak, Einsteinnek, illetve Salamon királynak képzelik magukat.

Reiner Ortmann nem próbál meg sem játszani, sem trükközni a normális és örült fogalmával. Nem mossa el a határt a két jelenség között, hanem a három fizikust józan gondolkodású emberekként mutatja be. Az, hogy a végén inkább az örületet választják, nem a dramaturgia logikus következménye, hanem Dürrenmatt drámájának a része. Ortmann előadása olyan, mint egy kislexikon: az ember fölcsapja, és megnézi, milyen meghatározás van *A fizikusok* mellett. Vagyis egyszerűen színpadra írta – vagy inkább összefoglalta egy órácskában ennek a komédiának a lényegét. Ami pedig nagy jából a fizika mint tudománynak az előrehaladása és a morális parancsok találkozási pontjaként fogható fel. A technológiai fejlődés viszont ebben az esetben ugyanolyan, mint egy örült. Megállíthatatlan.

Mikor kiderül, hogy menthetetlenül elveszett minden, amiért a három férfi harcolt, szembesülnek a hiábavaló gyilkosságokkal. Kerekesszékeken ülve, egymásba fogódzkodva kezdenek vad pörgésbe, örök becsavarodásba.

A három főszereplő örült-játéka sajnos nem mentes az elmebeteghez kötődő kliséktől. Viselkedésükben megtalálhatók a szokásos megoldások, mint az, hogy mindegyikük kissé mániákus, és igyekszik rendet tartani a külső világban. Beutler (Andreas Strigl) rendmániás, Ernesti (Thomas Bleidiek) kissé katonai jelenség, Möbius pedig (Sunga Weineck) sertepertél. Ez utóbbi esetében azonban indokolt a seprű használata, hiszen a későbbiekben ezzel szorítja a Földöt torkát, és nem függönnyel fojtja meg, mint a drámában. A gyilkosság elég „szimbolikusra” sikerül. Hiszem is, meg nem is, hogy ez halál komoly. Viszont a rendező zseniálisan megoldotta a hulla eltüntetésének kérdését. Nem akarta, hogy a gyilkosság sötétben történjen (holott a

drámában leírtak alapján is sötétedik), és akkor sem aludtak ki a fények, amikor a nővérek „távoznia kellett” a színről. Monika (Maren Pfeiffer), a nőiséget szüntelen hangsúlyozó nővérke fűräng felkel, és riszálva elindul kifelé. Még egyszer megáll, felénk néz, mint a kifutón, perdül egyet, majd csábos mozdulatokkal eltűnik.

Ákár a korábbi jelenetekben: Maren Pfeiffer (Marta főnővér szerepében is) nem pusztán bejön, hanem szinte beteszi magát a színre. Ő a férfiak erotikus fantáziáiban előforduló nővéreknek a megtestesülése. Nemcsak lakozott körme, erősen rúzsosított szája és rövid köpenye, hanem képes beszédmódja is ezt hangsúlyozza. Partnere, a Felügyelő ez esetben egy Frau Voß (Gabriele van Boxen), de ez nem gátolja meg őt abban, hogy néhány gyengéd simogatással ne kacérkodjon vele. Pfeiffer a Főnővér és Monika szerepében minden görcsösség nélkül, megfelelő mennyiségben adagolja az évődéseket, míg színésztársnője csupán egy erősen eltúlzott, zavaróan erős arcjátékú férfit játszó nő marad.

Az előadás túlságosan egyértelmű történetet hozott ki a daraból, bár az a kevés ötlet, ami előfordul benne, nagyon eredeti. Ezek közül is kiemelkedik az a jelenet, amikor Möbiust meglátogatja a családja. A drámában a volt feleség a három gyerekkel és az új férjjel jönnek látogatába, hogy költözésük előtt a fiúk apjuktól elbúcsúzzanak. A színpadon viszont Möbius gyógykezelését láthatjuk: a Főnővér eljátssza a feleség szerepét, s bár csak a volt nejt eleveníti meg, közben felolvassa, ismerteti a tényeket a gyerekekről. A fizikus ugyanúgy reagál, mintha a családja ténylegesen jelen lenne. „A feleség” közli, hogy messzire költöznek, mire Möbius mérges lesz rájuk, és örvénybe elküldi őket. A család elmegy, vége a terápianak.

Szerencsére a felszínesen megoldott bolondozások csak az előadás első perceiben jönnek elő, s amikor a rendező úgy vélte, hogy eddigre már valószínűleg mindenki megértette, hogy ezek a férfiak a színpadon örülteket játszanak, akkor elmaradnak a főlősleges ordítások, nyerítésszerű röhögések, és a játék letisztult.

A színészi teljesítmények néhány túlkapástól vagy suta rendezői utasítástól eltekintve kifejezetten élvezetesek. Az erősen lecsupaszított szöveg egy igencsak szokványos darabot hívott elő, de a színészek profizmusa megmentette annak helyénvalóságát.

SIMON EDINA

Friedrich Dürrenmatt: *A fizikusok*. Rendező: Reiner Ortmann. Horizont Színház, Köln.

Orfeusz és Euridiké

A Párizsi Opera Garnier 2008-as évadának egyik kiemelkedő előadásában C. W. Gluck és Pina Bausch találkoznak a görög mitológia legszebb szerelmi legendáján keresztül. Gluck *Orfeusz és Euridiké* c. operájának eddigi feldolgozásaiban mindig is hiányzott ez a fajta testi megjelenítés, amit Pina Bausch koreográfiája grandiózusra emel. A színpadkép a tiszta érzelmek világába invitál: mint kitépott fá gyökerei, úgy merednek a levegőbe az áttetsző ruhákban táncoló karjai. Egy férfitest – válla, háta valami láthatatlan súlytól ereszkedik meg: ez Orfeusz gyásza.

A Pina Bausch által koreografált *Orfeusz és Euridiké* című táncolt operáját először 1975 júniusában mutatták be a Wuppertali Tanztheater-ben. A darabok többsége, ahogy az előző 1974-ben színpadra állított *Iphigénia Taurisban* c. előadás is, eltűnik a társulat repertoárjából egészen 1991-ig. Ekkor Pina Bausch újra életre kelti a darabot, majd az utolsó wuppertali, 1993. februári színpadi megjelenése után 2005-ben kerül be először a Párizsi Operába.

A zene és a szerelem ereje

Orfeusz mítosza nemcsak Gluck-ot, hanem a zeneszerzők egész sorát ihlette meg. A zeneszerzők a zene, az írók a szerelem erejét látták megtestesülni Orfeuszban, akit szenvedélye a Holtak Birodalmáig vezet, de ugyanez a szenvedély akadályozza meg, hogy a nap fényéig vezesse Euridikét. Orfeusz halálát a mítoszok különféleképpen mesélik el. Így Gluck is két – befejezésükben különböző – változatot komponált: egy tragikus olasz változat Ranieri de Calzabigi szövegkönyvével, illetve a francia, pozitív kimenetű, Pierre-Louis Moline szövegkönyvére írottat. Érdekes, hogy Bausch zeneileg a francia partitúrát követi – németül énekelve –, de eltávolodva a boldog befejezéstől. Az opera-ballett Orfeusz szerelmét követő halálával fejeződik be, és nem Euridiké feltámadásával. Bausch zenei választása valószínűleg nem véletlen, hiszen tökéletesen alátámasztja a táncról alkotott definícióját. Gluck letisztult, háromszereplősre egyszerűsített struktúrája ugyanúgy egyesíti a költészetet a zenével, ahogy Bausch a zenét a táncsal.

Az előadás képei

„A koreográfus meghatározó döntése, hogy dramaturgiájában négy képre osztja Gluck operáját: „Gyász”, „Szenvedély”, „Béke” és „Halál”, felvázolva azokat az alapvető témákat, amelyeket később számtalan variációban bont ki. Az *Orfeusz és Euridiké* ben Pina Bausch megkettőzi Orfeusz, Euridiké és Amor szerepeit egy táncos és egy énekes személyében. A három feketebe öltözött énekes állandóan jelen van, beépül a táncosok színpadi játékába. A német koreográfus számára ők a legfontosabbak, a színpadról még a kart is leveszi, ők a zenekari árokban kapnak helyet.

A diszkrét – ahogy maga Pina Bausch is állítja – lépésről lépésre a táncosok munkájának mintegy „következményeként” születik meg. Erre bizonyíték a letisztult színpadkép és a táncosok jelmeze is, ahol egyetlen felesleges díszítés se terheli az előadás esztétikáját.

Ahol a fény eléri a földet

Mindennek van értelme, és minden egyes kellék elengedhetetlen. A puritán térbe helyezett koreográfia képei erősen idézik mindennapi életünk részleteit, egy csokor vörös róza, egy vitrin, székek stb. A nőiséget hangsúlyozó, és könnyedén a táncosnők lépéseit követő, hullámzó ruhák és a férfiak sötét öltözete a *Wuppertal Tanztheater felismerhető jegyeit hordozzák*. A színpadter plasztikusságában Rolf Borzik (1944–1980) diszlete és kosztümjei erőteljes és tiszta színeket állítanak sorba. A fekete, a fehér, a vörös, a bézs élesen ugranak ki a tér geometriájából. A színek egymás kontrasztjában teljesítik ki a koreográfus elképzelését. A fákó hátat szabadon hagyó vörös ruha, a fehér és a fekete által teremtett feszültség, melyet végül a vér színe (Euridiké „teste”) pihennek vörös szőnyegen) old fel. A Fúriák színpadot átszövő fonalainak szimbolikája szinte életre kel, pókhálóként ejtik csapdába Orfeuszt, hogy ezen szálljon alá a Holtak Birodalmába.

A koreográfus választása Yann Bridard, a Párizsi Operaház vezető balett-táncosára esett, aki már 2005-ben a főszerepet táncolta Bausch Orfeuszaként. Kiemelkedő tehetsége mellett, színészi mimikája gyermekien naiv, de hiteles. Kitartóan viszi végig fájdalmát egészen halála pillanatáig. Orfeusz táncos egész testét hívja szenvedése kifejezésére, amelyen képtelen felülemelkedni. Yann Bridard táncos tökéletesen kivitelezte Bausch tánc-definícióját: egyetlen „igazi nyelvezet”, felesleges kiegészítőktől letisztított technika. Bridard interpretációjában a tánc önmagától válik befogadhatóvá, illetve érzékelhetővé, a táncból kiérződő gyász meggyőző. Tekintetét szinte az egész előadás alatt nem emeli fel, a látóhatár messzeségébe néz, oda, ahol a föld találkozik a fényvel. Szíve ahhoz a pillanathoz hívja vissza, amikor képtelen volt uralkodni vágyain, így szerelmét a haláltól megmenteni. Orfeusz a horizont kendőjén áll, szinte lehunyt szemekkel kelti életre táncát.

Pina Bausch dramaturgiájának első képeben Orfeusz fekete, áttetsző fátyolruhába öltözött sirató asszonyok kísérik. Imára kulcsolt kezek, szinte zárt szemek: Euridikét siratják. A Holtak Birodalmát egy, a színpadot kettéosztó üveglap jelképezi. Orfeusz

víziójában az út, hogy szerelméért alá szálljon, a füstívegen át vezet. A „Szenvedély” jelenetében a föld alatti világ Fúriái meghatódnak Orfeusz kitartó szerelme láttán, és megengedik, hogy világukba belépjen. A „Béke”-jelenet kettejük találkozását jeleníti meg a boldogok kertjében, mely valóban olyan pillanatot idéz, ahol a reménytelenség és a vágy nyugalomra lel. Orfeusz és Euridiké táncos: a harmónia. Az utolsó jelenet az egyik legszebb képet tartogatja a nézők számára, ahol Orfeusz énekesre térdre hull Euridiké holtteste, azaz holtteste előtt: Euridiké táncosának teste ráfeszül Euridiké énekesére, szimbolikusan halotti fejfát alkotva így. Az Orfeuszt interpretáló énekes még egyszer, utójára karjaiba zárja szerelmét, és lassan a földre engedi. Pina Bausch halotti miséjében itt fogalmazódik meg legerőteljesebben Orfeusz fájdalma, vezeleése. A szerelem csak ebben az utolsó ölelésben a megváltoztathatatlan, végső búcsú pillanatában lehetséges.

Pina Bausch lenyűgöző haláltáncként feldolgozott balett-operájának utolsó, záró jelenetében a kórus által újra megszólaltatja az első jelenet C-mollban írt temetési énekét. Orfeusz történetének ilyenfajta pesszimista konklúziója – Pina Bausch állítása szerint – mégsem fosztja meg őt a szerelemből vetett hit megrendíthetlenségétől, hiszen ez életének központi témája.

Orfeusz és Euridiké – Pina Bausch / Christoph Willibald Gluck. Opera Balett német nyelven – Opéra Garnier, Párizs. Zene Christoph Willibald Gluck. Koreográfus és rendező Pina Bausch. Diszlet, kosztüm és fény Rolf Borzik. Táncolják: Orfeusz: Kader Belarbi, José Martinez, Yann Bridard; Euridiké: Marie-Agnès Gillot, Eleonora Abbagnato, Alice Renavand; Amor: Mitaki Kudo, Muriel Zupperreguy, Charlotte Ranson. Éneklők: Orfeusz: Elisabeth Kulman / Maria Riccarda Wessling; Euridiké: Svetlana Doneva / Julia Kleiter; Amor: Hélène Guilmette / Sunhae Im. Karmester: Thomas Hengelbrock / Philippe Hui

Az előadásról készült fotót a párizsi Opera Garnier bocsátotta rendelkezésünkre. A fotókat Maarten Vanden Abeele készítette.

Csehovot játszani nehéz. Darabjai nem fejthetők fel könnyen. Az orosz szerzőnél kiviláglik, érettek-e az alkotók, és érettek-e bennük a gondolat.

Csehovot nézni is nehéz. Több Sirályt, Cseresznyés kertet, Három nővért láttunk ugyanis. Ezek mind szemben állnak az új előadással, amit nézünk. Azt kívánjuk tőle: mutass valami mást! De ugyanakkor ugyanolyan is legyen, csehovi.

Szász János (a Bárka Színházban megrendezett) Sirály nagyvonalakban megtartja a Csehov-játszás jellemzőit. Khell Zsolt díszlete realista: balra fűtőtest, ajtó, elfüggönyözhető ágy, jobb hátul színpad, jobbra lent törött tükrös mosdók, közepén asztal. De: vannak benne nézőtéri székek. Benedek Mari jelmezei is építkeznek mai elemekből. A színészek meg néha mozdulatlan sorba rendeződnek, és kibámulnak a nézőkre, máskor össze-vissza járkálnak a térben vagy egymás jelenetét keretezik szoborszerű jelenlétükkel. Dorn folyton előreviszi az órát, Kosztya a nézők közül jön be, és arra távozik. A játékmód az előadásban többnyire mégis pszichologizáló.

Leginkább Kardos Róbertnél az: egyenletesen megrajzolt Medvegyenkója apró rezdülésekből építkezik, és mindig igaz viszonyban áll környezetével. Ez nem kevés: Medvegyenko a Sirály egyik legnehezebb figurája. Nem mintha komplex volna: hanem mert kilóg a többiek közül. Ő az, akit a legtöbbet fikáznak, de ezt nem reagálja le megfelelően, legalábbis a szöveg szerint. A színésznek kell megoldania, hogy ne bohózszerű alakot lássunk; nem mutatna jól a pszichologizáló környezetben.

Kardos Róbertnek jó partnere ebben Tompos Kátya; Másája nem magas lóról beszél Medvegyenkóval. Első közös jelenetükben két jó barátot látunk: Mása børszerkóban táncol az oroszos zenére (kis gyakorlással egy mai szórakozóhelyen is sikere lenne), Medvegyenko ott téblábol körülötte, és bátoran udvarol neki. Mása sem ekkor, sem később nem esik abba a túlzásba, hogy megalázza: nem varrja Medvegyenko nyakába boldogtalanságát, amiért Kosztya nem szereti. A pálya elején levő színész nő érzéssel, finoman játszik.

Azt is mondhatnánk, hogy álljon meg a menet, hiszen Kardosnak minden előadásban hasonló a figurája. De ha szembeállítjuk Gados Bélával, akit szintén az alkata miatt ugyancsak gyakran osztanak ki, mondjuk az idegesítő kisember szerepében, látszani fog, hogy Kardos élővé tudta tenni a figuráját. Gadosal ellentétben. Nem értjük Samrajev motivációit: nem tartunk vele, amikor azt mondja, nem engedi át kocsikázásra a lovakat. Viszont megfelelően idegesítő tud

Sirály-hús a Bárkában

lenni: kiborít, ahogy szenttelen magától értetődőséggel átkarolja a feleségét, miután láttuk, hogy Polina szinte nyújtva vall szerelmet az orvosnak. Szotyizása is ebbe az irányba viszi a figurát; kár, hogy ez a gesztus nem több egyszerű ötletnél.

Gados játéka nem annyira aprólékos, mint Kardos Róberté, inkább jelzésekkel áll. Jelzésekkel kell dolgoznia Seress Zoltánnak is, hiszen két óra alatt kell eljátszania, ahogy a korosodó Szorin teljesen legyengül. Mindezt negyvenvalahány évesen, sudár, két méteres férfiként. A figura lemondó derűjét jól érzékeljük, a legyengülést viszont csak elfogadni tudjuk. Hiszen nem hunyhatjuk be a szemünket...

Ilyes Róbertre mintha rászabták volna a jóképű orvos szerepét. Mégis sokszor érezhetően kifele, a nézők fele játszik; nehéz eldönteni, hogy a magyarországi színész kárhóztatandó magamutogatásáról van-e ilyenkor szó, vagy döntünk inkább úgy, hogy a figura kívülállóságát érzékeljük. Ez utóbbit látszik alátámasztani az a tény, hogy nemcsak Kosztya halálát, ahogy a színdarabban szerepel, de nagybátyját, az ágyban befelé forduló Szorinét is ő veszi észre (nem szól róla senkinek...). Ezenkívül ő az, aki meghallgatja mindenki lelki nyomorát – van olyan Sirály-feldolgozás, ahol ezt a szerepet Trigorin látja el, vagy ők ketten, megosztva. Ez esetben tehát az orvos hallgatja türelmesebben a panaszáradatot, még ha nem is ujjong ezért a funkcióért.

Trigorin ezúttal több darabból áll. Alföldi Róberttől először visszahúzódo figurát látunk, aki a térben is úgy próbál elhelyezkedni, hogy lehetőleg kikerüljön a többiek látóteréből. Kosztya előadása alatt úgy alakul, hogy az átszellemült Nyina véletlenül az ő székének támlájára lép fel szövegmondás közben. Trigorin lesegíti a székről, tekintetük egymásba fonódik – ezt a vonalat követi később, amikor elkérezkedik szeretőjétől, Arkagyinától: engedné el őt, fontos neki ez a szerelem. Ez a „szerelem”? Máskor ugyanis úgy viselkedik, mintha csupán testi vonzalomról lenne szó. Ilyenkor a ragadozót látjuk benne, aki kíméletlenül lecsap az ajánlkozó áldozatra. Kegyetlen az utolsó

felvonásban is, amikor Kosztyával ironizál: úgy látszik, ez az igazi arca. Tetszik nekünk: így lesz sajátos ez a Sirály. Kár, hogy nem tudjuk a darabjait szépen összerakni.

Nyina érteni látszik Trigorint: első kettősükkor a férfi egyszer csak Nyina ágyékához nyúl. Nyina, úgy tűnik, érti, hogy ez a kapcsolat a testiségről szól, tudatosan választja ezt az utat. Így tud megtelni értelemmel a mondat, ami sok Sirályban üresen cseng: „En egy sirály vagyok!”. Azt mondja ezzel: tudom, hogy lelőnek. De így is akarom. Kívánom ezt a férfit.

Amikor először találkozunk Nyinával, percekig azt kell néznünk, ahogy Kosztyával csókolózik. Pontosabban smárol. Később az oszlopnak is döntik. Nem éteri, kibontakozóban levő szerelem ez tehát. Az nem is találna a színész nő korához: láthatóan túl van a harmincon. A naivabb mondatok ezért furcsán is hangzanak a szájából. Akkor hiszünk neki, amikor érett nőként viselkedik. Amikor például arról beszél az utolsó felvonásban, hogy megtalálta az útját. Vagy amikor játszani látjuk Kosztya darabjában. Alakítása egyáltalán nem neveltséges, jó ötletekkel van tele: az, hogy a színpad alól, a süllyesztőből először két karja csapódik ki kétoldalt, mint két csáp, miközben már halljuk mély, karcos hangját, vagy hogy kiemelkedik, de hosszú haja percekig takarja még az arcát, formailag összhangban van Kosztya darabjával.

Kosztya sem neveltséges tehát: hiteles, amikor színházi reflektorral rohangál, és követi a darabjában játszó Nyinát; abban a képben is vele vagyunk, amikor ül baloldalt az Andrej Rubljov plakát alatt (hogy mit keres az ott...), és sikerületlen mondataiért marcangolja magát. Játékára visszafogott túlfűtöttség jellemző – ha ez nem paradoxon –; értjük, mit miért érez és gondol. Anyja szeretete után sóvárog, amit nem kap meg: ez mindenre pontos magyarázat.

Arkagyina jóval idősebb szeretőjénél, Trigorinnál. Ebből következően, amikor vetkőzéssel próbálja Trigorint Nyina ellenében maga felé fordítani, Varjú Olga meztelen felsőteste láttán felszisszenünk. A naturalisztikus hempergőzés viszont meggyőző: a testiséggel, a hús erejével igenis számolni kell. Akkor is, ha – vagy épp azért, mert –: „Elszáll felettünk az idő”, ahogy Polina (Varga Anikó) szenttelenül-rezignáltan mondja. Az előadás nem véletlenül ismételteti meg a többiekkel is az állítást. Nem véletlenül mutatja fel a húst az időben. S ha csak ennyi történt volna is, hogy a rendező a testiség plusz mulandóság-kérdés keretévé hangolta át a darabot, már volt értelme annak, hogy szülessen egy új Sirály.

ZSIGMOND ANDREA

Kovács Ildikó, a tehetségkutató

„Egész munkásságomra (50 évet töltöttem bábszínházban), rányomta bélyegét a CSAK szócska. CSAK bábszínház, CSAK a gyerekeknek. A bábszínházat általában másdrangú, korlátozott lehetőségű és hatáskörű művészeti ágnak tekintik. Vajon miért?” – idézlek, megidézlek Ildikó...

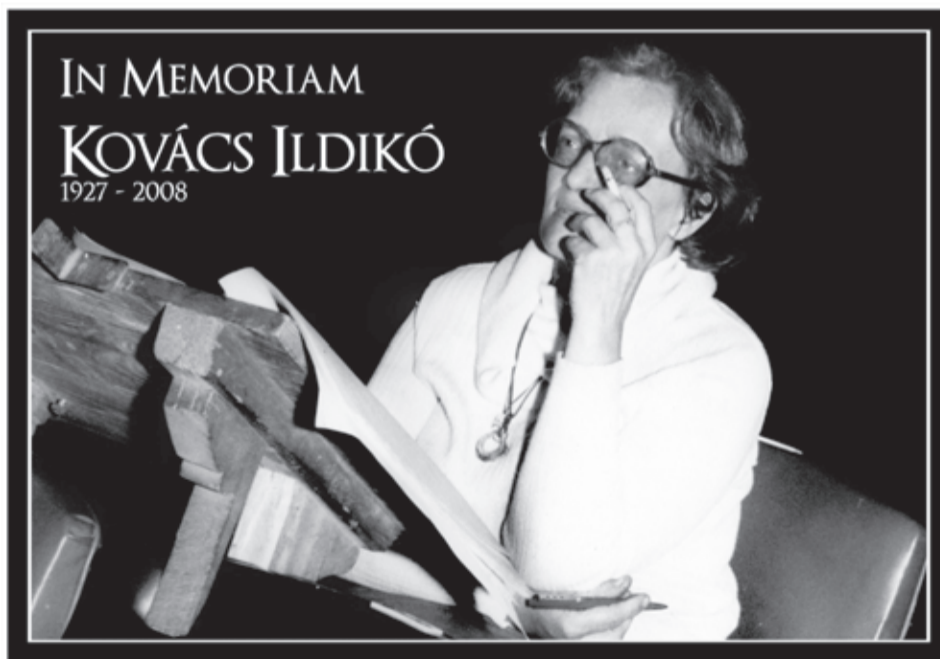
Te ötvennyolc éve, jómagam pedig ide s tova harminckét éve keresem a választ. Pár héttel ezelőtt is erről beszélgettünk. Aztán jött a visszavonhatatlan, s maradtak a megválaszolatlan kérdések. Igazad van, a rejtélyt nem tudtad, nem tudtuk megoldani. Írod: „Máig sem tudom megoldani a rejtélyt, hogy miért jött létre a felnőttek és a gyermekek világa közötti távolság. Honnan ered az elemi logika hiánya, amelynek segítségével megmérhetnénk a gyermekkor meghatározó szerepének hatását, amelyet a későbbi felnőttkorra gyakorol és ezáltal meghatározza egy egész közösség, a társadalom jövőjét. Ha már teljesen elfelejtettük gyermekkorunkat, akkor legalább a gyakorlati célokat tartanánk szem előtt.”

Kerested a választ, és előadásaiddal bebizonyítottad: nincs külön a gyermekekhez és külön a felnőttekhez szóló művészet, csupán az igaz, a jó, a korszerű, a színvonalas művészet létezik. S mivel a bábszínházi előadás azonos értékű összetevője a szöveggel, a képzőművészet, a zene, a mozgás, egész munkásságodat jellemezte az igény: ezt a négy tényezőt egyensúlyban tartani, kiválasztani a legmegfelelőbb munkatársakat, olyanokat, akik őszintén, önzetlenül hisznek a bábszínház művészi lehetőségeiben és a gyermekekben. „A bábu csak akkor elevenedik meg, ha hiszünk is az életében, és ha a játék őszinte örömeivel tudunk játszani. Csak így születhet meg a tiszta játék. Érdek nélkül. Az effajta játékokhoz tiszta, szabad lélek szükséges, mely örömből merít energiát és ezt bőkezűen megosztja másokkal.” Ezért különös érzéssel tudtad a legmegfelelőbb munkatársakat csapattá szervezni.

Érdekes, hogy mikor a munkádról mesélsz, írsz, sohasem beszélsz egyes számban. „Kezdet kezdetén az ismeretlenbe indultunk. Fel kellett fedezni egy nagyszerű, sajátos művészet törvényeit, lehetőségeit. Hiszen nem volt semmilyen fogódzónk, nem láttunk semmilyen bábszínházat, nem volt semmilyen tanulmányi forma lehetőségünk. Úgy gondolom, hogy őszintén jól választottunk a lehetőségeken belül.” S mint a jó csapatkapitány teszi, felfedező utad során sikertűl olyan embereket magad mellé állítani, akik, ha nem is látták világosan a célt, feltétlen bizalmuk volt a kapitány tisztánlátásában.

Pedig nem volt iskolád, főiskolád által hitelesített bizonyítványod. Azonban, mint a hajdani céhlegények, nagyon

jó mestereknél töltöttél el hosszabb-rövidebb időt, mint Dienes Valéria budapesti mozgásművészeti intézetében, vagy Mattis Teutsch brassói festőiskolájában. Mindez meghatározta kifinomult képzőművészeti látásmódot, és az emberi kéz, test mozgásmechanizmusának megértését. Mivel bábszínészként kezdted pályafutásodat, a mesterség ismeretében irányítottad csapattársaidat a felfedezőúton. Hihetetlen érzékkel fedezted fel a tehetséget, legyen az bábszínész, színész, mimes, képzőművész vagy zeneszerző. Önzetlen odaadással egyengetted első lépéseiket vagy dobtad be őket egyenesen a mélyvízbe. Akik melléd szegődtek, legtöbbször halálukig, halálodig kitartottak melletted. Az az érzésem, hogy a

tehetségkutató, tehetség-felfedező Kovács Ildikót a mai napig nem tartja számon a köztudat. Vegyük sorra mindazokat (képzőművészek, zeneszerzők, írók), akik Noked köszönhetően ismerték meg a színpad nyilvánosságát. Rusan Alexandru még bábszínészként tervezte első előadások bábuit, díszleteit (*A csodatarisznya*, 1952), majd 1965-ben együtt osztottok a *Szentivánéji álm* hazai és nemzetközi sikerében. Balló Zoltán, a kiváló bábszínész és mimes, valamint a szobrász, Wallner Gütner, az *Igaz mesék*, *színes mesék* egy-egy jelenetének tervezője, Szervátiusz Tibor csak egy évad erejéig szobrásza a kolozsvári bábszínháznak, de a nagyszerű Bajor Andor-előadás (*Meghasadt szívek*, 1963) örzi nevét. Botár Edit frissen végzett

képzőművészként lesz munkatársad és a színház tervezője. Első közös sikereitek: Móricz Zsigmond – *Allatmesék* (a II. Bukaresti Nemzetközi Bábfesztivál III. díjazottja). A második színpadi változat 1972-ben, az V. Nemzetközi Zágrábi Bábfesztiválon az első díjat viszi haza, ahol ugyancsak első díjat nyer az *Úgy szeretem, mint a sót* című előadásunk tervezője. A sokak – felnőttek, gyermekek – számára egyaránt emlékezetes, kivételesen méltatott *Karnyóné* sikerében is együtt osztoztok. Virgil Svinþiur a kolozsvári képzőművészek új kifejezési formákat kereső csoportjának tagjaként került munkatársai sorába, három legemlékezetesebb előadásod sikeréhez járult hozzá tervezőként (Vasile Alecsandri: *Sánzia* a *Pepelea*, Alfred Jarry: *Übű király*, J. Lawson – Kovács Ildikó: *Eljöhettél hozzám!*).

A bábszínház mellett lévő Zeneakadémia önként kínálta tehetségeit, de Kolozsváron csak Te figyeltél fel rájuk, első színpadi nyilvánosságot biztosítva a zeneszerző szakos diákoknak. Hadd soroljam: Csíky Boldizsár: *Allatmesék* (1960), *János vitéz* (1961); Liviu Glodeanu: *Vasilache új ruhában* (kísérleti változat, 1959), majd kevéssel hirtelen halála előtt a *Sánzia* a *Pepelea* (1960). Vermesy Péter tizenhat előadásod zeneszerzője. Mint zenekari tag tanította be Oláh Tibor *Operaparódiáját* és vezényelte kis együttesünket. A *Hamupipőke*, *Micimackó*, *János vitéz*, no meg a *Karnyóné* sikerének részese. 1972-től lesz munkatársad Orbán György, aki egy szintén új utakat kereső előadásod, a *Haza színpadi zenéjét* írta (a Zágrábi Eszperantó Fesztivál díjazottja). Kőnczei Árpád 1976-ban kezd veled dolgozni, szintén diákként, Hervay Gizella: *Kobak meséi*, Nagy Olga: *Kali, Marci és a csodamasina*, és a nagyszerű *Ludas Matyi* zeneszerzőjeként.

Nem hagyhatom ki munkád számomra legnehezebb részét, az irodalmi szöveg bábszínházra álmódását. Előadásaid java részének Magad írtad a szöveggel, vagy vállaltad a bábszínházi változat szerzőségét. Egy személyben voltál szerző, rendező és dramaturg. Az irodalmi titkár csupán az ötletgazda szerepére vállalkozhatott néha. Ez így is volt természetes. Egy kialakulóban lévő színpadi műfaj törvényszerűségeit Te ismerted a legjobban és mi valamennyien hittünk kísérleteidben.

Bajor Andor, Veress Zoltán, Hervay Gizella, Palocsay Zsigmond, valamint Mircea Vaida írói debütje is a Te nevedhez fűződik.

Igen, igen, mondanád, de az előadásaim? Azokról nem írtam, de az okát te magad fogalmazod meg: „Ahhoz, hogy a legfontosabb előadásainkról, munkánk örömeiről és nehézségeiről beszéljünk, melyek az alkotói munkánk során felmerültek, külön könyvet kellene írunk.”

Már megint többes számban beszélsz! Ezért döntöttem úgy: arról az oldalról írok, amelyről talán azért nem beszéltél, mert csak az egyes számot használhattad volna... felfedeztem, útjára indítottam, hozzásegítettem, tőlem tanulta... és ez nem volt Rád jellemző.

FAZEKAS CSILLA

Elöljáróban:

Tisztában vagyok vele, hogy a filmmel kapcsolatos legmélyebb előítéleteink megkérdőjelezése olyan brutális szembesítés illúzióinkkal, hogy talán a freudi analízisnél is hevesebb elutasítást vált ki mindenkiből, de nem akkor gyakoroljuk a szabad gondolkodást, ha rég megdőlt tabukat döntögetünk, hanem inkább akkor, ha a legkínosabb mai tabukat érintjük. A modernség dogmáit.

A film mint a világfogyasztás médiuma

A film és a média a fogyasztás csúcsa, mert a filmipar tette a fogyasztói modellt *világfogyasztássá*. Azelőtt ilyen sose volt, hogy az egész valóságot, magát a világot lehessen fogyasztani. *Amikor filmet nézünk – világot fogyasztunk*. Akkor viszont a filmipar a *legkevésbé fenntartható iparág*, vagy fogalmazzunk keményebben: a film és a média tehető leginkább felelőssé a világfogyasztás népszerűsítéséért, és ezáltal az ökológiai válságért.

Szóval érdemes végre beszélni a filmről mint problémáról. Nemcsak ökológiailag. Más tétje is van. A film problémája tulajdonképpen a *szabadság problémája*. Mert nagyon nem mindegy, hogy *azt tartjuk szabadságnak, mikor a természetet követjük, vagy azt tartjuk szabadságnak, hogy természetünk és természeti valóságunk elöl menekülünk valami virtuális világba*. A film és a média szabadságképe egyértelműen az utóbbit szuggerálja, azt adja el nekünk minden újabb filmben. Pontosan azzal a módszerrel adja el nekünk, mint minden multimarketing: ha a mi termékünket veszed, akkor leszel szabad. Ha a filmek világát éled, akkor leszel önmagad. Pedig nyilvánvaló, hogy kökemény érdekek fűződnek ahhoz, hogy ezt mi szépen elhiggyük, és ne azt csináljuk, meg ne azt gondoljuk, amit magunktól valóban szabadon tennénk és gondolnánk, hanem amit eladnak nekünk. A filmekben és a médiában.

A film mint emberi jelenség

Először érdemes tényszerűen tisztázni, mit csinálunk, illetve mi történik velünk, amikor filmet nézünk. A filmnézés alaphelyzete a *vízió*, vagyis az, hogy gyakorlatilag *ébren álmodunk*, valamilyen álmat látunk. Ebből látszik, hogy a modern korban egyáltalán nem tűnt el a látomásos ősi világa. Dehogy szorította vissza a látomásokat valami felvilágosult tudományos racionalitás – épp ellenkezőleg. Ami régen kevesek kiváltságának tűnhetett, hogy látomásai lehetnek, abból most valóságos dömpinget kap mindenki a moziban, videón és a *tele-vízióban*, aminek már a neve is *erről a tömeges vízióról árulkodik*. Attól, hogy nem gondolunk erre, attól ez még nagyon is valós probléma, mert a mi filmvizionálásunk egy külső szemlélő számára nem kevésbé furcsa vagy akár aggasztó jelenség lehet, mint az, ha valakinek épp látomása van és hangokat hall. Lélektanilag hallucinációnak számít. Nem árt néha egy természeti lény szemével kívülről néznünk azt, hogy mit csinálunk és milyenek vagyunk, például amikor mozizunk. Ha van ökológiai nézőpont, éppen ez lenne az.

A film emberi jelenségeként és mentális működésként egyáltalán nem tekinthető újdonságnak. Mi is történik? Emberek a sötétben vágy megjelenítő álmokat látnak, félig éber állapotban, egyfajta vízióként. A film tudatmódosító vágytükrözés – egészen ősi emberi jelenségekre épül.

A film mint természeti jelenség

Két összetevőből áll a film látványa: a sötétkammera, illetve a nézőtér sötétjéből és a vetítógép fényéből. Mindkettő mesterséges: a fény és a sötétség is. A természetes napfény melegségét a filmben hideg műfény váltja fel, ami olyan alapvető eleme a mozinak, hogy még nappali forgatásnál is szükség van rá. A filmfény nem napfény, hanem steril reflexfény. Ez a mesterséges, hideg tűzű fény vetíti elénk a mozi világot, melyből épp ezért szükségképp hiányzik a természetes világ, a napfény melegsége, ahogyan valóságos álmunk, saját (természetes) álmunk elevensége is hiányzik belőle. A hideg fény idegensége abból adódik, hogy itt nem saját álmunkat látjuk, hanem valaki vagy valakik láttatnak velünk mátrix-álmokat, valamilyen előre megrendezett víziót. Ezért is kell az, hogy mi sötétségben legyünk, amikor meglátjuk az elénk vetített mozit. Ez a sötétség nem csupán a fény hiányát jelenti, hanem főleg azt, *amit a sötét moziban ülő embereket látva mindannyian tapasztalunk: a tömeges magány vágyálmainak villódzását a homályban ülők arcán*.

Mindenki ismeri ezt a különös szituációt, amikor késve érkezzünk és a többiek filmnézését kívülről látjuk, mintha olyan társaságba érkezünk volna, ahol már mindenki betépvé a saját egotripjében van, a saját moziójában vizionál, de mi még nem vagyunk betépvé és inkább nyugtalanító számunkra az egész szituáció – már amíg ugyanúgy be nem tépünk, mind a többiek... Valami nagyon kísérteties dolog ez, amiről persze nem akarunk tudomást venni, ezért inkább helyünket elfoglalva, minél előbb és minél intenzívebben beleéljük magunkat az épp elénk vetített filmbé. Betépünk vele. A hétköznapi valóságban is pontosan így szoktunk illúziókba menekülni. Idegenkedünk szembenézni a valóval, ezért még idegenebb virtuális világokba, mesterséges paradicsomokba menekülünk.

A film fiktív természete

Ha szándékos manipuláció nincs is, a filmben akkor is minden eleve elszakad földi valóságától és durván fiktívvé válik. Erről mindenkinek van saját élménye a családi események vagy utazások fotózása és videózása kapcsán. Mert ugye valaki vagy videóz, vagy részt vesz magában az eseményben. A filmező ember az adott helyzetben mindig idegen, sőt: az egész helyzetet elidegeníti. Még akkor is, ha nem kezd el rendezőként dirigálni, hogy ki hova álljon és mit csináljon a felvétel „kedvéért”. Vajon miért emlékszünk sokkal elevenebben

Egyszer talán érdemes megvizsgálunk a filmmel kapcsolatos legdurvább előítéleteinket és tabuinkat! Az alábbi szöveg a szerző nagyobb lélegzetű tanulmányának erősen rövidített változata, és vitaanyagként bocsátjuk közre. A szerkesztőség.

azokra a szituációkra, mikor nem készítettünk felvételt, csak egyszerűen ott voltunk? Ott tudtunk lenni, teljesen – mindenfajta pózolás nélkül. Innen, a filmezés élethelyzet-elidegenítésének élményéből ismerhetjük a „primitívek” ősi ösztönös megérzését, hogy *a felvétel elrabolja a lelkét nemcsak az embernek, hanem a szituációnak és a benne megnyíló világnak is*.

A film mint a nagyvárosi lét terméke és piacvezető mákonya

A mozi kifejezetten a nagyvárosi ember életére és vágyaira szabott tudatmódosító álmogyár. Egy természetközeli életet élő ember már a bezárt sötétben üléstől is ösztönösen idegenkedne, a valóságot utánzó technikai vágytükrözés hideg, virtuális világa pedig egyenesen rémülettel töltené el. A bennszülöttek példája mutatja, mennyire nem természetes dolog a filmnézés. Az ilyesmihez nagyon alapos előkészítés kell: az iskola dögunalma, a gyári, üzemi vagy irodai munka egész napos monotonája, aztán a tömegközlekedés magánya és végül a bérházak betonmagánya, a négy fal közé zárt álmodozás, aminek persze a mozi lesz a messiása, a magányos nagyvárosi emberek frusztrált vágyainak nagy kivetítője és illuzionistája. Aligha véletlen, hogy a városi komfort középpontjában a tévé és a videó áll, mert ezáltal lehet menekülni a lelki sötétkammerába zárt nagyvárosi létből, a betongettők magánzárkáiból.

A filmnézés cseppet sem természetes dolog. A *Crocodile Dundee* című örökbecsű tömegfilmben van egy pontosan idevágó jelenet: a cserzett bőrű hiper mácsó krokodilvadász kábé évente bemegy a dzsungelből a várost képviselő kocsmába és ott bekapcsolja a világot jelentő tévét. Úgy két másodpercig nézi, hogy valamilyen alakok villódnak a katódsugárcső felszínén és valami hang serceg elő a dobozból, aztán azt mondja: „Távaly is ez ment.” – és kikapcsolja. Ugyanazzal a természetességgel, ahogy belenézett. Az ő természeti létéből nézve minden műmozi, minden tele-vízió ugyanaz. Laposan sercegő műfény és műhang. Szánalmas és jelentéktelen műmájér dolog. A krokodilvadász szemével nézve.

Mi lenne velünk film nélkül?

Kardos Gábor vitairata, bevallottan provokációs célzattal szövegezett eszmefuttatása nem fogja megdönteni a film világalalmát, úgyhogy a címben feltett kérdésünk elhamarkodottnak is mondható. Nem is azért vetettem papírra, mintha tartanék a film halálától, hanem azért, hogy elejét vegyem a hasonló típusú ostoba kérdéseknek. A kérdés ugyanis nem praktikus természetű, annál sokkal fontosabb. Kardos írása ontológiai, episztemológiai, gnoszeológiai kételyeket vet fel ember és valóság viszonyáról, a megismerés határaitól, az érzékeléstől a tudattartalmak strukturálásáig terjedő folyamatok kelepcéiről.

De ha félretesszük a lételméleti és ismeretelméleti spekulációkat, akkor is itt marad még az érték-választás, ezen belül az esztétikai opciók, egyszerűbben: az ízlés kontinentális és interkontinentális léptékű befolyásolásának, ne mondjuk: manipulálásának kérdésköre. Hány millió nő kezét kérték meg pusztán amiatt, mert frizurája, szemöldöke, keble vagy öltözéke emlékeztetett az éppen legdivóbb díváéra, a filmvászonról kísértő aktuális fantom dizájnjára...

De ezek is csak másodlagos kérdések. A legfontosabbakat, reméljük, körbejárja majd a vita, amelyhez a továbbiakban szívesen hozzászól majd e sorok szerzője is,

SZŐCS GÉZA

Mi helyett nézzük?

Ha lehet, ne nagyon értsük félre egymást! Ennek a tabudöntögetésnek nem az a célja, hogy bebizonyítsam, milyen rossz dolog a film, hanem rámutatni, mennyire (és milyen fajta) függésbe hoz, meg főleg azt, hogy *mi helyett van és mit veszíthetünk el a filmnézéssel*. Milyen valóság helyett választjuk a film virtuális valóságát? Például a moziban randizás és a mozi helyett együtt csinálni valamit pozitívabb élmény, mint együtt nem-csinálni valamit, illetve ugyanabban a sötétben ugyanazt az előregyártott álmat látni, passzívan befogadni és elfogyasztani.

A valóságban – a film fikciójával ellentétben – mindig egyszerre jelen van több más lehetőség, téridejében mindig több életheletőség találkozhat. Pont ezáltal több a valóság minden fikciónál. A filmben a levetített lehetőség is felvett kópia, a valóságban *minden lehetőség*. Egyszerűen minden. A természeti valóság hasonlíthatatlanul gazdagabb lehetőségekben, mert *a film is csupán egyik lehetősége* – de talán a legveszélyesebb mind közül, mert a leginkább kizárólagos igénnyel fellépő lehetőség. Egy vörösbegy a kertben vagy egy festmény a falon nem úgy vonja be a szemlélőt saját világába, ahogyan a film teszi – a valóság nem kapcsolja ki minden más lehetőségét valóságérzékelésünknek (mint a film), hanem meghagyja szabadságunkat. Vagyis saját szabad döntésünkkel merülünk el egy természeti kép vagy egy képzőművészeti alkotás világában – és nem azért történik ez velünk, mintha technikailag magával rántott volna bennünket valami a saját világába, minden mást kikapcsolva.

Ami a filmben a fikció korlátlan lehetőségének látszik, valójában egy rögzített, megvágott és kimerevített lehetőség-darabka a valóságból. A valóság ezer lehetősége hasonlíthatatlanul izgalmasabb játéktér, mert mindig valamilyen *cselekvésnek* nyit teret, míg a film kimerevített lehetőségét mindig alapvetően *passzívan* és készen kapjuk, amivel kifejezetten nemcselekvésre (fogyasztásra) szoktat.

A mozi nemcsak passzivitása miatt *mentális maszturbáció*. Alapvetően egész erotikája a kukkoló-maszturbáló fantáziavilág sémáját követi. Egyfajta énkielégítő egotrip. Ezért egyáltalán nem véletlen, hogy a mozi központi témája a szex mint agresszió, illetve az agresszió mint szexi és vonzó jelenség. Persze, hogy mindenki a saját moziját látja bele a filmbe, de épp ez, ami magányos tömegé teszi a mozizókat.

A filmipar mint magánygyár

A fogyasztói társadalom elsődleges terméke a magány, mert a magányos embereknek mindent, a legfőbb legegyszerűbb terméket és szolgáltatást is el lehet adni, hogy azzal próbálják kitölteni az életükben támadt űrt és hiányt. A mozi megjelenéséig az emberek mindig együtt voltak nagyobb társaságban és együtt csináltak valamit. Nem külön-külön, mint a moziban. A mozi és a tévé megjelenésével tértek át az emberek egy olyan társasági együttlétre, amelyiknek nem az a lényege, hogy együtt legyünk, hanem külön. Hogy magányba mozzizunk magunkat.

Világfogyasztói rendszerpropaganda, ideológiai ipar vagy művészet?

Mindenfajta művészetnek voltak ideológiai funkciói, de ezek sohasem váltak olyan mértékben elsődlegessé, mint a filmnél. Maga az *ideo-lógiaszó* sem áll másból, mint képből (*idea*) és szóból (*logosz*), illetve hangból, ami tökéletesen megmutatja a film *ideo-lógiai* természetét. *A film a legtisztább formában megjelenő ideo-lógia és ezért is minden korábnál hatásosabb*. A film elsősorban *ideo-lógiai iparág* (a világfogyasztás médiuma, illetve rendszerpropagandája). Még vallásnak is inkább mondhatnánk, mint művészetnek.

Konklúzió helyett: kilépés a szabadba

Hogy mégis mit lehetne akkor tenni? A legtöbb, amit a film tehet, azt látjuk például Tarkovszkijnál a Tükörben és a Stalkerben, amelyek elvisznek a film világának végső határáig, vagyis egészen személyes világunk küszöbéig, de a természeti valóságba csak saját szabad döntésünkkel juthatunk el. A filmtől függetlenül, sőt: a film mátrix-világából határozottan kilépve – *a szabadba*. Hogy miért jó nekünk, ha ezt tesszük? Mert mégiscsak a valóság a legnagyobb mozi.

*

Epilóg

Nagy naivítás lenne azt hinni, hogy csak az beszélhet így a filmről, aki sosem szeretne és sosem értette. Éppen ellenkezőleg. A filmtől megválni, világot radikálisan elhagyni, és a heveny elvonási tünetek miatt először esetleg furcsán sívárnak, sőt idegennek tűnő természeti világba, illetve a valós emberi interakcióba visszatérni épp olyan nehéz, mint egy látszat-szerelmet szembesíteni a valósággal. Egy világ látszik összeomlani, mert a látszathoz és a lehetőség szerelméhez ugyanúgy ragaszkodunk, mint a lényeghez és a valósághoz. Vagy még szenvedélyesebben. Kár lenne úgy tenni, mintha a filmnek nem lenne köze a mai fogyasztói társadalom és az ipari modernizáció ökológiailag (is) leginkább megkérdőjelezhető nagy illúzióihoz.

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Április

Április első napja a bolondok napja. Szerencsére ismerjük, számolunk vele. Ezzel az egyetlen nappal a 365-ből. A többi esetében úgy vagyunk bolondok, hogy csak később derül ki.

7 éve, 1991. április 3-án, nyolcvanhét évesen halt meg **Graham Green**, a kor bestseller írója, a legolvasottabb és a legbaloldalibb angol, aki mindezzel együtt leltitatta Brezsnyev korában a SZU-beli megjelenéseit, arra hivatkozva, hogy nem tartják tiszteltben az emberi jogokat. Mármost az oroszok. Most újraolvasom a két obligát Green-regényt, *A csendes amerikaiit*, és a *Havannai emberünet*, és pontosan emlékszem rá, a húszas éveim elején, a múlt század hetvenes éveinek közepén, mit művelt politikai magabiztossággal, a hittel, a politikai vonatkozású álmokkal. Ekkor fogalmazódott meg elsőként, hogy a politikában semmi nem az, amit látunk, semmi nem az, amit látatnak. Green

csendes amerikaija volt a megvilágosodás, a parancs, menj át a másik partra. Mindig a másikra, mint ahol a politikusok derűs teadélutánokon döntenek. Az *Utazások nagynéném* hab a tortán. Az is, hogy Ungvári Tamás fordította valamennyi Green (már amit látok), és Ungvári fantasztikusan színes, telivér nyelvet hozott össze a Green-regények könnyebb magyar befogadásához.

Néhány éve kerültek elő dokumentumok, Green figyelte az angol titkosszolgálat, a CIA és a KGB. Ez is mutatja, néhány évtizede milyen megváltozó személyiségek voltak az írók. Leveleit rendszeresen felbontotta és archiválta az FBI. Mondjuk az is igaz, hogy nem titkosan találkozott minden balos forradalmi fazonnal, úgy mint Fidel Castróval (aki egyszerre a SZU és a USA félelmetes marionettfigurája), vagy a panamai Omar Torrijossal, a nicaraguai Ortégával. Green egyszerre Amerika-ellenes, egyszerre Szovjetunió-ellenes, hidegháború-ellenes. Annak ellenére, hogy vízvonalzó volt számomra a csendes amerikai, most sokkal többet értettem meg belőle. A csendes amerikai frissen diplomázott fiatalember, komoly elméleti fölkesztüléssel, titkos diverzáns feladattal. Feladata szerint merényletek sorozatait szervezi meg ürügyül az amerikai beavatkozáshoz. A nemes cél érdekében. Greene profi – szerelmi szál itt is bonyolódik, egy ősrachaiskra belőtt kis vietnámi nő, akit a csendes amerikai elszert a narrátortól. Az ember becsukja a könyvet, eszébe jut az elmúlt tizenöt év merényletsorozata, beleborzong. A világ nem sokat változott ötven év alatt, *A csendes amerikai* jelene 1955.

Arról, hogy költő-e (az április ötödikén született) **Bródy János**, vagy kicsoda, nem szeretnék vitát generálni. Bár alig hiszem, hogy egy hús-vér költőköltő ne adná fél karját azért, hogy annyi fejben rezonáljanak sorai, strófiái, mint Bródy versei. Nem vagyok kifejezetten verstanuló, soha nem is voltam, mégis helyből el tudnék dúdolni tucatnyi Bródy-verset. Így aztán megállapodtam magammal abban, akitől legalább tizenkét verset betű szerint ismerek, költő. Érdekes, hogy fel sem merül, Dylan, ne adja Isten, a Doors szövegírója és énekese, Jim Morrison ne volna költő.

Bródy János hatvankét éves, ami egyszerre elképesztő, megrendítő és elkésztető. Ki gondolta volna, hogy ilyen követhetetlen tempóban repülnek az évek? 1969 őszén fiatal, dinamikus kultúrház-igazgató kerül a körzetbe, ahol élek, a fáluban felszerelteti a hangosbemondót, amely az aktuális szocialista eredményekről és kötelezettségekről hivatott értesíteni a szocialista határőrfalut, amit – annak ellenére, hogy bömböl, mint a hajókürt, hallottunk, nem hallunk. Aztán egy augusztusi kora délutánon (unokanővéremmel ülök a szederfák alatt az árokparton), a palóc tájra rádörren Szörényi Levente különleges hangján a Nehéz az út. Végigarat az Ipoly völgyön a bakelit két oldala. Végstelen végig, amíg a k-ház, ami egyszerre mozi is, el nem kezd vitetni az *Ezek a fiatalok* című filmet. A Nehéz az úttal reklámozta. Mondom, fiatal és dinamikus a művház-igazgató. A palóc mámi és pápik tüntetést szerveznek, mert az Illés csörömpölésétől elmegy a tehén teje, megbolondulnak a ludak. Ezek voltak, emlékszik-e valaki még? Oh, mondd; Nehéz az út; Amikor én még kis srác voltam; Sárga rózsá; Átkozott féltékenység; Little Richard; Nézz rám; Ne gondold; Szerelmem; Mondd, hogy nem hiszed el. Megvannak a sorok, kedves kortársaim? Előcsúsznak az agy hátsó, pénzkeresettel, nőkkel, gyerekekkel, munkahelyi gondokkal eltorlaszolt régiójából? Költő Bródy? Mi más volna, ha negyven eltelt nyomorúságos esztendő után előkerülnek és megszólalnak odabent hárfafinomsággal ifjúságunk kedves strófiái? Eltesse őt a Mindenható, amíg akarja.

5-én 95 éves volna **Örkény István**, ha nem hal meg 1979. június 24-én. A háború előtt Londonban, Párizsban dolgozik, tanul (megjegyzem, fizette a tandíját). 1941-ben tért haza, éppen időben, hogy le ne kesse a II. Magyar Hadsereg munkaszolgálati invitálását, hogy ugyan már legyen szíves velük menni, mert különös módon gyógyszerészek kellene aknaszedőnek. A Donnal esik szovjet hadifogságba, még éppen azelőtt, hogy a magyarok visszafoglalták volna az Ősi Földet, Etelközt. 1946-ban térhetett haza, ahol továbbra is nehezen talált munkát. Nyomja, mit tehet mást, a kor egyetlen elfogadott prózaformáját, a termelési regényeket, a szocreált. Az 1951-ben megjelenő *Házastársak* égen, földön nem létezik, pedig – a későbbi Örkény ismeretében – nagy élmény lehet egy Örkény termelési regény. De a cél minden bizonnyal elérve, hiszen 1949-től színházi dramaturg. 1954-től a Szépirodalmi Könyvkiadó lektora. Az ilyenféle megbízásokhoz szükségeltetett Révai elvtárs feltétlen bizalma. A forradalomban való érintőleges részvétele miatt 1958-tól szilencium. De az olló az irodalomban is nyílik (hol meg zárul), a szocreál regényeknek beakonyul (az avatott szocialista-realista írók, akik nem tudtak mást, őszinte bánatra). A politikai-irodalmi drill után lassan előbújik a ma ismert fintorgó, ironizáló Örkény (a Jeruzsálem hercegnője, az Egyperces novellák, a Macskajáték). A Tótékat az is ismeri, aki életében csak bulvár képaláírásokat olvasott. Az őrnagy (Latinovits) azt is falhoz verte, akit az irodalom (sőt: költészet) kifejezéstől kiveri a víz.

Az író ír. Mi egyebet tehetne. A hadifogságból, az azt követő ideológiai átnevelő kurzusból regénnyel (nem könnyű felfedezni a dolog logikáját, mit akart volna átnevelni a zsidó munkaszolgálatos az új rend, hogyan képzelt, mennyire Horthy-katona egy munkaszolgálatos, de apróságok ne akadunk), a Lágerek népe című naplószerűséggel érkezett haza. „*Örkény azt hitte magáról, hogy kommunista, és a könyvéről, hogy kommunista könyv. A tábor életét írta meg, a foglyokét és az örökét. Szeretettel, humorral, emberien és nem kritikátlanul. Ez lett a veszte. Az orosz örök is emberek voltak benne és nem übermenschek. Alighogy a könyve megjelent, Illés Béla elkoboztatta. Talán csak azért, mert jobb volt, mint amit ő valaha írt és írni tudott. De a hivatalos indoklás – szovjetellenesség volt.*” – írja nekrológiában Méray Tibor. A kettősség, ki kommunista, ki tekinti magát kommunistának és mennyire az (egek!), kinek mennyi a hatalma a hierarchiában, ez tán is sok félreértést okoz. Mást se okoz. Máig.

1821. április 9-én születik vagyonos, nagypolgári családban **Charles Baudelaire**. Gyorsan árvaságra jut, lehet, ez is szükséges összetevő költői paramétereire. Anyja katonajellegű

katonatisztet ránt az ágyra, hoz a házhoz, akit a gyerek képtelen elfogadni (az anyjának az öreg férj után nyilván jót tesz). Hivatalnokot vagy diplomatát akarnak faragni a gyerekből, ami nemigen jön össze. Baudelaire vonzódik a művészvilághoz. Elköltözik, ivás és buli hajnalig a vastag apai örökségből két éven át. Keves versét alig publikálják. Egyetlen kötete, a legendás *Romlás virágai*, a kor ítélete szerint erkölcsstelen, dekadens, pornográf és istenkáromló. Megkerülhetetlen hendikep. Amint nyakára lép az apai örökségnek, Baudelaire élete küzdelem a hitelezőivel és a szeretővel, Jeanne Duval-lal. Jeanne harmadrangú félvér színésznő, mielőtt Baudelaire felfedezné. A költészethez nem ért, nem szereti, viszont az ágyban mágus, amivel madzagon tarthatta a költőt, amíg volt miért. Baudelaire depressziós, alkoholista, narkomán. A szerről többször sikerült lejönnie, mint a mesében, de soha nem tiszta. Élete végére emberi roncs, mint az alkoholista, a narkósok rendszerint, gondoljunk Csáthra. Utolsó éveiben Belgiumba szökik hitelezői elől. 1866-ban szélütés éri, utolsó hónapjait idegstanatóriumban vegetálja végig. Beszélni, mozogni képtelen, amikor a második agyvérzés elviszi. 46 évesen. Régen nem olvasom Baudelaire-t. Nem és nem. Nincs elemi igényem sodor, hogy a romlás virágait szagolassam. Elég, ha kidugom az orrom a lépcsőháza, a munkaszoba előtti játszótérre. Érzem, a szegény francia költő nélkül is, egyértelműen, ha esik, ha nem esik februárban.

Baudelaire nem szerencsés ember, és ezt tudta. Az örömet, a gyönyört ott keresi tehát, ahol biztosan megtalálja. Nem tudni, mennyire emeli ki a maga által teremtett mocsárból a kortárs Flaubert levele, reméljük, egy időre igen. Flaubert becsüli Baudelaire-t, nemcsak mert mindkettőjük első könyvét (a *Bovarynét* és a *romlás virágait*) ugyanabban az évben itéli erkölcsrombolónak és bezúgandónak III. Napóleon szemforgató bírósága, s nemcsak, mert a költő írja kora legszebb tanulmányát a Bovarynéről. Flaubert alábbi levele De Quincey: *Egy ópiumfaló emlékiratai* című értekezésére utal (amiről – a szerről és az emberről – érdemes volna itt néhány szóval megemlékezni, ha volna hely), melyet Baudelaire fordít le a franciáknak.

Köszönöm, kedves Baudelaire-om, hogy ilyen könyvvel örvendeztetett meg! Minden tetszik benne, a szándéka, a stílusa, még a papírja is. Nagyon figyelmesen olvastam. De először is azt köszönöm meg, hogy olyan elbűvölő emberrel ismertett meg, mint De Quincey úr! Milyen szeretetre méltó! De mindjárt elő is állok egyetlen ellenvetéssel. Azt hiszem, hogy többször is túlságosan hangsúlyozza a bűn szellemét. Itt-ott mintha valami katolikus kovász érződne. Jobb szeretném, ha nem kárhoztatná a hasist, ópiumot, kicsapongást; mit tudhatja, mi jön ki belőle később. De ez csak személyes vélemény, és a legkevésbé sem törődjek vele. [...] Mélységesen csodálom a hasisról szóló költemény egyik-másik részét. Ezek a szerek mindig nagy

vágyat keltettek bennem. Sőt van is remek hasisom, Gastinel gyógyszerész összeállításában. De félek tőle, amiért aztán szígyellem is magamat.

Türelmetlenül várom a *Romlás új Virágait*; megjegyzéseimnek nem lehet itt helye, mert a költőnek föltétlen joga van mindabban hinnie, amiben csak akar. Ég áldja, olyan erősen megszorított kezét, hogy a válla is belesajdul. Croisset, hétfő, 1860. október 22.

10-én, 111 éve született **Eric Knight**. 1943 januárjában Holland Guayana őserdeiben lezuhan egy hatalmas utasszállító repülőgép. Harmincötven vesztik életüket. És a harmincöt holt egyike Eric Knight őrnagy. Az Egyesült Államok tisztje, és ugyanakkor – a neves író. Tombol a második világháború. Knight olyan szerencsés – addig –, hogy az első nagy háborúban is részt vehetett. Erdemes eltűnődni a dolgon, hogy a mai ötvenesek az első nemzedék Európa történetében, akik nem tapasztalhatták meg, milyen az, amikor a gyerekek tömegesen árván nőnek fel. Az ember, furcsa mód, ilyenkor hajlik rá, hogy azt gondolja, valamire mégis jó volt a rettenetes kétosztatú világ, amikor a nagyhatalmak egymás mögörőiba kapaszkodva koncentráltak, nehogy a másik lépéselőnyre tegyen szert. És béke volt. Szörnyű kimondani, hogy béke volt Európában, a helyi nacsalnyikok nem ugrasztják rá a szomszéd várra egy másnapos hajnalon a martalócaikat, csak mert elfogyott a bor.

Eric Knight árva volt. Egy árvagyerekekben súlyosabb nyomot hagy a kiszolgáltatottság, az igazságtalanság. 1897-ben születik Yorkshire-ban. Apja a búr háborúban esik el. Édesanyja a cári Oroszországba költözik, nevelőnő. Onnan át az Egyesült Államokba, majd Kanadába. Az első világháború után kezd el írni. Előbb folyóiratokba elbeszéléseket, aztán regényeket. Könyvei nagyon sikeresek, de köztük is legrajongottabb a *Lassie hazatér*. A második világháborúban az Egyesült Államok hadseregében tiszt. Szolgálati útján, negyvenhat évesen éri a halál.

1-én 44 éves a **Költészet Napja**. Nem amerikai negyvennégy, aki teniszből érkezik, megnézi hatodik házasságából származó öt éves kisfiát, müzlit vacsorázik, és kocog lefekvés előtt. Rozzant a magyar negyvennégy éves. Fogai rohamos romlásnak indultak, haja hullik, izületei recsegnek, tüdeje fekete a pesti szmogtól, idegei tropák, és évekkel előzött kipróbálta a Viagra boldogságnövelő hatását. Szeretne egyszerre

reszkető holdfény lenni a tó vizén, repülő, ki géppel száll fölébe, hatszínű szívárványív Szamárhegy nedves tölgyfái fölött, de egyre nehezebb a dolga. Bár aki faragja a rimet, nem látja ezt. Azt morogja, mindig így volt. Aki nem faragja, csak nézi a Költészet Napját, bólint, de megjegyzi, így volt, így, de talán nem ennyire.

Egy éve (2007. április 20-án) halt meg **Bella István**. Nem ismertem, őszintén nem, a költészetét. Korosztályomra figyeltem, hiába volt Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító, az ember, a fiatalember, gyanakodva figyelte a hatvanas-hetvenes éveket túlélt költőket. Valljuk be, oka volt ennek. Valljuk be azt is, mindenki gyanakodott, és bár sokáig kellett várni a bizonyítékokra, és soha nem az volt a besúgó (mindig más, baszszus), mint akit besúgónak gondoltunk, akiről feltételeztük. Korábban is káosz és tanácstalanság, ma is káosz és tanácstalanság. Kiről miért, kiről miért *nem* derült ki, mi van, mi a helyzet. Szar úgy. Az érdekeltségi sávokat külön besúgóhad fedte le, ahány érdekeltségi sáv, akora besúgók tömege. Igény szerint. Hihetetlen, mégis tudjuk, hisszük. Ez volt, szentséges Szűzmar! Bella 1940. augusztus 7-én születik, az ELTE-n szerez diplomát, ez tán népművelő, könyvtáros. Első kötete *Szaggatott világ* címmel jelenik meg 1966-ban, ezt több-kevesebb rendszerességgel követik verses munkái és műfordításai. Összegyűjtött versei 1999-ben jelentek meg *Tudsz-e még világot?* címmel. Két József Attila-díjat (1970, 1986), 2001-ben Kossuth-díjat kap. 2002-től tagja a Magyar Digitális Irodalmi Akadémiának. Most pedig (2008) az Írószövetség alapított költői díjat a nevével. Bella-díj. „A gyerekeknek Ani Máni apukája, a fiataloknak Szeretkezéseink elmesélője, a Verskarácsony anyagya, a Közönségnek a költőember, fiatal kortársak mentora. Elő legenda volt, élő költő marad halála után.” – olvasom valahol. Én azért nem így. Lehetne így is, de nem így. A nyolcvanas évek végén (kilencvenesek elején?) fogok egy gesztust a Bajza utcában, a részeg Szervácot takarja be a mozdulat, a tekintet, védelmileg. Arra gondolok, Bella jó ember. Szervác eddigre valójában elvész, kiveri magát az aktuális irodalmi tájból, terhére szinte minden korábbi barátjának, beledermedve a piros (kannás) nagyfröccsökbé, a kilátástalanságba, reménytelenségbe, beteges gyanakvásba. Hazakeveredve Bellát olvasok. Előbb a Szép versek, aztán könyvtár, aztán kölcsönkönyvek, a *Tudsz-e még világot?*, már megvan. Oda lehet fordulni, ha vershez akarunk fordulni. De akarunk-e?

A méhesben

Weiner Sennyey Tibor
rovata

A londoni Tate Modern múzeum 2000-ben nyílt meg a Temze jobb partján egy korábbi erőmű speciálisan erre a célra átalakított épületében, nagyjából a Szent Pál katedrálissal átellenben, amellyel a Norman Foster irodája tervezte gyaloghíd, a Millennium Bridge köti össze. A régi Tate-ből átmelve, amely most Tate Britain néven a brit képzőművészeti gyűjteményeknek ad otthont, a Tate Modernben is kiemelt helyen, a harmadik szinten egy saját terembe költöztetve kapott helyett a Mark Rothko-terem, a művész kilenc nagyméretű festményével. A Tate-ben kiállított kilenc kép egy hosszabb, megrendelésre készült sorozat része: a New York-i Park Avenue-n álló, Ludwig Mies van der Rohe-tervezte *Seagram Building* felhőkarcoló *Four Seasons* éttermébe. Rothko mintegy kétszáz négyzetméternyi képfelület megfestésére kapott megbízást, amellyel el is készült; végül mégis visszamondta megbízását és megtartotta a festményeket, melyek háromfelé osztva, London mellett Washington D. C.-be és Japánba kerültek, azzal a feltétellel, hogy csak a művész által meghatározott előzetes koncepció szerint lehet őket kiállítani.

A Tate Modernben a fehér falú, alacsony mennyezetű, téglalap alaprajzú hajópadlós terem egyik rövidebb oldalán pontosan közepén van egy ajtónyílás. A nagy képek egészen alacsonyan függenek, alig tíz-húsz centivel a padló fölött, körben vékony biztonsági huzallal elválasztva a látogatóktól. Az ajtóval szemközti falon két kép függ, a jobboldali hosszú falon két szélesebb darab, a bal oldalin három, az ajtónyílástól jobbra és balra egy-egy. Középen két egyszerű megmunkálású, nehéz műzeumi fapad áll. A külső, jóval nagyobb belmagasságú teremből belépve a Rothko-terem megvilágítása is más, mint odakinn: gyengébb, szűrt fény fogad itt. A nagyméretű vásznakon elfolyó kontúrú téglalap alakú foltok láthatóak a vörös, piros, vörösesbarna különböző árnyalataiban. A képek az 1950-es évek végén

az étterem visszautasítaná a képeimet, az lenne a legnagyobb dicséret. De nem fogják. Az emberek manapság bármit elviselnek.”

A londoni Rothko-szoba ajtónyílásával közvetlenül szemközt, a külső nagyteremben, 2007-ben a nemzedéktárs Jackson Pollock két képe volt kiállítva, többek között Hermann Nitsch és Arnulf Rainer egy-egy munkája mellett. Innen belépve a látogatóknak szüksége van némi időre, hogy át tudjon állni a belső terem kilenc képének nagy, bizonytalan körvonalú színmezőikkel meghatározott, *basso continuo*-szerű folyamatossággal lebegő egységes ritmusára.

Azonban immár akklimatizálódva a téglalap alakú sávok és tömbök kilenc képnyi kontextusa a modern művészetben ritka komplexitású élményt kínál, ahogyan szín- és formavilágukkal a fehér téglatest szűrt fényű, arányos terében a Rothko által is hivatkozott pompeji *Villa dei Misteri* freskóinak vagy Michelangelo belső vakablakokkal tagolt firenzei *Biblioteca Laurenziana*-jának atmoszféráját idéző vásznak a térbeliség köztes állapotát kihagyva, négydimenziós hiperkockákhoz hasonlatosan nyílnak tovább önmagukba, a Tate Modern nagyteremének belsejébe nyíló kisebb *white cube* falain. A Rothko baltikumai zsidó őseitől örökölt istenképzeti manifesztálódásai: a függőnnyel eltakart belső szentély, amely üres.

Amikor 1959-ben Mark Rothko feleségével, Mell-lal, és nyolcéves kislányukkal, Kate-tel Itáliában felkeresték Paestum, az egykori görög város antik templomait, a Héra-templom mellett piknikézve az idegenvezetőnek ajánlkozó fiatal olasz kérésére, hogy ha festő, akkor a templomokat jött-e festeni, Rothko azt az adekvát választ adta: „egész életemben görög templomokat festettem, anélkül, hogy tudtam volna róla”. Mark Rothko megdühödött, amikor briliáns koloristának nevezték. Festészetének absztrakt jelzőjét mindvégig következetesen visszautasította.

Lanczkor Gábor Londoni Hiperkocka

(Mark Rothko termében)

készültek New Yorkban; a Vörös vörösesbarnán, illetve a Fekete vörösesbarnán címeiket viselik.

Mikor Mark Rothko elkezdett dolgozni festményein, tökéletesen tisztában volt vele, hogy a szerződés szerint hová is készül az a kétszáz négyzetméternyi képfelület: dekorációnak egy olyan étterembe, ahová, ahogyan maga fogalmazott, „a leggazdagabb New York-i gecik járnak enni és felválni egymás előtt.” – „Úgy fogadtam el ezt a megbízást, mint egy nagy kihívást. Valami olyasmit reméltem festeni, ami tönkretesz az étvágját minden kurafinak, aki azokban a termekben eszik. Ha

Jász Attila lélektest. Avagy a köztes lét árnyékai (Kovács Péter Pet'R kiállítása a GALLÉRIA 13-BAN)

[lélekanatómia]

Kovács Péter, aki Pet'R néven szignálja kitűnő műveit jó ideje már, valójában lélekanatómus. Régi dolog ez, évszázadok, ha nem ezredek óta izgatja az embert, hogy hol is van a lélek. Mert hogy van, az még régebb óta evidens számára. A probléma mindig az volt, hol is keresse. Gondoljunk dr. Tulp anatómiai kísérletére Rembrandtnál, vagy a számtalan teológusra és filozófusra, akik szintén a lélek helyét kutatták, keresték. Egészen a legutóbbi időkig mindegyiküket egyetértett abban, hogy a lélek nem helytelen. Igenis, helyes. Animula, lelkecske („te lengeteg, ingatag”). Az agytól a szívig, vagy akár a hasig, gyomorig, a bőr alatti húsig terjedt a lélek lakhelyének merész találgatása.

Am mielőtt végleg elkalandoznék a képektől, jelezném, hogy szerintem Kovács Pétert is ez a probléma foglalkoztatja, évtizedek óta. Persze ugyanez a kérdés nemcsak jóval konkrétan tehető fel, hanem jóval tágabban is.

Mi van a látható mögött?

A semmi?

A valami?

Ezt ismerjük már, és jól tudjuk, az efféle kérdezősködés veszélyes terepre csalhat bennünket, ártalmatlan szemlélőket. Ezért inkább hagyjuk is a láthatatlan metafizikáját a filozófusokra, és Paul Klee segítségével haladjunk tovább, hisz tőle tudjuk, a képzőművészettel találkozáskor mire is kell figyelniünk.

„A kép nem a láthatót ábrázolja, a kép látni tanít.”

(És ezt akár konkrétan Kovács Péter képeiről is mondhatta volna...)

[pompeji rokonság]

Supka Magdolna Pompejiti emlegeti Kovács Péter hasonló jellegű figurái – konkrétan *Hullám* című, tíz évvel korábbi képe – kapcsán. Nem véletlen, aki látta már a megkövült pompeji ember-szobrokat, annak számára is evidens, hogy miért idézhetőnek bennünk párhuzamosan, Kovács Péter füstfigurái mellé/mellett ezek az archaikus, a kollektív tudatunk részévé vált mű/emlékek. Pedig valójában óriási a különbség az egykori tragédia valós/durva dokumentumnyomai és a látszólag elvont, lehetőleg finom vonal-felépítésű, többnyire (pompejisen) színezett grafikák között. Am ha az ember konkrétan is összeveti őket, nem csupán emlékeiben, kiderül, hogy miért. Én a testtartásokban vélem felismerni a hasonlóság okát. A halál, a kínhalál pillanatának görcsbe rándult, tehetetlen és szenvedést kifejező tartásában. Az élt utolsó pillanatának még-itt-jébe olvad bele, majd szilárdul meg a már-nem-itt, a halálba való átlépés mozdulata. A Senkiföldje, a Köztes Lét birodalma ábrázolódik ilyen módon e láva által kővé dermedt emberi lényeken. És ez a köztes lét az egyik legerősebb jellemvonása Kovács Péter figuráinak is.

[az idő sebhelye]

Művészetünk története sem egyébb, mint az idő legyőzésének története – hűmmöghetünk egyet értően Kemény Katalinnal. Kovács Péter képeit, rajzait nézegetve/ismerve, az a gondolat bujkál bennem rég óta, hogy e megjelenített, lehetőleg finom, szinte lebegő korpuszok valójában egy láthatatlan sebhelyet lepleznek/takarnak el előlünk, az időt. Azt az időt, amelyet sem pillanatnyiségében, sem örökkévalóságában nem tudunk se megragadni, se felfogni. Hiába próbáljuk a legkülönbözőbb filozófiai trükkökkel megfogalmazni az élményt, hogy pl. az idő nem létezik, vagy hogy áll. Igazából mégis azt gondoljuk és értjük rajta, hogy mi állunk (változatlanul az időben). Mint egy vonatablakban például. A táj meg ugye elsuhan, elrohan mellettünk. Minden nézőpont kérdése tehát. (Látszólag.) Így filozófálgathatunk Kovács Péter képei előtt, és nem nagyon jutunk sehova, de ez nem is baj. Kérdéseink néha fontosabbak, mint a rájuk adott/adható válaszok. (Ez is olyan kovácspéteri megközelítés lett kicsit, a képeket nézve jutott eszembe ez a nagy bölcsesség...) És ilyen gondolataink ellen már maga a Mester se tehet semmit, magára hagyta a képet, vagyis, velünk. És az is mindegy már, ő maga gondolt-e ilyeneket egyáltalán. Az idő problémája által ütött stigma átvérzi vásznait, papírait. Nyomot hagy a képen. Hisz az idő maga is az a láthatatlan valami, amiről éppen Klee beszélt, és a legjobb, ha engedjük a képeket hatni, hagyjuk, hadd tanítsanak.

[meztelen pillanat]

Ha a tested árnyéka eltűnik, tanít a tibeti Köztes Lét Könyve, jobb, ha tudod, meghaltál már. Kovács Péter Pet'R alakjai tehát még élnek. Már nincs valós testük ugyan, de még önmaguk lebegő árnyékaként egzisztálnak. Már arctalan, nemtelen lények, de élnek. Miként Jarmusch filmjében a Halott Ember, aki szívében golyóval képtelen meghalni, vándorol, menekül, emberi testben még, de már másképp látva/érezve az őt körülvevő korábbi világot. Kovács Pet'R-nél hasonlóan feszültségelt képek, valóság mögötti alakmások jelenítődnek meg. A füstszerűen kusza vonalakból drámai erő sugárzik, valamifajta láthatatlan tragédia (vagy csupán felismerés?) részesei leszünk, anélkül, hogy tudnánk róla.

Pedig nem történt semmi rendkívüli. A Művész csak ült a műtermében, kezében ceruzával, és az ismétlés fehér centrumát, az üres papírlapot bámulta. Majd a ceruzahegy alatt motoszkálni kezdett valami. Az idő összeért az időtlennel. Aztán még néhányszor összeszikkasztak. A Művész néhány pillanatra lehántotta magáról a védőburkot, ott állt lélekben meztelenül, magányosan, szomorúan és fájdalommal telítve. Aztán elmúltak ezek a pillanatok, a Médium visszaöltözött. (Kedves, barátai kiállítását rendszeresen látogató kovácspéterről.) De a lélektest vacogása nyomot hagyott a papíron, szürke karcokat. Ezekkel a műteremben talált leletekkel szemben állunk most...

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akár csak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

20 éves a Bébiköltő!

Isten éltesse Márkus Andrást,
és óvjon meg minket kicsiny pennájától!!!
Andriskavitae

motto:

*Álmomban görényt szült anyám,
görényt szült, költőmirigyekkel.*
(FWE – OJD: Transzmonostori mély)

Azoknak, akik véletlenül nem ismerik, néhány szóban bemutatjuk kortárs költészetünk legzsengőbb titánját, a klausenburgi Rimbaud-t, a claudiopolisi Horatius Juventust.

Márkus Andriska 1988. február 21-én született, a Küküllőmenti Athénban. Apja Orbán János Dénes, anyja Farkas Wellmann Endre. Előbbtől matematika-tehetségét, utóbbtól szerénységét örökölte.

Nagyapja Szöcs Géza, tőle örökölte szépségét. Mindhármuktól számos vessort és költői képet is örökölt. Ugyanis meglehetősen későn informálódott arról, hogy a plágium nem egy nemibetegség, de mikor rájött, már divatból is összeszedte.

A koraérett ifjú 3 éves korában kezdte az önkielégítést, és első osztályos korában szokott rá a dohányzásra, mikor a nagyszünetben, közösülés után rágyújtottak a tanítónéivel. Ötödikben, az osztályfőnöknővel már italoztak is. 12 éves korára alkoholista, lator költővé vált.

A felsorolt adottságoknak köszönhetően az Előretolt Helyőrség magába fogadta, bár rossz nyelvek szerint ő fogadta magába az Előretolt Helyőrséget.

17 éves korában napvilágot látott első és mindmáig egyetlen verseskötve, az *Álmomban macskát szült a nőm*.

Kis pennájának ragacos ténájával Márkus Andriska egyből beleírta magát az erdélyi magyar irodalom történetébe. Madách Imre József műkritikus és irodalomtörténész – Márkus Andriska költészetét tekintve viszonyítási alapként – átcsoportosította a kánont, így Orbán János

Dénes és Farkas Wellmann Endre az istenes költők című fejezetbe kerültek.

Költészetének ejakulációja nem elégitette ki az ifjú titánt. Nem csak az irodalmi folyóiratok oldalaira kívánczolt, hanem a színes magazinok címlapjára is.

Jelenleg fotomodell és másodéves matematika szakos hallgató. És persze továbbra is költő. *Szépségét és okosságát dicsérik, sokszínű, széles skálájú költői és egyéb tevékenységeire reflektálunk ma, ezen a kerek évfordulón mi, szerényebb külsejű és kevésbé sokoldalú kollegái.*

JOHANN VON KRONSTADT

Karácsonyi Zsolt epigrammái

Horatius Junior: Az öregekhez
Nyaltam a talpatokat, hogy gyorsan
jussak a csúcsra.

Most a tetőn vagyok és nyögtök a talpam alatt.

Egy pohárnokra

Messze ragadhat a sas, de égi Zeus csak a testet
áldja – a lelked után íté minden utód.

Egy kölyökre

Már régóta kölyök, de vénnek túl fiatal még,
lopni se tud igazán, hangja mutatja: mutál.
Elszánt jobbtenerétől sújtva zokoghat a pálma,
nem költők – csak a föld áldja az éji magot.

Egy kamaszra

Éretlen vagy, zöld még, versed ezért csupa zöltség.
Nem vagy márkí de Sade, inkább fogd be a szád!

Szálinger Balázs

válogat
Márkus András *Zágonban megönsült a pasim*
c. kötetéből

Szerelmes vers, egy nőhöz

még azt sem tudom hogyan köszönjek
még nézése is bénán lép feléd
elszégyllem e képzavart s a lényem
karakterenként írja magát beléd
.....
anyám de rossz. nem megy ez a szerep
szerelmes vers? egy nőhöz? na ne már
én túl tehetséges vagyok a nőkhöz
kromoszómák közé zárt rabmadár

kiszabadultam kedves katalin
legyünk ezután osztálytársak barátok!
és esküszöm tiéd volt az utolsó
női név mit versben leírva látok

Traján, te matekzseni

Kézenfogva megyünk a járdán,
te 21 vagy,
én 20,
ha összeadjuk, mennyi?
60.
61, én nyertem, te vagy a nő.

Megváltoztam Csucsán

Sonkolyoson nyaraltunk a reállal
Egy színjeles, hosszú tanév után,
Szűzbajusszal s körteszukkizú nyállal,
És hazafelé megálltunk Csucsán.

Már lent, a busznál megjelent a Szellem,
S meghajoltam mint gyermekáldozat,
S azt mondta: Költő kell a korszak ellen,
Betűre föl, s hagyjam a számokat.

És a lépcsőn kitanított a Nemzet
Fogalmáról, s arról, hogy ősiség,
És bemutatott egy idegen nyelvet
Könyvtárában, s hittem az ő hitét,

S lefelé már több voltam, mint a többi
Korcs, matekes, süldő kis pávián,
Nekik az élet: tobzódni, röhögni –
S nekem ott volt Goga Oktávián.

Farkas Wellmann Endre – Orbán János Dénes Szádba márki búcsúja

írta Márkus Andriska verse

Egykor debüt-díjra vágytam,
nagy költőknek nyaltam érte,
Szöcs, Orbán és Farkas Wellmann
pironkodva néztek félre.

Volt bennem költői véna
– ám mikor számból kivették,
nem lövellt már úgy a líra,
s tudtam: ténám talmi festék.

S mert nem tudtam fabrikálni,
fentiekől nyúltam pár sort,
pedig éjjel-nappal vertem,
s korán ismertem a mámort.

Azt hittem, ha kakaómat
tequilára fölcserélem,
s pamperszemre farmert húzok,
megnyílik a punciéd.

Első szerelmem virága
hogy nem indult hervadásnak,
anyukámnak megmutattam
s puskamíveshez vitt másnap.

Csodájára járt a mester
és az egész szindikátus:
„– Fagyöngy a fán, s az odúban
gonosz mókus, kicsi Márkus!”

Eredeti fájdalomhoz
más szavával írtam eszmét,
kinyomtatták s a nyomdászok
hánytak, amíg bekötötték.

Elittam a debüt-díjat,
könyvem ingyen osztogattam,
ámde sikert nem a rímmel,
inkább fotómmal arattam.

Leszívattam hát a hájat,
gyantázni kezdtem a mellem,
s divatguruk ánuszába
transzferáltam át a nyelvem.

Divatlapban militáltam,
tükreimmel háltam-keltem,
és a tükrön túli ágyon
önmagamat letepertem.

Lírám bár kiment divatból,
Galacon csodálják testem,
melltartót is adott már rám
a Jolidon Bukarestben.

És amíg a rusnya költők
műzsáikkal kergetőznek,
mosolygok a címlapokról
s átműtetem magam nőnek.

Sándorírtás

H. K. J.

„dohánylevélbe csavarlak / ujjaimba kapva
lassan / magamba szívlak / és hörgőimre
rakódva / daganatos megbetegedéssé szeretlek
/ olyankor vért köhögök / és mindig / olyankor
mindig / rád gondolok / ahogy lepedőmre
rajzollak / egy aprócska széndarabbal” (belül
neked is jobb lesz)

Ez már olyan magas labda, hogy le sem
ütjük...

Cs. A.

„Most ez új, nagyon új szelekkel, /
megtérek hozzád ily félszegül, / Dsida, Jékely,
Aprily, Kányádi, / Reményik, Szilágyi
remélem körbeül... engem” (Innen nőtem)

Javaslatunk: ha összeül a fent említett
urakkal, hagyja inkább őket fölolvadni!

B. A.

„a Mont Blanc-on / az erotikus civilizá-
ció csontjait / luxus múzeum őrzi // ha be-
lépsz ne keress aranytálat / köldökszínőrt
vesét szemet / se hallgatag herét” (Meddig
akarsz elmenni)

Ne-ne, tényleg ne hallgatag herét keress,
hanem inkább a híres Mont Blanc-i beszélő herét.
Ott van, a rossz vers szőrös combjai között.

Sz. Á.

„Reggelente tapintat: egyesével a tények. /
Nőm neve, az anyém, a városunké. / Délre
felnyövök, mint elkapkodott panelház, / tartom
magam. Mint foglyok, csecsemők, / alszik napi
tizenhat órát a szent senki.” (Szabad álmomban
vagyok, valaki ébren)

Ezek a versek, amikor a szerkesztő egy kicsit
dilemmázik: leközzölje-e vagy sem. Aztán a
közlés ellenében dönt – bár a tehetség
nyilvánvaló –, mert a versek nem elég sajátosak,
nem elég izgalmasak. Fűszerezze bátran fantáziá-
val. Már csak az hiányzik.

U. E. M.

„Ott ülök, ahol valami maradt, / és
tikkszt a meleg. / Heréd alá többé már le
nem heveredek. // Ülök és éget ez a hajlat. /
Kedvesem, amit magától kaptam, / az a
melegebb éghajlat!” (Üdvözlőlap)

Lám-lám, pedig milyen jól fogna egy jó
here jó árnyéka ott a melegebb éghajlaton...
Egyébként szimpatikus a „költészete”, mert
kifejezetten nem a szokásos almanachlira. De
versei még távol állnak attól, hogy az
istenadta nép elé lehessen tárni őket, ellen-
ben a grafománia már fenyeget... Keveseb-
bet, jobbat! S aztán küldjön!

JOHANN VON KRONSTADT

Irodalmi Jelen

Erdélyben
és
Magyarországon

A Magyar Napló Kiadó
könyvajánlata

**Az év versei
2008**

(szerk.:
Szentmártoni János)

A kortárs magyar szépirodalom reprezentatív gyűjteménye – a hamarosan megjelenő *Az év novellái*, *Az év esszéi* és *Az év műfordításai* antológiákhoz hasonlóan – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújt színvonalas, sokoldalú válogatást.

Az antológia kedvezményes áron megvásárolható szerkesztőségünkben (1092. Bp., Ferenc krt. 14. Telefon: 413-6672), valamint megrendelhető a világhálón, a www.magyarnaplo.hu oldalon.

Az antológia kedvezményes áron megvásárolható szerkesztőségünkben (1092. Bp., Ferenc krt. 14. Telefon: 413-6672), valamint megrendelhető a világhálón, a www.magyarnaplo.hu oldalon.

IJ-barátaink

Aradon

Szálláshelyek

Fehér Kereszt Szálloda (**) és vendéglő (Hotel Ardealul)
– B-dul Revoluției nr. 98. – a Szentháromság-szobor és a színház szomszédságában.
www.hotelardealul.ro
Tel.: +40-257-280-840,
fax: +40-257-281-845

Hotel Central (***)
– szálloda, vendéglő, catering, konferencia és reptéri transzfer –
Str. Horia 8., a belvárosban.
www.bwcentral.ro
e-mail: hotel@bwcentral.ro
Tel.: +40-257-256-636,
fax: +40-257-256-629

Hotel Coandi (***)
– szálloda, vendéglő, szabadidős sportlehetőség, konferenciaközpont a Maros partján, panorámás környezetben –
Str. Romanilor nr. 47.
www.hotelcoandi.ro
e-mail: contact@hotelcoandi.ro
Tel.: +40-257-287-777,
fax: +40-257-287-775
Reptéri transzfer!

Wine Princess Kft.

Arad–Hegyalja–Ménés, borturizmus dr. Balla Géza pincészeténél, borkóstolás, szálláslehetőség.

„Mi szép vagy Kolna Ménés oldalán!

Borod setét mint a cigány leány...”

(Vörösmarty)

www.wineprincess.ro

Tel.: +40-257-251-000

+40-744-702-892

Galériák

Takács Gallery – képtár –

Str. Lucian Blaga 3.

Tel.: +40-(0)357-43-606; +40-(0)740-641-235,

e-mail: mihaitakacs@yahoo.com

Jelen Galéria

Str. M. Eminescu nr. 55–57.

Szabadidő központ

Maros Tájvédelmi Park (Parcul Natural Lunca Mureșului, Romsilva)

– látogató és információs központ, természetvédelmi nevelési központ, vadállomány-megfigyelő és -követő lehetőség, tudományos konferenciák színhelye, erdei szállás lehetősége, vízi- és kerékpáros túra lehetősége –

www.luncamuresului.ro

e-mail: parc@luncamuresului.ro

Tel.: +40-257-258-010

IJ-barátaink

Aradon

A Magyar Napló Kiadó könyvkínálata

A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára

Ady Endre Válogatott versei, szerk. *Alföldy Jenő*
Arany János Válogatott versei, szerk. *Csillag István*
Balassi Bálint Válogatott versei, szerk. *Kovács István*
Berzsenyi Dániel Válogatott versei, szerk. *Ambrus Lajos*
Cs. Szabó László Válogatott esszéi, szerk. *Pomogáts Béla*
József Attila Válogatott versei, szerk. *Tverdota György*
Kányádi Sándor Válogatott versei, szerk. *Bertha Zoltán*
„Minden nínnek az ű nyelvén” Válogatás a régi magyar irodalomból, szerk. *Gy. Szabó András*
Szabó Lőrinc Válogatott versei, szerk. *Kabdebő Lóránt*
Utassy József Válogatott versei, szerk. *Nagy Gábor*

A kötetek egységes ára: 945 Ft (A/6-os, kartonált)

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5., tel.: (1)413-6672), valamint megtekinthetők és megrendelhetők internetes könyvruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:

2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj

egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,

e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Irodalmi Jelen

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szöcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária, Kukorelly Endre, Márton László (Főmunkatársak).

A lap ker tésze: Weiner Sennyey Tibor

Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;

Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

■ **KIOSZTOTTÁK A KOSSUTH- ÉS SZÉCHENYI-DÍJAKAT.** Kossuth-díjban részesültek: *Baranyi Ferenc* József Attila-díjas és *Nádasdy Kálmán*-díjas költő, író, műfordító, humanista hangvételű költészetéért, műfajgazdag műfordítói munkásságáért, a magyar irodalmi és zenei élet területén végzett, nagy népszerűségnek örvendő fél évszázados, sokoldalú tevékenységéért; *Kertész Ákos* József Attila-díjas író, forgatókönyvíró, dramaturg, a magyar regény- és novellairodalmat megújító munkásságáért; *Dr. Rába György*, Széchenyi-díjas író, költő, műfordító a nyugatos hagyomány egyik képviselőjeként, a tradicionális és modern költői nyelv megújításában elért eredményeiért; *Utassy József* Babérkoszorú-díjas költő, a magyar költészet nyelvi és formai megújításában elért eredményeiért, műveiért.

Széchenyi-díjban részesültek: *Dr. Kenyeres Zoltán*, József Attila-díjas irodalomtörténész, az irodalomtudomány doktora, a XX. század, illetve a két világháború közötti magyar irodalom terén végzett irodalomtörténeti és irodalomelméleti munkásságáért.

■ **KÖNYVFORGALOM.** A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése közzétette a magyarországi könyvforgalom 2007. évre vonatkozó legfontosabb adatait. E szerint a tavalyi regisztrált forgalom fogyasztói áron 66.915.287.000 Ft

volt. Tekintve, hogy 2006-ban 65.533.324.000 Ft-ot tett ki az összeforgalom, az eredmény 2,11% növekedést mutat, közel 6%-kal kevesebbet, mint a 2007. évi hivatalos infláció mértéke.

■ **JÓZSEFATTILA-DÍJAK.** Dr. Hiller István miniszter József Attila-díjat adományozott a kiemelkedő irodalmi tevékenység elismeréséért Alexa Károly irodalomtörténész, kritikus, szerkesztőnek, Bán Zsófia írónak, Fázsy Anikó műfordító-szerkesztőnek, Fecske Csaba költőnek, gyerekíróknak, Géher Istvánnak, az ELTE Bölcsészkar egyetemi tanárának, műfordítóknak, irodalomtörténésznek, Halasi Zoltán és Imreh András költő, műfordítóknak, Kiss Gy. Csaba irodalomtörténésznek, Koncsol László költőnek, íróknak, Majtényi Zoltán íróknak, műfordítóknak, Németh Ákos drámaíróknak, Podmaniczky Szilárd íróknak és Viola József költőnek, műfordítóknak.

■ **A VERS ÁRA.** Hét év, négy hónap és 22 nap – ennyi időt töltött börtönben a salgótarjáni Jecsmenik Andor egy költeménye miatt. A *Ne áldodj nép* című verset 1966-ban, tíz évvel a forradalom után írta. Munkahelyén, a zagyvapálfalvi üzemből a szekrényében tartotta a kockás papírra írt verset, ám néhány munkatársának megmutatta. Besúgták, és beindult a gépezet, amely végül börtönbe küldte.

■ **ALTERNATÍV KOSSUTH-DÍJ.** Medveczky Ádám karmesternek, a Magyar Állami Operaház tagjának ítelték az idén az alternatív Kossuth-díjat, amelyet a Liszt-díjas érdemes művész hétfőn vett át Budapesten. Földváry Györgyi, a díjat alapító Alternatív Magyar Művészeti Díj Alapítvány egyik létrehozója az ünnepségen hangsúlyozta: a kitüntetés egyik célja

a művészet támogatása, és vállalt szempontja, hogy a díjat az kapja, aki „a mindenkori kormány elismeréseiből valamilyen, általában politikai szempont miatt, kimaradt”.

■ **A HUNYADIÁK VÁCOTT.** Vácott, a Madách Imre Művelődési Központban megnyílt a *Mátyás király és a Hunyadiak a magyar reneszánsz korában* című emlékkiállítás 2008. március 14-én.

A tárlat Luxemburgi Zsigmond királlyal kezdődik, majd bemutatja Hunyadi János küzdelmeit a törökkel, a Hunyadi testvérek életútját, Hunyadi László halálának körülményeit, a tizennégy éves Hunyadi Mátyás fogságának helyszíneit, királlyá választásának időszakát, majd Mátyás király életét, küzdelmeit, házasságait. A kiállítás második részében a mintegy 20 tablón a korból megmaradt és az évszázadok folyamán létrehozott, főként épített emlékeket nézhetik meg a látogatók (várak, várkastélyok, szülőházak, síremlékek, szobrok, emlékművek, emlékoszlopok, emléktáblák stb.), és mindazokat a képző- és iparművészeti alkotásokat, amelyekkel a mai kor még rendelkezik.

Az április másodikáig nyitva tartó kiállítást a *Reneszánsz Év – 2008* alkalmából, Mátyás trónra lépésének 550. évfordulójára emlékezve rendezték meg. Az esemény egyben a Váci Tavasz Fesztivál nyitánya is volt.

■ **LIPCEI NAGYDÍJAK.** Az idei Lipcei Könyvvásáron a legjobb könyv Clemens Meyer regénye lett, esszé kategóriában Irina Liebmann életrajzi könyve nyert, a legjobb fordítás díjával pedig Fritz Vogelgsangot jutalmazták.

■ **ŐSBEMUTATÓ A MÁTYÁS-TEMLOMBAN.** A Budapesti Tavasz Fesztivál mindig fontosnak tartotta ősbemutatók, magyarországi bemutatók tartását, valamint a legújabb magyar művek bemutatását. Természetesen ebben az évben is számos ősbemutatóra kerül sor. A Mátyás-templomban nagyon sok új mű hangzott el a fesztivál eddigi életében, most ismét otthont biztosított egy kiváló zeneszerző művének megismeréséhez. Gyöngyösi Levente *Lukács Passióját* március 18-án hallhatták az érdeklődők.

■ **CORVINÁK ERDÉLYBEN.** Mátyás király egykori könyvtárából, a Bibliotheca Corvinianából származó, faksimilét tartalmazó vándorkiállítás nyílt Kolozsváron. A tárlat anyaga más romániai városokban is megtekinthető lesz.

■ **STEIN AURÉL HONGKONGBAN.** Stein Aurél (1862–1943) régész, orientalista élete és munkássága a témája annak a kiállításnak, amely *A Kelet bűvöletében* címmel nyitotta meg kapuit a Hongkongi Egyetem Múzeumában, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának szervezésében, a kínai magyar évad keretében.

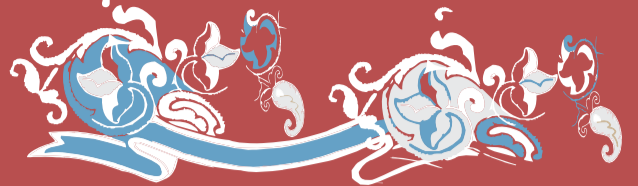
■ **PASOLINI MÚZEUM.** Az olaszországi Friuli tartománybeli Casarsában átadták Pier Paolo Pasolini múzeumát abban a házban, ahol 1943 és 1949 között élt, mielőtt Rómába menekült, mert homoszexualitása miatt „méltatlan magatartás” címén kizárták az Olasz Kommunista Pártból.

■ **VATIKÁNI SZOBOR GALILEINEK.** A négyszáz évvel ezelőtt eretnakség vádjával bíróság elé állított Galilei rehabilitációja hamarosan a végéhez érhet: a nagy tudós ugyanis szobrot kap egykori börtöne mellett, Vatikánváros falain belül.

A tervezett szobor a Galilei egykori börtönéül szolgáló épület mellett áll majd, ahová őt 1633-ban, ítéletére várva helyezték el. A Pápai Tudományakadémia vezetője, Nicola Cabibbo fizikus szerint az egyház végre le akarja zárni az egész ügyet, és a szoborral nemcsak Galilei nagyszerű örökségét szeretnék elismerni – az alkotás a tudomány és a hit közti kapcsolatot is szimbolizálná. A magánadományokból készülő szobor szerinte azért is helyénvaló, mert Galilei volt a modern tudományosságot képviselő pápai Akadémia egyik alapítója.

■ **SZÍNJÓZAN.** Rohamosan nő az alkohól mámorból kiábrándult és kijózanodott szerzők száma Nagy-Britanniában, legalábbis ezt tanúsítja erről a lelki fordulatról beszámoló vallomás-irodalom feltűnő elszaporodása az utóbbi időben. Ezek a szerzők, ahelyett, hogy egy vagyont költenének terápiás kezelésre, inkább kiírják magukból az ital bűvöletében eltöltött éveiket, s mellesleg igen jól is keresnek ezzel az önterápiával. Az elmúlt esztendőben 24 millió fontot zsebelhettek be a kiadók az ilyen könyvek eladásából.

Lapszámunk szerzői

Ardamica Zorán – 1970-ben született Losoncon (Szlovákia), költő, író, műfordító, zenész, egyetemi oktató, könyvkiadó. Legutóbbi kötete: *Diszharmonia harcmezején* (2007).

Antal Balázs – 1977-ben született Ózdon. A nyíregyházi Vörös Postakocsi című folyóirat főmunkatársa, a Babe^o-Bolyai Tudományegyetem PhD-hallgatója. Kötete: *Óreg* (2003)

Árpási Zoltán – 1946-ban született Gyulán, újságíró. Legutóbbi kötete: *Gyula, az elkésett város* (2004).

Banner Zoltán – 1932-ben született Szatmárnémetiben, művészettörténész, költő. Az Utunk egykori szerkesztője, nyugalmazott békéscsabai főiskolai tanár és muzeológus. Legutóbbi kötete: *Vetró András monográfia* (2007).

Csehy Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költő, műfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Dávid Ádám – 1985-ben született Budapesten, újságíró, mesekutató, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció–német szakos hallgatója. Meséi többek között a *Ma Andersen Óbudán* c. antológiában (2005) jelentek meg.

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született, költő. Legutóbbi kötete: *Itten ma donna választ* (2005).

Fejér Zsuzsa – 1973-ban született Debrecenben, rendező.

Gergely Tamás – 1952-ben született Brassóban, újságíró, könyvtáros.

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Hajdú Farkas-Zoltán – 1959-ben született, író, etnológus, esszéista. Legutóbbi kötete: *Szászok – egy árulás* (2005).

Hartay Csaba – 1977-ben született Gyulán, költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Éji magtár* (2006).

Jász Attila – 1966-ban született Szönyön, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Fékezés* (2006).

Józsa Péter – 1952-ben született Budapesten, író, műfordító, hajóskapitány. Legutóbbi kötete: *Látóhatár* (2007)

Kenéz Ferenc – 1944-ben született Nagyszalontán, költő, író. Legutóbbi kötete: *Angyalször* (2004).

Király László – 1943-ban született Sóváradon, József Attila-, Déry-, Székelyföld-díjas költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Míg gyönyörű késemet fenem* (2007).

Kőrösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Milyen egy női mell?* (2006).

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus. Kötete: *Tikosügynök pirszingfényben* (2007).

Lanczkor Gábor – 1981-ben született Székesfehérváron, költő. Legutóbbi kötete: *Fehér daloskönyv* (2007).

Lesi Zoltán – 1982-ben született Gyulán, költő.

Márkus Béla – 1945-ben született Bükkaranyoson. Irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Tények és képzetek* (2005).

Máté Angi – 1971-ben született Vajdahunyadon, költő, óvónő.

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Perovics Zoltán – 1966-ban született Dombóváron, színész, rendező, látványtervező.

Podmaniczky Szilárd – 1963-ban született Cegléden, író. Legutóbbi kötete: *Hutchinson rugói* (2007).

Réhon József – 1931-ben született Belényesen, kémianár. Legutóbbi kötete: *Balekká vált nemzedék?* (2007).

Salekovics Ádám – 1979-ben született Budapesten, angoltanár.

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Simon Edina – 1978-ban született Nagyatádon, kritikus.

Stiller Kriszta – 1973-ban született, Gyömrőn él. Költő, műfordító, szakújságíró.

Tarján Tamás – 1949-ben született Budapesten, kritikus, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *Esti Szindbád* (2005).

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író, újságíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Autóstoppal Európába(n)* (2007).

Zsigmond Andrea – 1978-ban született, magyar–német szakot végzett a BBTE-n.

Kulturális hírek

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világnk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvjutalások – hírek

új KÖNYV PIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyveskereskedésekben,
a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's,
az Interspar és az Auchan üzleteiben

Elérhető a szerkesztőség címén
lf. 1392 Eötvös 18.

www.ujkonyvpiac.hu